LEV NİKOLAYEVİÇ

TOLSTOY

Kroyçer Sonat

ÇEVİREN
Ergin Altay

DORIS LESSING'İN ÖNSÖZÜ VE
YAZARIN ROMANA DAİR YAZISIYLA

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

İletişim Yayınları, Dünya Klasikleri, 2005-2013 (3 baskı)
© 2005 İletişim Yayıncılık A. Ş.

Крейцерова Соната
© Önsöz: Doris Lessing
Önsözün hakları Jonathan Clowes Agency'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1125 • İletişim Klasikleri 23
ISBN-13: 978-975-05-1861-4
© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2015, İstanbul
2. BASKI 2017, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ İlya Repin, "Özgürlük", 1903
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ayla Duru Karadağ, Çiğdem Hüner
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

Kroyçer Sonat

Крейцерова Соната

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Ergin Altay***

DORIS LESSING'İN ÖNSÖZÜ VE
YAZARIN ROMANA DAİR YAZISIYLA

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY 9 Eylül 1828'de Moskova yakınlarında bulunan Tula'daki Yasnaya Polyana Malikanesi'nde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İki yaşında annesini, dokuz yaşında babasını kaybetti ve akrabaları tarafından yetiştirildi. 1844'te Kazan Üniversitesi'ne girdi fakat resmî eğitime duyduğu tepkiyle 1847'de Yasnaya Polyana'ya geri dönerek kendi kendisini yetiştirmeye karar verdi. 1852'de orduya katıldı ve burada boş zamanlarında yazmaya başladı. 1857'ye kadar *Çocukluk, İlkgençlik* ve *Gençlik* adlarında üç ciltlik otobiyografik romanını tamamladı. 1854'te Kırım Savaşı'na katılan Tolstoy, buradaki tecrübelerinden yola çıkarak *Sivastopol*'ü kaleme aldı. 1857'de Fransa, İtalya ve İsviçre'yi kapsayan ilk Avrupa seyahatine çıktı ve eğitim kurumlarıyla ilgili bilgi topladı. Rusya'ya dönüşünde köylü çocuklar için bir okul açtı. 1859'da *Aile Mutluluğu* adlı romanını yazdı. 1860'ta tekrar Avrupa gezisine çıktı ve Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da eğitim kurumlarıyla ilgili araştırmasını derinleştirdi. Bu dönemde kendine ait ahlâk felsefesi de biçimlenmeye başlamıştı. 1862'de Sofya Andreyevna Behrs'le evlendi. 1863'te yazmaya başladığı ve başyapıtı olarak kabul edilen *Savaş ve Barış*'ı 1869'da tamamladı. Romanın başarısından cesaretle, 1873 ila 1877 arasında ikinci büyük romanı *Anna Karenina*'yı yazdı. 1880'den itibaren devlete ve kiliseye ağır eleştiriler yönelteceği kitaplar yazmaya başladı ve Tolstoyculuk düşüncesinin yapıtaşlarını oluşturdu. 1886'da *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü, 1889'da *Kroyçer Sonat*'ı yayımladı. 1895'te *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı. Aynı yıl Kilise'ye ağır eleştiriler yönelttiği son büyük romanı *Diriliş*'i yazmaya başladı; 1899'da yayımlanan roman, Rus Ortodoks Kilisesi'nden afaroz edilmesine sebep oldu. Son romanı *Hacı Murat*'ı 1896'da yazmaya başladı; 1904'te tamamlayacağı eser, ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı. Tolstoy 1900'den sonra zamanının çoğunu din, toplum, ahlâk, sanat konularındaki görüşlerini anlatan yazılar yazmaya ayırdı. Bu dönemde, yazar kimliğinin yanı sıra ruhani ve ahlâki bir lider olarak da ün saldı. Hayatı ile fikirleri arasında tutarlılık sağlamak amacıyla, giderek daha sade bir yaşam sürmeye başladı. Önce içkiyi ve tütünü bırakıp köylüler gibi giyinmeye başladı, ardından ölümünden sonra mal varlığını köylülere bırakmaya karar verdi. Mülkiyet konusundaki radikal fikirleri nedeniyle ailesiyle, özellikle de karısıyla arası açıldı. Bu anlaşmazlık, son yıllarını gitgide artan bir psikolojik sıkıntı içinde geçirmesine sebep oldu. 1910 sonbaharında içinde bulunduğu şartlara daha fazla dayanamayarak küçük kızını ve doktorunu yanına alıp evi terk etti ve bir süre sonra, 20 Kasım'da Astapovo'da zatürreden öldü. Cenazesi iki gün sonra, binlerce kişinin katıldığı bir törenle Yasnaya Polyana'da defnedildi.

Söylüyorum Ben size, her kim ki kadına arzuyla bakar ise yüreğinde onunla zina yapmış sayılır.

– *Matta*, V, 28

Öğrencileri şöle dediler ona: İnsanın karısına görevi buysa en iyisi evlenmemek.

O da şöyle karşılık verdi: Bu sözcük her şeyi içermiyor ama kime ne...

Çünkü annelerinden öyle doğmuş kadınlar ve kendini Tanrı için hadım etmiş olanlar var. Herkes yapabileceğini yapıyor.

– *Matta*, XIX, 10

İÇİNDEKİLER

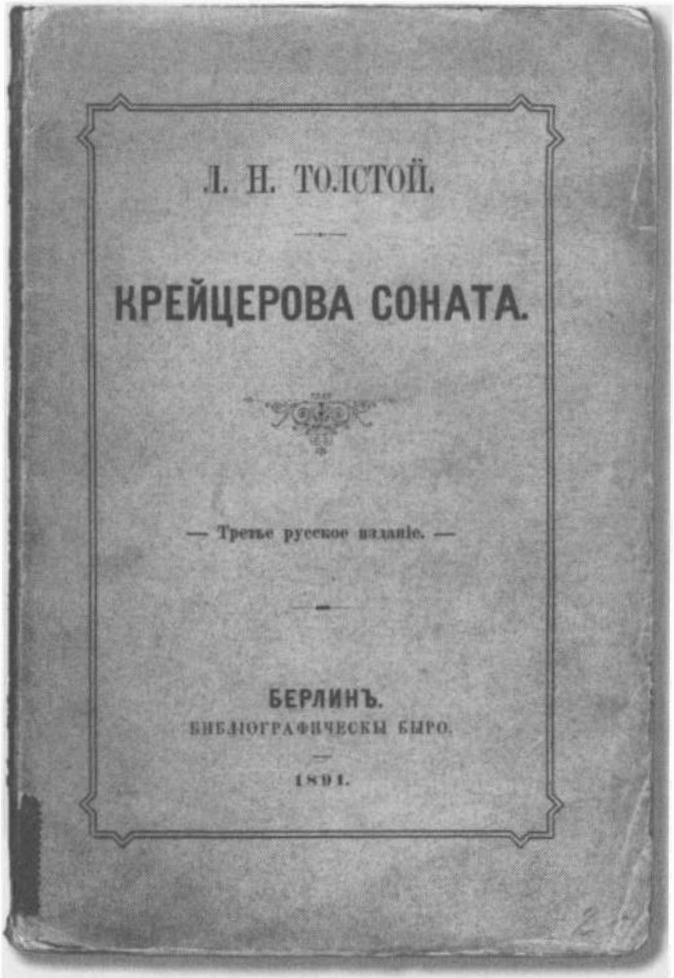
ROMANA DAİR GÖRSELLER *9*

KRONOLOJİ *15*

ÖNSÖZ
KROYÇER SONAT / DORIS LESSING *33*

Kroyçer Sonat

Yazarın Romana Dair Yazısı *181*

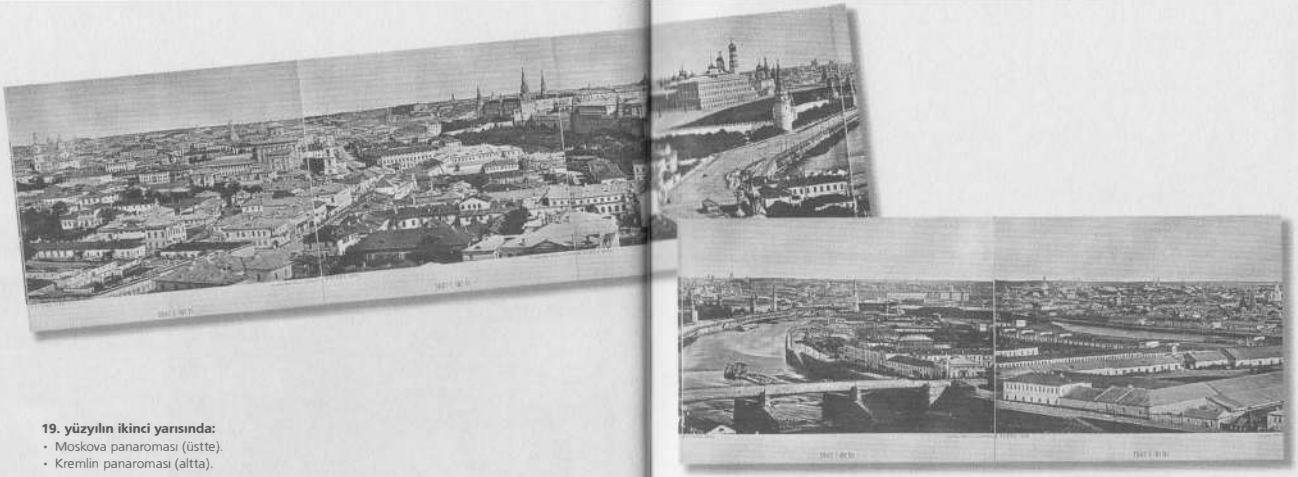

Kroyçer Sonat'ın 1891 tarihli baskısının kapağı.

19. yüzyılın ikinci yarısından Kremlin manzarası

19. yüzyılın ikinci yarısında:
- Moskova panoraması (üstte).
- Kremlin panoraması (altta).

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1828	28 Ağustos günü Rusya'nın Tula bölgesinde ailesinin Yasnaya Polyana adlı mülkünde dünyaya geldi. 1812'de Napoléon'un ordularıyla savaşmış Kont Nikolay İlyiç Tolstoy'un beş çocuğundan dördüncüsüydü.	
1829		– Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* oyunu ilk kez sahnelendi. – Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. – Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilâtı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830	Annesi Kontes Mariya Tolstaya, doğum sırasında öldü. Kont Nikolay'ın uzak akrabası Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya çocukları yetiştirme ve evi çekip çevirme görevlerini üstlendi.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. – Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ı yazdı. – Ahir Zaman Azizleri Kilisesi kuruldu. – Fransa'da dikiş makinesi icat edildi.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. – 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak *HMS Beagle* gemisiyle Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. – Amerika'da Cyrus McCormick mekanik biçerdöveri icat etti. – I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin *Evgeni Onegin*'i, Goethe *Faust*'un ikinci bölümünü, Nikolay Gogol *Dikanka Yakınları'nda Bir Köyde Akşamlar*'ı yazdı.
1833		– Carl von Clausewitz'in *Savaş Üzerine* kitabı ölümünden iki yıl sonra yayımlandı. Clausewitz'in benimsenen fikirleri arasında, şiddete verilebilecek tek mantıklı tepkinin şiddet olduğu ve savaşın siyasi amaçlara ulaşmak için meşru bir eylem olduğu vardı. – Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*'yi yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, "Bronz Süvari" şiirini yazdı.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. – Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba* romanını yazdı.
1836	Tolstoy ailesi Moskova'ya taşındı.	– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. – Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti.
1837	Kont Nikolay öldü. Kardeşi Kontes Aleksandra Osten Saken çocukların vasisi oldu.	– Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. – Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Charles Dickens, *Oliver Twist* romanını yazdı. – Aleksandr Puşkin öldü. – Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı.
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. – Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*'nı yazdı. – İngiltere ve Çin arasında Afyon Savaşları'nın ilki patlak verdi. – Fransa, Teksas'ı Meksika'dan bağımsız olarak kabul eden ilk Fransız devleti oldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1840		– Yeni Zelanda devleti kuruldu, Yukarı ve Aşağı Kanada bölgeleri birleşti. – Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı. – Mihail Lermontov *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı yazdı. Edward William Lane *Binbir Gece Masalları*'nı İngilizceye çevirdi.
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong İngiltere'ye devredildi. – Gogol *Ölü Canlar*'ı yazdı. – Anestezi ilk defa kullanıldı. – Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler.
1843		– Charles Dickens'ın "Bir Noel Şarkısı" ve Edgar Allan Poe'nun "Gammaz Yürek" hikâyeleri ilk kez yayımlandı. – Amerikalı Charles Thurber daktiloyu icat etti.
1844	Tolstoy'un resmî eğitimi, Kazan Üniversitesi'ne girmesiyle başladı. Önce Türk-Arap edebiyatı, sonra hukuk okumaya heves etti. Parlak bir öğrenci değildi, ama eğitimi sırasında on iki dil öğrendi.	Charles Dickens *Martin Chuzzlewit*'i, Alexandre Dumas *Üç Silahşörler*'i yazdı.
1845		İrlanda'yı vuran Büyük Kıtlık sonrası, İrlanda diyasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Fyodor Dostoyevski *Öteki* ve *İnsancıklar*'ı yayımladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1847	Kazan Üniversitesi'nden mezun olamadan ayrıldı. Yasnaya Polyana'nın başına geçti, ancak devraldığı evin işlerine vakit ayırmak yerine St. Petersburg'a ve Moskova'ya yaptığı sürekli ziyaretlerde kumara alıştı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler *Jane Eyre*, *Uğultulu Tepeler* ve *Agnes Grey*'i yayımladı.
1848		– Dostoyevski *Netoçka Nezvanova*'yı, Karl Marx *Komünist Manifesto*'yu yazdı. – Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. – İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. – Orta California'da "altına hücum" başladı.
1849	Kamu hizmetine girmek için hukuk sınavlarına gireceği St. Petersburg'a taşındı; kumar borçlarını karşılamak için Yasnaya Polyana'dan toprak satmaya başladı.	– Hindistan'da ikinci bir Sikh ayaklanması İngilizler tarafından bastırıldı. – Karl Marx Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Çengelli iğne ve gaz maskesi icat edildi.
1850	Tolstoy Moskova'ya taşındı, kumar borçlarıysa tırmanmaktaydı.	– Küçük Buz Çağı bu yıl bitti. – Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi bu tarihte buharla çalışmaktaydı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1851	Kafkas Ordusu'ndaki ağabeyi Nikolay'ın Yasnaya Polyana'yı ziyaret etmesini fırsat bilerek teğmen sıfatıyla Rusya'nın güneyine seyahat etti.	– Binlerce insan Avustralya'da altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – İlk dünya fuarı olan Kristal Saray Fuarı Londra'da yapıldı. – Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*'i yazdı.
1852	Astsubay olarak Kafkasya'daki topçu bataryalarından birine gönderildi ve otobiyografik üçlemesinin ilk kısmı olan *Çocukluk*'u pek çok eserinin yayımlanacağı *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi için yazmaya başladı.	– Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu burada satmaya başladı. – Birleşik Devletler'de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti. – Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. – Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1854	İlk kitabın gördüğü beğeniden sonra ikinci kısmı olan *İlkgençlik*'i yazdı. Bu sırada patlak vermiş olan Kırım Savaşı'nda Eflak'a gönderildi, Sivastopol Kuşatması sırasında İngiliz, Fransız ve Osmanlı ordularına karşı savaştı.	– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. – Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Ordudan ayrıldı, bu sırada kardeşi Dmitri'nin hastalandığını öğrendi. Yazarken savaş tecrübelerinden faydalandığı *Sivastopol Serisi*'ni yayımladı.	Chicago, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başladı.
1856	Kardeşi Dmitri öldü.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*'yi yazdı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.
1857	Otobiyografik üçlemesinin son kitabı *Gençlik*'i yazdı.	– Aleksandr İvanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. – Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1859	Yasnaya Polyana'da topraklarında çalışan *mujik*leri eğitmek için bir okul açtı ama okul başarısız oldu. Evli bir kadınla yaşadığı ilişkiden ilk oğlu Timothy dünyaya geldi. *Aile Mutluluğu*'nu yazdı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. – Kuzey Pennsylvania'da Birleşik Devletler'deki ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımladı. – Charles Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'ni, İvan Gonçarov *Oblomov*'u yazdı.
1860	Temmuz ayında Avrupa seyahatine çıktı ve Dresden'den Marsilya'ya geçti. Bu seyahati sırasında gördüğü ağabeyi Nikolay, Dmitri gibi veremden öldü. Tolstoy, Marsilya, Nice, Floransa, Napoli, Roma, Paris, Londra ve Brüksel şehirlerine uğradıktan sonra Varşova üzerinden ülkesine geri döndü. Bu sırada *Çocukluk* kitabı İngilizceye çevrilmiş ve Tolstoy dünyaca ünlü bir yazar olmuştu.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. – Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. – Abraham Lincoln, ABD Başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izlediler. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek iç savaş başladı.
1862	Otuz dört yaşındaki Tolstoy, on yedi yaşındaki Sofya Andreyevna Behrs ile evlendi.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olarak atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. İvan Turgenyev *Babalar ve Oğullar*'ı yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1862		– St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Sofya'yla evliliğinden olan ilk oğlu Sergey Lvoviç Tolstoy doğdu. Kısa romanı *Kazaklar*'ı yazdı. *Savaş ve Barış*'ı yazmaya başladı.	– Başkan Lincoln Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. – İç savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. – Polonya'da Ocak Ayaklanması oldu. – Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864	Kızı Tatyana "Tanya" Lvovna dünyaya geldi.	Fyodor Dostoyevski *Yeraltından Notlar*'ı yazdı.
1865		– ABD'de iç savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. – Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866	İkinci oğlu İlya Lvoviç dünyaya geldi.	– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkı yönetime başladı. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi. – Fyodor Dostoyevski *Suç ve Ceza*'yı yazdı.
1867	*Savaş ve Barış*'ın ilk iki kısmı *1805 Yılı* adıyla kitap halinde yayımlandı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1867		– İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869	*Savaş ve Barış* altıncı ve son cildiyle birlikte tamamlandı. Bu yıl Sofya'dan Leo adında üçüncü bir oğlu oldu.	– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski *Budala*'yı, Flaubert *Duygusal Eğitim*'i yazdı.
1870		Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.
1871	İkinci kızı Marya "Maşa", bu yıl dünyaya geldi.	– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1872	Bu yıl doğan dördüncü oğlu Pyotr "Petra", on sekiz aylıkken öldü.	Dostoyevski *Cinler*'i yazdı.
1873	*Anna Karenina*'yı yazmaya başladı.	– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri Narodnik (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1874	Beşinci oğlu Nikolay Haziran ayında dünyaya geldi, fakat ertesi sene öldü.	– *Société anonyme coopérative des artistes peintres, sculpteurs et graveurs* ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası "Boris Godunov" ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875	Üçüncü kızı Varvara prematüre olarak doğdu, fazla yaşamadı.	Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Abdülaziz Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. – Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in "Nibelung Yüzüğü" oyunu ilk defa eksiksiz sahnelendi.
1877	Altıncı oğlu Andrey dünyaya geldi. *Anna Karenina*'yı tamamladı.	– Thomas Edison gramofonu icat etti. – Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı.
1878	Elli yaşındaki Tolstoy büyük bir bunalım geçirdikten sonra Hıristiyanlığı benimsedi.	93 Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879	Yedinci oğlu Mihail dünyaya geldi.	St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	Tolstoyculuğun temel taşlarından olan *İtirafım*'ı kaleme aldı. Bu kitaptan sonra devlete ve kiliseye ağır eleştirilerde bulunacağı kitaplar yazmaya başladı. *İtirafım* dört yıl sonra yasaklanacaktı.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu, on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'i yazdı.
1881	Sekizinci oğlu Aleksis dünyaya geldi.	– Çar II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santralı Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– Mısır İngilizler tarafından işgal edildi. – III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar.
1883	Tolstoy, zengin subay Vladimir Çertkov'la tanıştı. Sonya, kocasının günlüklerini okuma hakkı için bu adamla uzun süre mücadele edecekti.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*'nı yazdı. – Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdular. – İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1884	Dördüncü kızı Aleksandra "Saşa" Lvovna doğdu.	Berlin Batı Afrika Konferansı'yla Afrika'da "sözlü işgal" dönemi başladı.
1885		Belçika kralı II. Léopold, Kongo Bağımsız Devleti'ni özel mülkü olarak ilan etti.
1886	Oğlu Aleksis beş yaşında öldü. *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü yazdı.	– Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi. – Stevenson, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde'ın Tuhaf Hikâyesi*'ni yazdı. – Karl Benz ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola formülü geliştirildi.
1887		Sir Arthur Conan Doyle'un ilk Sherlock Holmes öyküsü *Kızıl Dosya* yayımlandı.
1888	Son oğlu İvan "Vaniçka" dünyaya geldi.	– Alman imparatoru öldükten sonra tahta geçen III. Friedrich doksan dokuz gün hüküm sürdükten sonra gırtlak kanserinden öldü. Kraliçe Victoria'nın liberal fikirli kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm imparator oldu. – Londra'da zehirli üzümden ölen beş hayat kadını karınları deşilmiş halde bulundu. Cinayetler Karındeşen Jack'e atfedildi. – Brezilya monarşiye karşı ayaklandı, cumhuriyete geçti.
1889	*Kroyçer Sonat*'ı yazdı.	– Paris'te Eyfel Kulesi açıldı. – Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece" resmini yaptı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890		– Halkın desteğini almak isteyen II. Wilhelm, Bismarck'ın anti-sosyalist kanunlarını onaylamadı. Bismarck görevinden istifa etti. – İtalya, Eritre'yi topraklarına kattı. – Kumkapı'da Ermenilerin ayaklanmasını devlet kanla bastırdı. – Vincent Van Gogh intihar etti.
1891	Altmış üç yaşındaki Tolstoy, tüm varlığını toprağında çalışan köylülere bırakacağını ilan etti. Ailesinin itirazları üzerine bu fikrinden vazgeçti.	Jön Türkler Cenevre'de toplanarak Abdülhamit'in saltanatının sonunu getirecek bir milliyetçi hareketin tohumlarını attı.
1892		– Rusya'nın yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran yetkililer, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Parmak izi alma uygulaması ilk kez gerçekleştirildi. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi. – George ve Weedon Grossmith, *Önemsiz Bir Adamın Günlüğü*'nü yazdılar.
1893		Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.
1894		– III. Aleksandr böbrek hastalığından öldü. En büyük oğlu II. Nikolay 26 yaşında çar oldu. Taç giyme töreninden birkaç gün sonra halka armağanlar verilirken izdiham sonucu yaklaşık bin kişi hayatını kaybetti.
1895	En küçük oğlu İvan öldü. *Efendi ile Uşağı*'nı yazdı ve *Diriliş* üzerine çalışmaya başladı.	– Oscar Wilde mahkeme karşısına çıktı, oyunu *Ciddi Olmanın Önemi* ilk defa sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1895		– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un kitabı *Histeri Üzerine Çalışmalar* ile psikanaliz devri başladı. – Almanya'da Wilhelm Röntgen, röntgen ışınını buldu.
1896	*Hacı Murat*'ı yazmaya başladı. 1904'te tamamlanan kitap ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı.	– İstanbul'da Ermeni milliyetçiler Osmanlı Bankası'na saldırdı. Yetkililer şiddetle karşılık verdi ve üç bin Ermeni öldürüldü. – Sudan'da artan Fransız etkisinden rahatsız olan Britanya, Horatio Kitchener'i ordularının başında Sudan'a gönderdi.
1897		– Dreyfus Olayı'nda gerçek casus bulunmasına rağmen, Fransız Ordusu olayı örtbas etti ve Dreyfus'u serbest bırakmadı. – Macar gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı.
1898		– Romancı Émile Zola, Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subayları Dreyfus Olayı'ndaki yaklaşımından ötürü kınayan "J'accuse...!" (Suçluyorum...!) başlıklı yazısını kaleme aldı. İftirayla suçlanan Zola, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. – H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*'nı yayımladı.
1899	Kiliseye ağır eleştirilerde bulunduğu üçüncü ve son büyük romanı *Diriliş* yayımlandı.	– Rudyad Kipling, "Sırtlan Beyaz Adam'ın Yükünü" şiirini yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1899		– İngilizler, altın bulma umuduyla Boer'a geldi ve altın madenleri İngilizlerin eline geçti. İki Boer cumhuriyetini İngiliz topraklarına katmak isteyen koloni liderlerine, Boer savaş açtı ve II. Boer Savaşı başladı. – Çar II. Nikola'nın özerk Finlandiya'da baskısını artırmasıyla, Finlandiya'da Rusya'ya karşı direniş başladı. – Alfred Dreyfus beraat etti.
1900		Joseph Conrad *Lord Jim*'i, L. Frank Baum *Muhteşem Oz Büyücüsü*'nü yazdı.
1901	*Diriliş* romanı ve Tolstoy, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edildi. Kırım'a dinlenmeye gitti, Gorki ve Çehov ile tanıştı.	– Kraliçe Victoria öldü. – Thomas Mann'ın ilk romanı *Buddenbrooklar*, Berlin'de yayımlandı. – İlk Nobel Edebiyat Ödülü, Fransız şair Sully Prudhomme'a verildi.
1902		– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*'ni yazdı.
1903		– Wright Kardeşler, tek kanatlı ve buhar motorlu ilk pervaneli uçuşu gerçekleştirdi. – Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin dağılmasıyla Bolşevik ve Menşevik grupları kuruldu. – Jack London, *Vahşetin Çağrısı*'nı kaleme aldı.
1904		– İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması imzalandı. – Panama Kanalı'nın yapımına başlandı. – Anton Çehov'un son oyunu "Vişne Bahçesi", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda Konstantin Stanislavski yönetmenliğinde sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1905		– Rusya'da yıl boyunca devam eden ayaklanmalar, hükümetin isteğiyle Kışlık Saray'a yürüyen kalabalığa ateş edilmesiyle büyüdü. İki yüz ila bin kişinin öldürüldüğü güne Kanlı Pazar adı verildi. Çar sonunda geri adım atmak ve ülkenin ilk demokratik meclisi olan Duma'nın kurulmasına izin vermek zorunda kaldı. – Albert Einstein, özel görelilik kuramını yayımladı. – Aralarında Henri Matisse'in de bulunduğu Fovist sanatçılar, Paris'te Salon d'Automne'da ilk kez sergi düzenlediler.
1906		– San Fransisco, California'da yaşanan depremde üç bin kişi, Valparaíso, Şili'de yirmi bin kişi öldü. – Burjuva ve soylularla ittifak kurup varlıklı bir köylü tabakası yaratmak isteyen Pyotr Stolypin, köylülere topraklarında özel işletme kurma hakkı tanıyan bir tarım reformu kararnamesi yazdı. – Maksim Gorki, Bolşeviklere bağış toplama amacıyla metresi aktris Maria Andreyeva ile birlikte Birleşik Devletler'i ziyaret etti. – Upton Sinclair, *Chicago Mezbahaları* romanını yazdı.
1907	On yıl önce sürgüne gönderilmiş Çertkov'un dönüşüyle Tolstoy'la arkadaşlıkları kaldığı yerden devam etti. Tolstoy, Çertkov'a kitaplarında editörlük hakkı vermeye başladı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1908	Yazdığı vasiyetinde tüm telif haklarından feragat etti. Sekseninci yaş gününü, tüm Rusya bayram havasında kutladı.	– Osmanlı İmparatorluğu'nda İttihat ve Terakki merkez komitesinin organize ettiği Jön Türk devrimi yapıldı. – E.M. Forster, *Manzaralı Bir Oda*'yı yazdı.
1909	Çertkov, Tolstoy'un karısı Sonya'dan habersiz bir vasiyet kaleme aldı; bu vasiyet Tolstoy'un günlüklerinin ve eserlerinin telif hakkını Çertkov'a devretmekteydi.	– Louis Bleriot, uçakla Manş Denizi'ni geçen ilk kişi oldu. – Jack London, *Martin Eden*'i kaleme aldı. – Sergey Prokudin-Gorski, Çar II. Nikola'dan aldığı özel izin ve karanlık odalı bir otomobille imparatorluğun her yerine ulaşarak renkli fotoğraflar çekmeye başladı. – Léon Bakst, "Cleopatra" balesinden itibaren Sergey Diaghilev'in Ballets Ruses kumpanyası için dekor resimleri yapmaya başladı.
1910	*Her İyilik Ondan Gelir* oyununu yazdı. Karısından uzaklaşmak ve yeni bir hayata başlamak isteyen Tolstoy, 28 Ekim'de yola çıktığı Yasnaya Polyana'dan ancak Astapovo'ya kadar gidebildi. Burada zatürreye yakalandı ve birkaç gün sonra öldü.	– Birleşik Krallık'ta V. George tahta geçti. – Boris Pasternak, Moskova Konservatuarı'ndan ayrıldı.

ÖNSÖZ

KROYÇER SONAT

DORIS LESSING

Tolstoy'un başı sansürle ve çarlık polisiyle daima dertteydi. Sıradan insanlar ve liberal muhalifler ondan devletin üstesinden gelemediği kıtlık belalarından tutun da keyfî ve çoğu zaman gaddar olabilen rejimin işkencelerine kadar bütün insanî meselelerde tavır almasını beklediler – o da aldı. Bir yazar olmanın yanı sıra toplum eleştirmeni ve ahlâkçı olarak da tanındı. Liberal kanaat önderlerinden biri, "Rusya'da iki çar var, biri Tolstoy," demiştir. Tolstoy, insanlığın vicdanı olarak tanınmıştır. Altmış bir yaşındayken yayımlanan romanı *Kroyçer Sonat*, çok geçmeden bir skandala yol açmıştır. Sansür komitesi romanı yasaklamak için kolları sıvamış, neyse ki sıradan insanların satın alamayacağı kadar pahalı bir baskının satışına izin verilerek bir orta yol bulunmuştur. Tolstoy'u yasaklamak pek faydalı bir yöntem değildi: Kitapları müritleri tarafından çoğaltılarak yüzlerce nüsha halinde dağıtılmıştır. Samizdat, bir Sovyet icatı değildi (Samizdat, Komünist Parti'nin yasakladığı yayınların el altından dağıtılmasını sağlayan organizasyondu). Tolstoy bir ahlâk otoritesi olduğu için, bazılarının pek iç açıcı bulmadığı görüşlerini göz ardı etmek veya önemsiz saymak mümkün değildi. Amerika'da Ulusal Posta Servisi, *Kroyçer Sonat*'ı tefrika eden gazetele-

rin dağıtımını durdurmuş; Theodore Roosevelt, Tolstoy'un bir cinsel sapık olduğunu söylemiştir. Yeni yeni palazlanan kadın hakları hareketi de öfkelidir: Devir, Yeni Kadın'ın devridir. Tolstoy'a büyük saygı duyan Çehov ise estetik değerinden ve tartışmaya değer bulduğu konusundan dolayı kitabı savunmuştur. Romana çoğu zaman aşırı duygusal tepkiler gösterilmiştir. Ama son derece yoğun bir tutkuyla yazılan bir eserin aşırı tepkileri tetiklemesi normaldir. Günümüzde kitabı okuyanlar öncelikle merak –bu yaygara da neyin nesi?– ardından huzursuzluk, yeis ve şaşkınlık duyacaklardır: *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina*, *Diriliş* gibi romanları yazan bir yazar nasıl bu kadar ters ve tuhaf bir şey yazmış olabilir?

Romanı okurken, aklımızda tutmamız gereken bir şey var: Konu, dönemin bütün gazetelerine yansıyan ve Tolstoy'un polemik amacıyla başvurduğu gerçek bir hikâyeye dayanıyor. Adamın birisi kıskançlıktan karısını öldürmüştür; ama hikâye Tolstoy'un dilinden anlatıldığında bize şu soruyu sordurur, "Bir dakika. Kadın nasıl bir kusur işlemiş olabilir?" Dönemin katı ahlâk kurallarına göre bile kadın, hiçbir kusur işlemiş olamaz. Ama kocanın kıskançlıktan mahvolmuş hayal gücünde olaylar, görüş açıları ve ihtimaller bir kuşku ve öfke nöbetiyle birleşirler. Kendini savunmak isteyen kadının şöyle dediğini hayal ederiz: "Ama sayın yargıç, hiçbir şey olmadı ki! Benim şanssızlığım hayatımı sefaletle dolduran kıskanç bir manyakla evlenmiş olmak. Sevgilim olduğu söylenen bu adamla beni bizzat o, kocam tanıştırdı ve bu adamı evimize sokup bizi sık sık ziyaret etmesini isteyen de yine oydu – amatör müzisyenleriz ikimiz de. Kocamın beklenmedik bir anda eve döndüğü ve beni sevgilim olduğu söylenen o adamla yemek yerken bulduğu akşam düşündüm ki bir kereliğine bile olsa şu adamı kendimi bir suçlu gibi hissetmeden evimize davet edeyim. Efendim, bundan daha masum bir durumla karşılaşmamışsınızdır siz. Nasıl olur da yanlış bir şey yaptığım düşünülebilir? Hizmetçiler ayaktaydı daha, bize yemek servisi yapıyorlardı, üstelik çocuklar da uyumamıştı henüz, çocukların hep yaptıkları gibi, olup biteni seyrediyorlardı. Hiç-

bir şey olmadı. Hiçbir şey olamazdı." Gerçekte kadın bir kıskançlık nöbeti geçiren kocası tarafından öldürüldüğü için kendini savunma şansı bulamadı.

Kroyçer Sonat, erkeklerin yok yere girdikleri kıskançlık krizlerini anlatan olağanüstü bir metin olarak okunabilir. Aşırı kıskanç bir adam, bundan daha iyi anlatılamaz. Psikiyatrların örtülü bir homoseksüellik vakası olarak ele alıp analiz edebilecekleri; ders kitaplarına sokulabilecek türden bir hikâye.

Tolstoy'un *Kroyçer Sonat*'ta işittiğimiz hararetli ve ihtiraslı sesini evlilik ve cinsellik hakkında panoramik bir anlatım olan *Anna Karenina*'da işittiğimiz sesle karşılaştırmakta fayda var. *Anna Karenina*'da yeni evli Kiti ve Levin çifti, kır hayatına alışmaya çalışırlar. Levin, genç Tolstoy'un kendisidir. Eksantrik toplumsal görüşleri vardır, insanlarla bir türlü ilişki kuramaz; karısına aman vermez bir aşk duyar. Mevsimlerden yazdır, ev ziyaretçi doludur ve ziyaretçilerden biri Levin'in (Tolstoy'un) nefret ettiği o lüks hayatı süren gençlerden biridir: Gülünç bir İskoç şapkası takmıştır; komik, tıknaz ve açgözlüdür; Kiti'ye asılır. Moskova ve St. Petersburg'taki salonlarda Kiti ile flört etmesi normal karşılanabilir ama Levin çileden çıkar ve adamı evden kovar. Dünyevi zevklere pek düşkün olan yakınları Levin ile alay ederek "Sen tam bir Türksün," derler. Genç çift arasındaki abes tartışmalar Tolstoy tarafından muazzam tasvir edilir. Tartışmaları başlatan, sonra da kendinden utanan taraf daima kocadır; hayalî rakibine kitlenmiş vaziyette yaşadığı için, karşısına çıkan her şeye dair karamsar yorumlar yapar. Ailesi ve komşularının gözünde Levin tuhaf –köylüler ve tarım hakkında saçma sapan fikirleri olan– ve delicesine kıskanç bir adamdır. Ne var ki romana güç ve büyüleyicilik katan da odur. O züppeyi evinden kovduğunda sunulan sevimli portreye bakılırsa, Tolstoy, Levin'i dokunaklı bir şekilde gülünç ve eğlenceli bulmaktadır. Gelgelelim aynı Tolstoy, *Kroyçer Sonat*'ı da yazmıştır.

Ayırıcı özelliği olayların ve insanların panoramik görünümlerini muazzam bir denge duygusuyla vermesi olan *Savaş ve Barış*

da Tolstoy'un kaleminden çıkmıştır. Ama *Savaş ve Barış*'taki serinkanlı üsluba *Kroyçer Sonat*'ın hiçbir yerinde rastlamayız. *Kroyçer Sonat*'ta değer yargılarının akla yatkınlığı değil gücü ve enerjisi ön plandadır. Doğrusu Tolstoy'un bundan daha aşırı bir konumda olması düşünülemezdi. Bu yüzden *Kroyçer Sonat*'tan ileride pişman olabileceğini düşünerek *Kroyçer Sonat'ın Devamı* başlıklı bir savunma metni yazdı. Ama burada da adeta tabuta çivi çakan birisi gibi davranıp aynı görüşleri tekrarlayarak eğlence, keyif, neşe, aşk ve sekse dair tüm zevkleri ve umutları toprağa gömdü. Oysa aynı Tolstoy, iki büyük romanında, biz günahkâr fanilerin seksle bağdaştırdığımız tüm duyguları, tutku ve zevkin her çeşidini anlatmıştı.

Fanatik Tolstoy, insanlığın cinsellikten tamamen uzaklaşmasını savunuyordu. Bunun insanlığın sonu olacağını söyleyenlere "Olursa olsun," diye çıkışıyordu: Frankofil kastın ifadesiyle *tant pis*.

Ne var ki, cinselliğin büsbütün ortadan kalktığı bir dünyaya inanmış da olamaz çünkü kendi hayatında tam tersi bir durum söz konusudur. Tolstoy'un kendi cinsel hayatıyla mücadelesi bu mücadeleyi saklamaya çalıştığından değil de davranışları ile ilkeleri arasındaki kafa karıştırıcı uyumsuzluktan dolayı bizzat kendisi tarafından ispatlanmıştır.

Tolstoy, evlenmeden önce, yozlaşmış ve süfli bir karakterdi – kendisi böyle söyler. Köylü kadınlarla düşüp kalkardı ve en azından bir tane gayri meşru çocuğu vardı. Genç adamları ayartarak onları doğru yoldan uzaklaştıran Çingeneler –daha doğrusu ÇİNGENELER– daima etrafındaydı. Dönemin romanlarındaki pek çok karakter gibi o da Çingenelerle düşüp kalkmıştı. Evlendikten sonra ise hayatına bir daha Çingeneleri sokmadı; sadık bir koca olmaya çalıştı. Öte yandan yetmişli yaşlarına kadar sekse düşkün bir adam oldu.

Ömrünün son demlerinde, yeniden dünyaya gelmiş bir Hıristiyan diyebileceğimiz biri haline geldi. Karakterini değiştiren bir dinî deneyim yaşadı; *Anna Karenina*'da anlatıldığı türden bir dinsel dö-

nüşüm. Levin'in ümitsizliğinin sebebi inançsızlığıdır. Günümüzde bunu politik terimlere tercüme etmeden anlamak zordur ama 19. yüzyılda insanlar inançlarını kaybettiklerini düşünerek, inançsız olmaktan korkarak ve inanma özlemi duyarak büyük bunalımlar yaşamışlardır. Genç kızlığımda ben, bu mücadeleden büyük yaralar alarak sağ çıkan, feleğin çemberinden geçmiş insanlarla karşılaşırdım. Şimdi geriye dönüp baktığımda Matthew Arnold'ın "Melankoli, uzun, ağır ağır geri çekilen uğultu," diye yankılanan sesinin bütün seslerden daha gür çıktığını hissedebiliyorum – Tanrı inancı tarihe karıştı.

Levin intihara eğilimli bir karakterdir. Bir hayli etkileyici bir bölümde Tolstoy, Levin'in sonunda inançlı biri haline gelmesini anlatır: Yaşadığı psikolojik çatışma ve gerilim o kadar yoğundur ki bir şekilde çözmesi gerekir.

Hıristiyanlığın insanlığın mutluluğuna yaptığı en büyük katkı, bedenden ve seksten duyulan nefreti körüklemesidir. Bu açıdan, diğer iki Ortadoğu dininden de farklıdır. Yahudilik, seksi kınamak şöyle dursun, inananlara Şabat gününde seks yapmalarını, seksi kutsamalarını salık verir. İslâm da püriten bir din değildir. Yahudilikte veya İslâm'da rahibeleri ya da hizmetlileri metres olarak kullanan yahut oğlan çocuklarıyla seks yapacak kadar zıvanadan çıkan bekâr rahipler yoktur. Hıristiyanlık ise Tolstoy'un tabiatı ve ihtiyaçlarına uygun olarak kesilip biçilebilecek bir dindir.

Sonuçta Tolstoy, içinde daima bir potansiyel olarak barındırdığı şeye dönüşerek bir fanatik haline gelmiştir. Bu dönüşümden sonra, öfkeden kıpkırmızı kesilmiş suratı ve kaba saba tavırlarıyla insanları kendisi gibi olmaya zorlayan bir adamdan söz edilir. Fanatik olduğu için ona göre tek hakikat vardır, o da kendisidir. Fanatiğin mantığı, muhakemesi diye bir şey vardır; fanatik kimse, bir veya birkaç önermeden hareketle durmadan sonsuz önermelere varır.

Hamile veya lohusalık dönemindeki bir kadınla seks yapmak yanlış ve günahkârcadır. Ne var ki karısı Sonya'nın bütün itirazlarına rağmen Tolstoy kendi kendisiyle çeliştiği durumlara düşmekten

vazgeçmemiştir. Belirli bir mantığı tutarlı bulduğu sürece çokeşliliği savunmuştur; aklı başında zamanlarında tekeşliliğin, bekârlığın, cinsellikten el etek çekmenin imkânsız olduğunu düşünmüştür. Bu haliyle Tolstoy, hararetli yıllarını geride bırakan ve gençlere "hayır demenin" kolaylığını anlatan politikacılara benzemektedir. Hayır diyeceksiniz – bütün mesele hayır diyebilmekte! Kendi gençliğini biraz olsun hatırlayan, sağduyulu birisi bu çağrının ne kadar saçma olduğunu bilir. Ama burada söz konusu olan fanatik bir mantıktır.

Benim favorim bir heretiği diri diri yaktıktan sonra ateşte kullandıkları odunun parasını akrabalarından tahsil eden Engizisyon'dur. Başka kimden tahsil edeceklerdi? Akrabaları çok sevgili oğullarının kül olmasına sevinmiş olamazlar ama yine de o canavarın yetişmesinden sorumlu oldukları için odunun parasını ödemek onlara düşer. İçinde bulunduğumuz üzücü zamanlarda sayıları hiç de az olmayan aşırılık yanlılarının mantık sınırlarını zorlayan tavırlarını seyretmek insana acı veren bir boş zaman eğlencesi halini aldı. Tolstoy'un bütün insanlığa cinsellikten el etek çekme önerisi de bunun çarpıcı bir örneğiydi.

Tolstoy, kadınların bu yasaklar hakkında ne düşündüğü ile (karısının da yüksek sesle dile getirdiği bazı fikirleri vardı) ilgilenmemiştir. Israrla, kadınların "saf" olduğunu düşünmüştür: "Güvercinler kadar saf." Aklı başındayken, bu yasakların bir saçmalık olduğunu gayet iyi bilse de kadınların seksten nefret ettiğini söylemekten alamamıştır kendini. Seks, utanç verici, gayri tabii ve kepaze bir şeydir – bunlar Tolstoy'un seksi tanımlamak için kullandığı sıfatların bir kısmı. Saf bir bakire, seksten her zaman nefret eder.

Kitap üstüne kopartılan yaygara sırasında Tolstoy'u destekleyen Çehov, Tolstoy'a kadın cinselliği konusunda saçmaladığını söylemiştir. Burada acaba basit bir sorunla mı karşı karşıya olduğumuzu sormadan edemeyiz: Tolstoy yatakta iyi değil miydi? Kadınların seksten nefret ettiklerini düşünmesinin bir açıklaması olmalı. Sonya seksten pek hoşlanmasa da Tolstoy'u elinden kaçırmamak adı-

na seksi bir araç olarak kullanmıştı. Tolstoy yalnız uyumak istediğinde, izin vermezdi. Tolstoy yatakta sade, duygusal ve arkadaş canlısı bir adama dönüştüğü için onunla sevişmekten mutluluk duyuyordu: Müritleri Tolstoy'un mutlu mesut hallerinin ve azizliğinin nedeninin karısıyla seks yapabilmesi olduğunu bilselerdi, cinsellikten tamamen el etek çekmeyi salık veren bu adamla kim bilir nasıl alay ederlerdi diye düşünüyordu Sonya.

Yatakta kötü olan Tolstoy'un bir benzeri seks hakkında çok az şey bildiği besbelli olan D.H. Lawrence'tır: Lawrence'ın en azından erken dönem kitaplarında durum böyledir. Sonraları aşk hakkında, yataktaki güç mücadeleleri hakkında, tutkular hakkında muazzam şeyler yazmıştı Lawrence. Tensel zevklere düşkün bir kadın olan Frieda'dan Lawrence çok şey öğrenirken zavallı Sonya Tolstoy, hayatı boyunca ona ayı gibi sarılan bir adamla sevişmek zorunda kaldı.

Tolstoy'un büyük romanlarında karakterlerin seksten nefret ettiğine dair bir ipucu yoktur gerçi ama polemik amacıyla yazdığı metinlerde kadınların seksten nefret ettiğini; seksten sonra soğuk ve düşmanca davrandıklarını söyler. Erkek ile kadın arasındaki gerçek ilişki, üzeri cinsel çekim ve kayıtsızlık döngüleri tarafından örtülen bu düşmanlıktır.

Tolstoy artık seks yapamayacak kadar yaşlandığında Sonya Tolstoy, korktuğu şeyin başına gelmesinden yakınmaya başlamıştır: Cinsellik bitince aralarındaki bütün bağlar kopmuştur. Ama o ihtiyar halleriyle bile birbirlerine onsuz edemeyeceklerini bildiren aşk mektupları yazmışlardır.

Seks ve kavga döngüsü bana daima ilginç görünmüştür. Tutkulu sevişen insanlar hemen ardından tutkulu kavgalar yaptıklarını hatırlayacaklardır; seks bütün güçlü duyguları harekete geçirdiği için düşmanlık duygusunu da harekete geçirmesinde şaşıracak bir şey yoktur. Sekse zevk ve heyecan katan çılgın kavgalar yapmaktan büyük haz duyduklarını söyleyen insanların varlığı, bilinmeyen bir şey değil. Haz! Gerçi hazzın da canı cehenneme. Ka-

dın gönülsüz kurban, erkek de suçluluk duygusuyla hareket eden bir saldırgan.

Tolstoy'la eşi tam on üç çocuk yaptılar. Sonya Tolstoy, sekiz yılda sekiz çocuk doğurdu. Evde dadılar ve hizmetçiler bulunsa da bu çıplak fiziksel gerçeğin işaret ettiği durum, Tolstoy ve Sonya'nın içlerinde ayaklanan duygular hakkında çok şey söyler.

Şimdilerde birkaç günlük yatak istirahatiyle atlatılabilecek hastalıklardan ötürü üç yılda peş peşe üç çocuklarını kaybettiler. On üç çocuktan dördünü toprağa verdiler. Sonya Tolstoy, daima hamileydi, daima çocuk bakıyor ve ölen çocuklarının yasını tutuyordu. Tolstoy, bu ölümlerden en az karısı kadar etkilenmiştir. Çok sevdikleri bir çocuklarının (on üçüncü çocuk) dokunaklı ölümünden sonra şöyle demiştir: "Evet, çok hoş, çok güzel bir çocuktu. Peki, şimdi öldüğünü söylemek ne anlama geliyor? Ölüm diye bir şey yok, o ölmedi, çünkü biz onu deli gibi seviyoruz, çünkü o bize hayat veriyor." Müthiş bencilce görünen bu laflar o kadar kötü değildir aslında; Tolstoy'un üzüntüden kahrolduğu, duygularından uzaklaşabilmek için boş arazilerde koştuğu, "Ölüm diye bir şey yok! Hayır, ölüm diye bir şey olamaz," diye "vahşi bir sesle kesik kesik" inlediği anlatılır.

Tolstoy, *Kroyçer Sonat*'ı Beethoven'ın sonatını dinledikten sonra yazmıştı; müzik onu epey etkilemişti. Morali bozuktu, acı çekiyordu ve sonatı defalarca dinlemek istemişti. İlk kez dinledikten sonra Sonya ile sevişmişler –sevişme denebilirse tabii– ve Sonya en ufak erkek çocukları olan İvan'a hamile kalmıştı. İvan yedi yıl sonra ölecek ve Tolstoy "Ölüm diye bir şey yoktur," diye dövünecekti.

O tarihlerde Tolstoy, bir sanat eserinin toplumsal polemik amacı gütmemesinin hiçbir haklı gerekçesinin olamayacağını düşünüyordu. 1865'te şu satırları yazdı: "Sanatın amaçlarını sosyalizmin amaçları ile ölçemezsiniz. Bir sanatçının görevi belirli bir soruna hiçbir şekilde yanlışlanamayan bir çözüm getirmek değildir; okuru bitip tükenmez, sonsuz tezahürleriyle birlikte hayatı sevmeye, ha-

yata kucak açmaya zorlamaktır." Sosyalist ve dinî risaleleler yazdığı o dönemde, Tolstoy'un sanat sevgisi bazı yerlerde polemik yapma sevgisine ağır basmıştır; örneğin *Diriliş*'te, örneğin *İvan İlyiç'in Ölümü*'nde.

Kroyçer Sonat gibi pek de sürükleyici olmayan, seks karşıtı bir risalenin üstünden çok geçmeden, Avrupa'da Bohemlik çağı başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı ve toplumsal sonuçları, Bohemliği, Özgür Aşk hareketini ve "yarın ölecekmiş gibi yaşa, iç, eğlen" felsefesini güçlendirmiştir. 1907 gibi erken bir tarihte Tolstoy ve *Kroyçer Sonat*'a cevap yetiştiren bir sahne yaşanmıştır: Paris'te lohusa hummasından ölmekte olan Ida John, şampanya kadehini o zamanlar şöhretinin doruklarında olan serseri-çapkın kocası Augustus John'la sevişmelerinin şerefine kaldırmaktadır. Öbür odada ise Augustus John'un metresi, Ida John'un çocuklarıyla meşguldür.

Ondan büsbütün farklı bir bakış açısıyla da olsa, Tolstoy gibi geleneksel cinsel ahlâkı reddeden Bohemler o tarihlerde insanları hayrete düşürmeyi hedefleyen bir azınlıktı. Varlık nedenleri burjuvaziyi tahrik etmekti. Çok geçmeden İkinci Dünya Savaşı başladı ve savaş ahlâkının yerleşmesiyle birlikte nüktedan arkadaşlardan birinin "yatay el sıkışma" dediği durum ortaya çıktı: Avrupa'nın çeşitli yerlerinden genç kadınlar sahil kasabalarına akın ettiler ve geyiklerin göç yollarını gözleyen Eskimolar gibi onları bekleyen erkeklerle sevişmekten zevk aldılar.

Hedonizm çağındaydık, haksız mıyım?

Peki ne oldu? Doğum kontrolü bulundu.

Anna Karenina'da çocuklardan yaka silkmiş Dolli, toplumdan dışlanmış kötü kadın Anna'yı ziyaret eder ve Anna ona gebe kalmadan sevişmenin sırrını açıklar. Anna kendisi hâlâ genç ve güzel iken Dolli'nin çocuk doğurmaktan yıprandığını belli etmeyecek kadar da naziktir. Dolli, şaşırır ve dehşete düşer. Tiksinmiştir. Ama Tolstoy'un doğum kontrolü konusundaki hisleri böyle değildir. Doğum kontrolünün doğal olmadığını, kadınların anne olma kapasitelerini ortadan kaldırarak onları yaratığa çevirdiğini düşünür; do-

ğum kontrolü "erkeklerin zevkini kesintisiz kılmaktan" başka bir işe yaramamaktadır. Dikkat edin, zevk almak sanki sadece erkeklere mahsusmuş gibi anlatılmaktadır.

Anna Karenina, sosyete güzeli Anna ile onu baştan çıkartan Vronski'nin hikâyesidir. Romanda 19. yüzyıl romanının belli başlı konularından olan zinanın bir varyasyonuyla karşılaşırız. *Anna Karenina*'nın zina konusunu ele alan en iyi roman (kimilerine göre *Madam Bovary*'dir) olarak ünlenmesi aslında romandaki konu çeşitliliğinin gözden kaçmasına yol açmıştır: Tolstoy, dönemin kadınlarına dair geniş bir panorama sunmaktadır. Dolli, kötü bir kocası olan, mutsuz bir eştir. Kiti, kıskanç ve sevecen bir kocanın mutlu eşidir. Tolstoy'un nefret ettiği saray hanımefendileri, çok sevdiği köylü kadınlar vardır. Köylü kadınlardan birisi Levin'in hizmetçisi (hizmetçiden çok arkadaş gibidir), öbürü de Dolli'yi ev işlerindeki beceriksizliğinden kurtarmak için yardıma koşan köylü kadındır. Köylü kadının, ölen çocuğundan bahsederken "Tanrı beni bir yükten kurtardı," –bir boğaz eksildi– demesi Dolli'yi hayrete düşürür. Bir türlü koca bulamadıkları için evde kalan kadınlar başka insanların evlerinde misafir olarak kaldıkları bir hayat sürmeye mecburdur. Kötü kadın –Anna Karenina'nın aynası– bir fahişedir ve hiçbir geleceği yoktur. *Anna Karenina*, dönemin kadınlarının durumuna dair bir romandır. Anna bugün yaşasaydı kendini trenin altına atmak zorunda kalmazdı. Dolli'nin o kadar çok çocuğu olmazdı. Kiti, kıskançlığı akıldışı boyutlara vardıran bir adamın karısı olmaktan büyük ihtimalle mutlu olmazdı. Evde kalan kadınların da kariyeri olurdu, yalnız başlarına veya çocuklarıyla beraber yaşarlardı. Büyük sanatçı Tolstoy, *Anna Karenina*'da seksten iğrenen ve erkek cinselliğine büyük bir nefret duyan bir eş veya metres tasvir etmemiştir. Anna, onun gibi özgür olamadığı için Vronski'den nefret eder ama bu, cinsel bir nefret değildir.

Anna Karenina'nın başlangıcında ahlâkçı Tolstoy ile sanatçı Tolstoy arasındaki çatışmaya dair bir ipucuyla karşılaşırız: Tanrı, "İçim nefretle dolu, öcümü alacağım," dedi. Ama romanda öç ve-

ya nefret duygusundan eser yoktur; romana her şeye sevgi ve anlayışla yaklaşan bir ışığın düştüğünü görürüz.

Tolstoy kendisi dışında her şeyi ve herkesi anlayabilmiştir. Gorki'ye şöyle demiştir: "İnsan depreme, salgına, manevi bir işkenceye tahammül edebilir ama en korkunç trajedisini yatak odasında yaşayacaktır."

Tolstoy çiftinin günlüklerine bakıldığında kavga etmek ve sürtüşmek konusunda yetenekli oldukları kadar fırtınalı, inişli çıkışlı aşklarının her ayrıntısını kaydetmekten zevk duyan iki insanla karşılaşırız. Geçirdikleri fırtınalı günlerin yanında sessiz sakin, huzurlu günler de geçirmiştir Tolstoy çifti. Elimizde bazı bilgiler var ya da biz öyle olduğunu sanıyoruz ama Tolstoy ailesinde hayatın neye benzediğini bize öğretebilecek deneyimleri artık çok azımız yaşıyoruz.

Tolstoyların kır evi Yasnaya Polyana –Işıltılı Kayran veya Koru olarak çevrilebilir– günümüzde her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilen bir mabet. Tolstoy'un zamanında büyük bir villa olarak kullanılan bir malikâneydi; birçok odası vardı ama bir zaman sonra çocukların odalara sığmayacağı anlaşıldığı için ek bir bina inşa edilmişti. Kulübeler, barakalar ve eklerle doluydu. Kaç kişiyi barındırdığı göz önüne alınırsa bugün Yasnaya Polyana bizim açımızdan bir zamanlar yaratmış olabileceği rahatsızlık açısından etkileyicidir ancak. Geniş, yüksek tavanlı odaları ısıtmak kesinlikle çok zor olmuştur. Tarlaların ve koruluğun içine kurulmuş olan bu malikânede yazlar bir cennet gibi geçmiştir ama Rusya'da kış çok uzun sürer. Evde yeterince eşya vardı. Üzerinde Tolstoy'un doğduğu, karısının ise on üç kez doğurduğu divan, sert, kaygan ve rahatsızlık vericidir.

Yasnaya Polyana'da su, şimdi olduğu gibi musluklardan akmazdı; kovalarla taşınırdı ve evin hamamı vardı. Elektrik yoktu. Tolstoy'un bir romanında ihtiyar bir adam, çalışma odasında mum ışığında yazı yazmaktadır.

Evde Tolstoy çiftinin yanı sıra on üç çocuk, hizmetçiler, dadılar,

özel öğretmenler –bunlardan birisi karısı ve iki çocuğuyla birlikte Tolstoy'larla beraber yaşıyordu– mürebbiyeler, akrabalar ve birçok ziyaretçi kalıyordu. Tolstoy'un davet bekleyen ve genellikle haftalarca kalan müritleri olurdu. Hizmetçilerin tavan arasındaki odalarına sığışırlar –acaba hizmetçilere ne olurdu?– veya koridorlarda yatarlardı. Sofrada otuz kişinin olması adettendi. Bugün doğal kabul ettiğimiz rahatlıkların hiçbiri yoktu. Bugün hava gibi su gibi ihtiyaç duyduğumuz mahremiyet o zamanlar mümkün değildi. Tolstoy'un çalışma odası vardı ama odaya hemen herkes pattadan girerdi – Sonya ve Tolstoy'un baş yardakçısı Çertkov ve ruhsal sorunları hakkında tavsiyeler bekleyen başka insanlar. Tolstoy, çalışma odasından dışarıya adım atar atmaz, etrafta olup bitenlerin bir parçası oluyordu. Yetişkinlerin kavgası, çocukların hırgürü, bebeklerin zırıltısı, müritlerinin tartışmaları evin ahşap duvarlarında yankılanmış olmalıdır. Sonya "sinirleri"nin bozulduğundan yakınmakta çok haklıydı ve tabii Tolstoy da payına düşeni alıyordu.

On üç çocuk. On üç. *On üç*. Dördü ölen on üç çocuk. Bir çiftlikte geçirilecek zor bir hayata hazırlıklı olan, köylü bir kadından değil yaşamak zorunda kalacağı hayatı rüyasında görse inanmayacak olan tahsilli ve duyarlı bir kadından söz ediyoruz.

Kroyçer Sonat'ta çocukların yol açtıkları mutsuzluktan, özellikle de ölme ihtimallerinden duyulan korkunun neden olduğu acizlikten söz eden bir tirat vardır: En ufak bir rahatsızlık ciddi bir hastalığa dönüşebilmektedir. Hem *Anna Karenina*'da hem de *Savaş ve Barış*'ta çocuk doğurma ve yetiştirmenin zorlukları anlatılır. Tolstoy, aile hayatının yükünden kurtulmuş bir baba değildi. Böyle bir evde nasıl olabilirdi ki? Hamilelik, sabah bulantıları, hipokalsemi ve çatlamış meme uçları hakkında bir sürü şey biliyordu. Emzirmenin ve uykusuz gecelerin zorluklarını biliyordu. Büyük romanları hayatın zevklerinin yanında zorluklarını da kabul etmiştir; her şey bir denge ve orantı içindedir; ne var ki Tolstoy için bir aşamada hayat, tahammül edilemez hale gelmiştir. Derisi soyulmuştur. Sonya Tolstoy'un bir parça deli olduğu çok kişi tarafından söylenmiş-

tir; hamileyken ve çocuk bakarken Lev'e hizmet eden; *Savaş ve Barış*'ı ve diğer romanları temize çeken Sonya, doğum yaptıktan hemen sonra henüz iyileşmeden kocalık haklarını kullanarak onunla sevişmek isteyen Tolstoy'dan şikâyetçidir. Şüphesiz Lev Tolstoy da, kendisinin ürkütücü bir karikatürü olan müridi Çertkov'a büyük bir sevgiyle bağlı olmasından bağımsız olarak bir parça deliydi.

Klinik depresyonlar geçiren veya insan ruhunun karanlık taraflarının kurbanı olarak büyük acılar çeken insanlarla tanıştığımızda korkunç ruhsal manzaralarla karşılaşırız. Bunların bazılarını teselli etme girişimlerimiz kötü akort edilmiş bir piyano kadar yanlış ve kulak tırmalayıcı olabilir. Acı çeken kişi tedavi girişimlerimizi olumsuz algılarken yüzeyselliğimizden dolayı küçümser bizi: "Şu anda hissettiğim şey hakikatin ta kendisi," der karşısındaki aptal kişiye. "Depresyonda olduğunda hakikati görüyorsun. Gerisi ise tamamen yanılsama." *Kroyçer Sonat*'ı okurken böyle hissediyorsunuz. Dipsiz bir umutsuzluk kuyusu – çıkış yok! Bu seks düşkünü adamın kendisi için yaptığı kafesi hatırlayın. Seks yapmak, kötü. Hamile veya emziren kadınla seks yapmak, kötü. Evlilik dışı seks, kötü. Suçluluk ve nefret reçetesi. Sevinç ve hazza yer olmayan –sevgi kelimesini kimsenin ağzına almadığı– bu çorak ülke, hakikatin kendisidir. Öyle olsun.

Şimdi yeniden evin içine dönelim ve kendimizi orada hayal edelim. Akşam yemeği bitmiş, gece çökmüş, ziyaretçiler ve müritler köşelerine çekilmiş olsun. Büyük çocuklar hâlâ ayaktalar, ders çalışıyorlar veya müzik çalıyorlar; ahşap zeminden ayak sesleri yükseliyor ve çocuklar gürültü yapıyorlar. Ufaklıklar hemşireleriyle birlikte odalarındalar ve bütün ufaklıklar gibi gürültücüler.

Tolstoy bu gece bir koca gibi davranmak istiyor – böyle söylüyor. Şehvetiyle giriştiği mücadelede Tanrı ona yardım etmiyor.

Sonya'nın son bebeği henüz altı aylık. Tekrar hamile kalmaktan çekiniyor. Lev gülümseyerek ve şefkatle karısına yaklaşırken Sonya'nın içinde fırtınalar kopuyor; tıp, henüz doğum kontrolünü keşfetmemiş. Uzun evlilik hayatında Sonya doğum kontrolü nedir

hiç bilmedi. Şu anda hamile değilse bile bu gece kalabilir. Kont ve kontes, Lev ve Sonya, kapının kapalı olduğundan emin olmak istiyorlar ve çocukların bu gece bir şey istemek için kapıya dayanmamalarını temenni ediyorlar. Yeni doğan bebek, hemşiresiyle birlikte yan odada. Karnı aç olduğu için sızlanıyor. Lev, Sonya'nın süt dolu memelerine dokunmamak için dikkatli olmalı. Sonya meme uçları sürekli çatladığından ve bebek bakmak bir işkence olduğundan emzirmemek için çok direndi ve bu işi bir sütanneye devretmek istedi, ama Lev ısrar etti. Şimdi Lev, sabırsızlık veya sakarlık ederse Sonya'nın meme uçlarını kanatacağını bilmeli. Bebek iyice zıvanadan çıktı: Sonya ve Lev bir an önce harekete geçmezlerse, açlıktan uluyan bebek yüzünden bakıcı kapıya dayanacak. Civardaki köyden gelen bakıcı kız, şimdi bir köy ninnisi söylemeye başladı; kızın sesi ve ritmi karısının üstünde gidip gelen Lev'in çıkarttığı seslere karışıyor ve kızı hayal eden Lev daha da aşka geliyor. "Aman Tanrım," diyor Sonya, "lütfen beni hamile bırakma. Umarım hamile kalmamışımdır, yoksa meme uçlarım bir daha iyileşmez." Memelerini elleriyle saklamaya gayret etmesine rağmen süt fışkırıyor ve bütün yatağa, Sonya ve Lev'in ellerine dökülüyor. Sonya, kendinden nefret ederek ağlamaya başlıyor, bir yandan da Lev'e kendini açgözlü bir hayvan olarak hissettirecek bir bahane bulduğu için seviniyor. Henüz bu sabah temizlenen çarşafların yine yıkanması gerekecek. Çamaşırcı kız yine söylenecek: Bu kadar yetişkinin ve çocuğun olduğu bir ailede yıkanacak çok fazla çamaşır var; hava bu kadar kötüyken çamaşırların kuruması çok zaman alıyor. Sonya'nın ağlaması Lev'i çileden çıkartıyor; nefret ve suçluluk duygusunu depreştiriyor. Sonya, elleriyle durdurmaya çalıştıysa da yatağa dökülüp ziyan olan süt için üzülüyor. Yan odadaki bebek ağladıkça memelerinden süt dökülmeye devam ediyor. Yan odada çığlık atan bebek, iştahlı bir meme emici olduğu için kolay kolay doymak bilmez. "Ona biraz süt ısıtayım," diye düşünüyor Sonya, "umarım çocuklar sütün hepsini bitirmemişlerdir. Hiçbir zaman bütün eve yetecek kadar süt gelmiyor – ben bu ka-

dar insanla nasıl baş edeyim?" Lev'e yataktan çıkmasını ve temizlenebilmesi için onu yalnız bırakmasını söylüyor. Bebeği emzirdikten sonra istiyorsa tekrar gelebilir. Lev, bu gece çalışma odasında uyuyacağını söylüyor. "Evet," diye düşünüyor Sonya, "istediğini aldın tabii, şimdi beni unutabilirsin." Yüzüstü bırakılmış ve cezalandırılmış hissediyor kendini.

Lev, sesine kulak vermesi ve şehvetini yatıştırması için Tanrı'ya dua ederek odadan çıkıyor.

Buna benzer sahneler yüzlerce kez yaşanmış olmalı.

O tarihlerde evli çiftlerin yatak odalarındaki sorunların giderilmesini sağlayan fahişelerin popüler olmasına şaşırmamak gerekir; Lev de bir zamanlar bu görüşe hak veriyordu ama şimdi görüşünü değiştirmiş ve fahişeliğin ahlâksızlık olduğu kanısına varmıştır. Masum ve zavallı kadınlar niçin erkeklerin iğrenç nefislerinin kurbanı olsunlardı ki?

Kroyçer Sonat'ı bugün okumak kadınların ve tabii erkeklerin de kurtulduğu bir cehennemden yükselen acı bir çığlığı işitmek gibidir. Ama bir dakika, bekleyin: Kaçabilenler Batı dediğimiz dünyayı oluşturanlar, yani bizleriz. Afrika'da, Hindistan'da veya fakir ülkelerin birinde bugün de bir kadının sekiz çocuk doğurduğunu ve çocuklardan üçünün öldüğünü okuyabildiğimize göre Yasnaya Polyana'nın ve *Kroyçer Sonat*'ın dünyası o kadar uzakta değil.

Çeviren BARIŞ ÖZKUL

I

İlkbaharın başlarıydı. İki gecedir yoldaydık. Kısa süreli yolculuk yapanlar vagonumuza girip çıkıyorlardı. Ama benim gibi ilk istasyondan binmiş üç kişi yolculuğu sürdürüyorduk: Yüzünü ekşiterek durmadan sigara içen yarım erkek paltolu, şapkalı, hiç de güzel olmayan yaşlıca bir kadın ile tanıdığı, kırk yaşlarında, eşyaları düzenli, hoşsohbet bir adam, bir de, pek söze karışmayan, el kol hareketleri çabuk, ihtiyar sayılamayacak ama kıvırcık saçlarının zamanından önce kırlaştığı belli, pırıltılı bakışları fıldır fıldır orta boylu bir bey. Pahalı bir terzinin elinden çıktığı belli astragan yakalıklı eski bir palto vardı üzerinde. Yüksek şapkası da astragandı. Paltosunun önünü açtığında uzun ceketiyle işlemeli Rus gömleği görünüyordu. Bu beyin ilginç bir yanı da arada öksürüğe başlamış ama tutulmaya çalışılan bir gülmeye benzeyen tuhaf sesler çıkarmasıydı.

Bu bey yolcularla iletişim kurmaktan, tanışmaktan ısrarla kaçınıyordu. Yanında oturanların onunla konuşma çabalarına kısa, kesik yanıtlar veriyor, zamanını ya okuyarak ya sigarasını içerken pencereden dışarı bakarak ya da eski tor-

basından çıkardığı öteberisini çayla birlikte yiyerek geçiriyordu.

Yalnızlıktan canının sıkıldığını sandığım için birkaç kez konuşmayı denemiştim onunla ama her seferinde, göz göze geldiğimizde (bu sık sık oluyordu, hemen hemen karşılıklı oturuyorduk çünkü) bakışını hemen kaçırıyor, kitabını eline alıyor ya da pencereden dışarı bakmaya başlıyordu.

Yolculuğumuzun ikinci günü akşamüzeri tren büyük bir istasyonda durduğunda bu sinirli bey trenden indi, sıcak su aldı, kendine çay yaptı. Avukat olduğunu sonra öğrendiğim, eşyaları düzgün adamla, sigara içen, yarı erkek paltolu kadın çay içmek için istasyona gitmişlerdi.

Kadınla birlikte çıkan adam dışarıdayken birkaç kişi gelmişti vagona. Gelenlerin arasında bir de, başında kocaman siperlikli çuha kasketiyle, kokarca kürküyle, besbelli tüccar, sakalsız yüzü buruş buruş, uzun boylu bir ihtiyar vardı. Tüccar, kadınla avukatın hemen karşısına oturmuş, oturur oturmaz, gene o istasyonda trene binmiş satıcı kılıklı gençle konuşmaya başlamıştı. Ben çaprazlarında oturuyordum. Tren durduğu için, aramızdan kimsenin geçmediği anlar kesik kesik de olsa, onların konuşmalarını duyabiliyordum. Tüccar önce, bir istasyon ötedeki çiftliğine gittiğini anlattı. Sonra, her zaman olduğu gibi, başlangıçta fiyatlardan, işlerin nasıl gittiğinden söz etmeye başladılar. Son günlerde Moskova'da alışverişin nasıl gittiğinden, Nijegorodski fuarından söz ettiler. Satıcı falanca zengin tüccarın fuarda nasıl eğlendiğini anlatmaya başlamıştı ama sonuna kadar anlatmasına izin vermedi ihtiyar; sözünü kesip, kendisinin de katıldığı Kunavin'deki eski eğlenceleri anlatmaya koyuldu. O eğlencelere katıldığı için gurur duyduğu belliydi. Bir keresinde tanıdığı bir tüccarla Kunavin'de kafaları çekip nasıl rezalet çıkardıklarını, (öyle ki, yaptıklarını alçak sesle anlatması gerekirmiş) büyük bir haz duyarak anlatmaya başla-

yınca satıcı, vagonda herkesin duyacağı biçimde kahkahayı basmış, peşinden ihtiyar da sararmış dişlerini göstererek gülümsemişti.

Anlattıklarından ilginç bir şeyler duymayacağımı bildiğim için tren kalkana kadar peronda dolaşmak amacıyla kalktım. Vagonun kapısında, yürürlerken aralarında hararetli hararetli bir şeyler konuşan avukat ve birlikte yolculuk yaptığı kadınla karşılaştım. Cana yakın avukat bana dönüp:

"Zaman kalmadı, yetişemeyeceksiniz," dedi. "İkinci zil çalmak üzere."

Gerçekten de, vagonların sonuna kadar yürümüştüm ki, ikinci zil duyuldu. Yerime döndüğümde kadınla avukatın arasındaki hararetli konuşma sürüyordu. Yaşlı adam onların karşısında sessiz oturuyor, kaşları çatık, önüne yere bakıyor, canı sıkkın, arada bir dudaklarını ısırıyordu. Ben önlerinden geçerken avukat gülümseyerek şöyle diyordu:

"Sonra kadıncağız eşine açıkça, onunla bir arada yaşayamayacağını, yaşamak istemediğini söyledi, çünkü..."

Avukat, gerisini duyamadığım bir şeyler anlatmaya başladı. Benim arkamdan başka yolcular, sonra kondüktör geçmiş, bir artel üyesi koşarak vagona girmişti. Öyle ki, kadınla avukatın konuşmalarının duyulmasına engel olan gürültü hayli uzun sürmüştü. Ortalık sakinleştiğinde tekrar duymaya başlamıştım avukatın anlattıklarını. Konu besbelli, özelden genel yorumlara geçmişti.

Avukat, ayrılma konusunun günümüz Avrupası'nda toplum düşüncesinde ne çok yeri olduğunu, bizde de son zamanlarda bu tür olayların giderek daha sık görüldüğünü anlatıyordu. Yalnızca kendisinin sesinin duyulduğunu fark edince anlatmayı kesmiş, ihtiyara dönmüştü. İçtenlikle gülümseyerek:

"Eskiden böyle şeyler yoktu, değil mi?" dedi.

İhtiyar bir şey söyleyecek olmuştu ama o anda tren kalk-

mış, ihtiyar kasketini başından alıp, haç çıkararak dualar mırıldanmaya başlamıştı.

Avukat bakışını öte yana çevirip kibarca ihtiyarın duasını bitirmesini beklemeye başladı. İhtiyar duasını bitirince üç kez haç çıkardı, kasketini başına iyice geçirdi, yerine yerleşti, konuşmaya başladı:

"Evet, efendi," dedi, "eskiden de vardı böyle şeyler ama çok daha azdı. Bugün ister istemez olacak böyle şeyler. Çok okumuş yazmış olduk çünkü."

Tren giderek hızını artırıyor, rayların birleştiği yerde tekerlekler büyük gürültü çıkarıyordu. İhtiyarın anlattıklarını duyamıyordum; öte yandan ilgimi de çekiyordu. Kalkıp biraz daha yakınına oturdum.

Kadın belli belirsiz gülümseyerek karşılık verdi:

"Okumuş yazmışlığın ne kötü yanı varmış ki? Eskiden olduğu gibi, gelinle damadın birbirini görmeden evlenmeleri daha mı iyiydi yani? Çoğu kadının alışkanlığıyla, karşısındakinin sözlerine yanıt verecek yerde, aklında olanları söylüyordu yalnızca. Sevip sevemeyeceklerini bilmeden önüne gelen erkeğe varıyorlardı kızlar, sonra da bir ömür boyu acı çekiyorlardı. Söylediklerini ihtiyardan çok, avukatla bana duyurmak ister gibiydi. Sizce böylesi daha mı iyi?"

Tüccar, kadının yüzüne küçümser bir tavırla bakarak onun sorusunu yanıtsız bıraktı:

"Artık pek okumuş yazmış olduk canım."

Avukat hafiften gülümsedi.

"Evlilikte anlaşamamazlıkla okumuş yazmışlığın ne ilgisi olduğunu bilmek isterdim," dedi.

Tüccar bir şey söylemeye hazırlanıyordu ki, kadın kesti sözünü:

"Hayır, o zamanlar geride kaldı artık..."

Avukat susturdu onu:

"Bir dakika, bırakın açıklasın düşüncesini."

İhtiyar kararlı bir sesle,

"Okumuş yazmışlığın aptallıkları," dedi.

Kadın, avukatla bana, bu arada, yerinden ayağa kalkmış, kolunu kanepenin arkalığına dayamış, gülümseyerek konuşulanları dinleyen satıcıya da bakarak hemen karşılık verdi:

"Birbirini sevmeyen insanları evlendiriyorlar, sonra da niçin geçinemiyorlar diye şaşıyorlar.

"Besbelli ihtiyarı kızdırmak için ekledi."

Öyle ancak hayvanları çiftleştirirsiniz, hayvanın sahibinin istediği gibi... Ama insanların istekleri, duyguları vardır."

"Boşuna öyle söylüyorsunuz hanımefendi," dedi ihtiyar. "Hayvanlar hayvandır, insanlar içinse yasalar konmuştur."

Kadın, çok doğru olduğuna inandığı düşüncesini açıklamak için acele ediyordu:

"Arasında sevgi bağı olmayan bir erkekle nasıl bir arada yaşar bir kadın peki?"

İhtiyar inandırıcı bir ses tonuyla:

"Eskiden böyle şeyler yoktu, şimdi moda oldu," dedi. "Günümüzde ne diyor kadın: 'Senden ayrılıyorum.' Ya erkeklere ne buyrulur, gerçekten bir moda oldu çıktı bu... 'Al,' diyor, 'al çamaşırların, pantolonların burada, ben Vanka ile gidiyorum, onun saçları seninkilerden daha kıvırcık çünkü.' Söyle bakalım ne diyeceksin bu durumda... Kadında önce korku olması gerekir."

Satıcı, besbelli gülümsemesini tutarak tüccarın sözlerini, onların nasıl karşılanacağına bağlı olarak, alaya almaya da, onaylamaya da hazır, bir bana, bir avukata, bir kadına baktı.

"Nasıl bir korkuymuş bu?" diye sordu kadın.

"Basbayağı korku: Kocasından korkacak kadın! Öyle bir korku işte."

Kadın biraz kızmıştı sanki.

"O devirler geride kaldı beyefendi, geçti."

"Hayır hanımefendi, geçemez o devirler. Nasıl ki kadın,

Havva anamız erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır, sonuna kadar da öyle kalacaktır."

İhtiyar başını sertçe, zafer kazanmış bir tavırla sallayarak söylemişti bunu. Öyle ki, satıcı hemen o anda zaferin ihtiyardan yana olduğuna karar vermiş, yüksek sesle gülmeye başlamıştı.

Kadın teslim olacağa benzemiyordu. Bize bakarak:

"Evet ama siz erkekler böyle düşünüyorsunuz," dedi. "Kadını tıkmışsınız tavan arasına, size her şey serbest... İstediğiniz gibi at oynatıyorsunuz."

İnandırıcı bir tavırla açıklamaya çalışıyordu ihtiyar:

"At oynatan falan yok. Doğrusu, erkek olmasa evde hiçbir şey olmaz. Kadın dediğin, evin kadınıdır, işte o kadar. Gereksiz tabak çanak..."

Görünüşte, ihtiyarın inandırıcı tavrı dinleyicilerin etkilenmesine yetmişti. Kadın bile kendini yenik hisseder gibi olmuştu, ama hâlâ direniyordu.

"Öyle ama, sanırım siz de kabul edersiniz ki, kadın da bir insandır, erkek gibi onun da duyguları vardır. Kocasını sevmiyorsa ne yapsın?"

İhtiyar kaşlarını, dudaklarını oynatarak öfkeyle yükseltti sesini:

"Sevmiyorsa mı? Öyle ya da böyle, sevecektir!"

Bu beklenmedik delil özellikle satıcının çok hoşuna gitmişti. İhtiyarın sözünü onayladığını belli eden bir ses çıkardı.

"Hayır efendim, sevmeyecektir," dedi kadın. "Sevgi yoksa, bilindiği gibi, sevmeye zorlayamazsınız bir insanı."

Avukat karıştı söze:

"Peki ya kadın kocasına ihanet etmişse, o zaman ne olacak?"

"Böyle bir şeyi düşünmüyoruz," dedi ihtiyar. "O zaman duruma bakmak gerekir."

"Yani olduğunu düşünelim, o zaman nasıl olacak? Böyle olaylar oluyor çünkü..."

"Bazı yerlerde olur," dedi ihtiyar. "Ama bizde olmaz."

Herkes susmuştu. Satıcı şöyle bir kıpırdadı oturduğu yerde, biraz daha yaklaştı, besbelli başkalarından geri kalmamak için gülümseyerek söze karıştı:

"Evet efendim... Bizim ufaklığın başından da geçti böyle bir rezalet. İnsanın aklına gelecek şey değil. Onun da şansına, yoldan çıkmış dedikleri cinsten bir kadın çıktı karşısına. Pis işler çevirmeye başlamıştı kadın. Oysa bizim ufaklık akıllı uslu, okumuş bir çocuktu. Önceleri bir yazıcıyla kırıştırdı. Kocasına kötü bir şey yapmadığını söylüyor, onu inandırıyordu. Bir türlü yola gelmiyordu. Her çeşit pisliği yapıyordu. Sonunda çocuğun parasını çalmaya da başlamıştı. Dövüyordu kadını. Ama ne fayda? Gittikçe daha kötü oluyordu pislik. Vaftizsiz bir Yahudi'yle de, söylemesi ayıp, mercimeği fırına verdi. Ne yapsındı çocuk? Ayrıldı şırfıntıdan. Şimdi bekâr yaşıyor. Kadınsa orta malı oldu."

İhtiyar:

"Senin ufaklık aptalmış da ondan," dedi. "Başlangıçta kadını hizaya soksaydı, en ufak bir yanlışında sopayı bassaydı, bunlar gelir miydi başına? Kadını ilk günden sıkıya alacaksın. Tarlada atına, evde kadınına güvenmen gerekir."

Bu arada kondüktör gelmiş, bir sonraki istasyonda ineceklerin biletlerini topluyordu. İhtiyar verdi biletini.

"Evet efendiler, kadın kısmının eteğini zamanında kısaltmak gerek derler, yoksa sonra çok geç olur."

Tutamadım kendimi:

"Peki ama demin evli barklı erkeklerin Kunavin'de fuarda nasıl eğlendiklerini anlatan siz değil miydiniz?" dedim.

"O başka, o başka," dedi tüccar, bir daha sesini çıkarmadı.

Düdük çalınca yerinden kalktı, kanepenin altından torbasını aldı, önünü ilikledi, kasketini düzeltti, tren durunca çıktı.

II

İhtiyarın hemen arkasından herkes konuşmaya başladı.

"Amcam eski kafalı," dedi satıcı.

Kadın:

"İşte size bir zamanların 'Ev yönetimi nasıl olacak' buyruklar kitabının canlı bir örneği," dedi. "Kadınla, evlilikle ilgili ne vahşi düşünceler!"

Avukat karşılık verdi:

"Evet, Avrupalıların evlilik konusundaki düşüncelerine henüz çok uzağız."

Kadın konuşmasını sürdürüyordu:

"Önemli olan da, bu çeşit insanların anlamadıkları şey... Sevgisiz bir evliliğin evlilik olmadığını, yalnızca sevginin evliliği ışıttığını, gerçek evliliğin sevginin ışıttığı evlilik olduğunu anlayamıyorlar."

Satıcı konuşulanları gülümseyerek dinliyor, burada kullanmak için, daha önce dinlediği akıllıca konuşmalardan elinden geldiğince çok şey anımsamaya çalışıyordu.

Kadının konuşmasının orta yerinde, hemen arkamda, tutulan bir gülmeyi ya da hıçkırığı andıran bir ses duyuldu.

Dönüp baktığımızda biraz önce yanında oturduğum bakışları fıldır fıldır, kır saçlı yalnız adamı gördük. Konuşma ilgisini çektiği için olacak, besbelli kimse farkında olmadan sessizce yanımıza sokulmuştu. Kolunu kanepenin arkalığına dayamış, ayakta duruyordu. Görünüşe bakılırsa çok heyecanlıydı: Yüzü kıpkırmızıydı, yanağındaki kaslar çekiliyordu. Kesik kesik konuşarak karıştı söze:

"Bu sözünü ettiğiniz nasıl bir sevgidir?.. Sevgi... sevgi mi ışıtırmış evliliği?"

Kadın, karşısındakinin heyecanlı olduğunu görünce elinden geldiğince yumuşak, ağırbaşlı karşılık verdi:

"Gerçek sevgi... Kadınla erkek arasında vardır böyle bir sevgi, evlilikte de olabilir."

Gözleri fıldır fıldır bay sıkılgan gülümseyerek, ürkek, karşılık verdi:

"Evet efendim. Peki ama gerçek sevgi deyince ne anlıyorsunuz siz?"

Kadın, onunla konuşmasına son vermek istiyormuş gibi,

"Sevginin ne olduğunu herkes bilir," dedi.

Fıldır fıldır bakışlı adam ısrar ediyordu:

"Ama ben bilmiyorum. Bununla neyi anlatmak istediğinizi açıklamalısınız bana..."

"Nasıl? Çok basit," dedi kadın. Ama durup düşündü. "Sevgi mi? Sevgi, bir erkeği ya da kadını geri kalan tüm erkeklere ya da kadınlara yeğlemektir."

Kır saçlı adam:

"Ne kadar zaman için yeğlemek?" dedi. Gülmeye başladı. "Bir ay için mi, iki gün için mi, yoksa yarım saat için mi?"

"Bağışlayın, yanılmıyorsam siz başka bir şeyden söz ediyorsunuz."

"Hayır, aynı şeyden söz ediyorum."

Avukat, kadını göstererek araya girdi:

"Hanımefendi, evliliğin önce sevgi bağlılığının bir sonucu

olması gerektiğini, yani, ortada böyle bir sevgi var ise, yalnızca o durumda evliliğin, nasıl söylemeli, kutsal bir evlilik olacağını söylemek istiyor. Özünde gerçek bağlılık ile sevgi bulunmayan bir evlilikte, ahlâkî zorunluluklar yok demektir." Kadına döndü avukat, "Doğru mu anlamışım?"

Düşüncesinin doğru açıklandığını belirtmek için başını salladı kadın. Avukat sürdürüyordu konuşmasını:

"Bunun ötesinde..."

Ama sinirli adam, şimdi çakmak çakmak gözleriyle, kendini zor tutuyor gibiydi. Avukatın sözünü sürdürmesine izin vermedi:

"Hayır," diye başladı. "Benim üzerinde durduğum, bir erkeğin ya da kadının geri kalan erkeklerle kadınlara yeğ tutulması... Öğrenmek istediğim, bu yeğ tutulmanın ne kadar süreceği?"

Kadın omuz silkerek:

"Ne kadar süreceği mi?" diye sordu. "Uzun bir süre için, kimi zaman bir ömür boyu..."

"Evet ama böyle şeyler romanlarda olur ancak, gerçek yaşamda olmaz. Gerçek yaşamda bu, bir kişiyi geri kalan tüm kişilere yeğ tutma işi genelde bir yıllığına olur, çok seyrek de en çok birkaç aylığına ya da birkaç haftalığına, birkaç günlüğüne, birkaç saatliğine..."

Söyledikleriyle herkesi şaşırttığının farkında olduğu, bunun ona haz da verdiği belliydi. Üçümüz bir ağızdan:

"Oh, neler söylüyorsunuz!" dedik. "Yo, hayır... Hayır, izin verirseniz..."

Satıcı bu arada kır saçlı adamın söylediklerini onaylamadığını belli eden bir ses de çıkarmıştı. Bizim kır saçlı adam sesimizi bastırdı:

"Evet efendim, biliyorum... Sizler olağan bir şeyden söz ediyorsunuz bense gerçekte var olan bir şeyden. Her erkek, sizlerin sevgi, aşk dediğiniz şeyi her güzel kadına duyabilir."

"Ah, korkunç bir şey sizin bu söylediğiniz. Ama aşk dediğimiz, aylar değil, yıllar değil, bütün bir ömür süren o duygu, vardır insanlar arasında."

"Hayır, yine hayır... Bir erkeğin belirli bir kadını bütün bir ömür için seçmiş, yeğlemiş olduğunu düşünsek bile, o kadın, hiç kuşkunuz olmasın, bir başka erkeği seçecektir... Hep böyle olagelmiştir bu, böyle de sürüp gitmektedir."

Sözünü bitirince adam, sigara tabakasını çıkardı bir sigara yaktı. Avukat:

"Ama belki karşılıklı oluyordur bu," dedi.

Kır saçlı adam itiraz etti:

"Hayır efendim, olamaz. Bir arabaya doldurulan nohutların arasında belirlenmiş iki nohut tanesinin bir araya gelmeleri nasıl ki olanaksızdır, bu da öyle olmayacak bir şeydir. Bununla birlikte yalnızca bir tek bu olasılık değildir burada söz konusu olan. Doyum, bıkkınlık da vardır işin içinde. Ömür boyu bir kadını ya da erkeği sevmek... (Adam istekle çekti içine sigarasının dumanını.) Bir mumun ömür boyu yanacağını söylemek gibi bir şey bu."

Kadın:

"Ama siz hep bedensel sevgiden söz ediyorsunuz," dedi. "İdeallerinin benzerliğinden, ruhsal yakınlıktan doğan sevgiyi kabul etmiyor musunuz?"

Adam sesini yükselterek yineledi kadının söylediklerini:

"Ruhsal yakınlık! İdeallerin benzerliği! Peki ama bunlar için bir yatağa girmek şart mı? (Kabalığımı bağışlayın.) Oysa ideallerinin benzerliği yüzünden birlikte yatıyorlar insanlar."

Sinirli sinirli güldü adam. Avukat:

"Ama izninizle," dedi, "gerçekler sizin söylediklerinize ters düşüyor. Evlilik kurumunun var olduğunu, insanların ya da insanların çoğunluğunun evliliği sürdürdüğünü, çoğunun da dürüst, sürekli bir evliliği yaşadıklarını görüyoruz."

Kır saçlı adam gene güldü.

"Evliliklerin sevgi üzerine kurulduğunu söylüyorsunuz, duygululuk dışında sevginin varlığından kuşkulu olduğumu belirttiğimde ise, bu kez, bana sevginin varlığını evliliğin varlığıyla kanıtlamaya çalışıyorsunuz. Evet, günümüzde evlilik yalnızca bir aldatmacadır!"

"Hayır efendim, izin verin," dedi avukat. "Ben yalnızca, evlilikler vardı, günümüzde de var diyorum."

"Var! Peki ama niçin var? Evlilikte bir giz olduğunu sanan insanlar için vardı, şimdi de var. Tanrı'nın önünde zorunluluğunu yüklendikleri bir giz. Onlar için var evlilik ama bizim için yok. Bizde insanlar yalnızca cinsel ilişkiyi düşünerek evleniyorlar, sonunda da aldatmaya ya da zorbalığa vardırıyorlar işi. Yalnızca aldatmayla biterse katlanması kolay oluyor. Karı koca, tekeşli yaşıyorlarmış gibi aldatıyorlar insanları, oysa çok karılı, çok kocalı olarak yaşamaktadırlar.

İğrenç bir durum bu ama hâlâ geçerli. Oysa genellikle görüldüğü gibi, karı koca dışa karşı ömürlerinin sonuna dek birlikte yaşıyor görüntüsü vermek zorunluluğunu üstlenmişlerdir ama evliliklerinin daha ikinci ayında birbirlerinden nefret etmeye başlamışlardır, ayrılmak istemektedirler ama gene de birlikte yaşamayı sürdürürler. Sonunda o korkunç cehennem çıkar ortaya... Ya içkiye verirler kendilerini ya beyinlerine bir kurşun sıkarlar ya da kendilerini, karşılıklı birbirlerini zehirleyip yaşamlarına son verirler..."

Kimsenin sözünü kesmesine izin vermeden giderek daha çabuk, daha heyecanlı konuşuyordu. Herkes susmuş, can sıkıntısıyla onu dinliyordu.

Avukat, konuşması uygunsuz kaçmaya başlayan adamı susturmak amacıyla:

"Kuşkusuz, evlilikte kritik anlar da olur," dedi.

Kır saçlı adam sakin, görünüşte rahat bir tavırla:

"Anladığım kadarıyla, tanıdınız beni," dedi.

"Hayır, henüz o mutluluğa eremedim."

Kır saçlı adam hepimizi çabucak bir gözden geçirdikten sonra:

"Ne büyük bir mutluluk..." dedi. "Pozdnişev'im ben. Sözünü ettiğiniz o kritik anı yaşamış, o anda karısını öldürmüş Pozdnişev."

Hiçbirimiz söyleyecek bir şey bulamadık, susuyorduk. Kır saçlı adam sesini alçaltıp sürdürdü konuşmasını:

"Neyse... ne fark eder ki... Ama, bağışlayın! Ah!.. sıkmayacağım sizi."

Avukat:

"Yo hayır, lütfen..." dedi.

"Lütfen," dediğinin farkında bile değildi.

Ama Pozdnişev onun ne dediğini dinlemeden hızla döndü, yerine gitti. Avukatla kadın aralarında fısıldaşmaya başlamışlardı. Ben Pozdnişev'in karşısında oturuyordum. Hava hafiften kararmaya başladığı için rahat okuyamazdım, bu yüzden gözlerimi kapamış, uyumak istiyormuşum gibi yapıyordum. Bir sonraki istasyona kadar öyle, hiç konuşmadan gittik.

O istasyonda avukatla yanındaki kadın başka bir vagona geçtiler. Bu konuyu daha önce kondüktörle konuşmuşlardı. Satıcı sıranın üzerine uzanıp yerleşmiş, uyuyordu. Pozdnişev sigaranın birini bitirmeden ötekini yakıyor, önceki istasyonda hazırladığı çaydan içiyordu.

Bir ara gözlerimi açıp ona baktığımda birden kararlı, sinirli bir sesle bana:

"Sanırım kim olduğumu bile bile benimle bir arada oturmak hoşunuza gitmiyordur?" dedi. "O zaman kalkarın karşınızdan."

"Yo, hayır, lütfen efendim."

"Öyleyse, ister miydiniz? Ama biraz koyudur."

Bana çay koydu.

"Konuşuyorlar ama... Saçma bütün söyledikleri," dedi.

"Anlayamadım?" diye sordum.

"Anlattıkları hep aynı şey: Kendi bildikleri sevgiden, bu sevginin nasıl bir şey olduğundan söz ediyorlar. Uyumak istemez miydiniz?"

"Hayır, hiç uykum yok."

"Öyleyse ister miydiniz, o sevgi dedikleri şeyin beni sonunda nereye götürdüğünü anlatayım size?"

"Size ağır gelmeyecekse."

"Hayır, susmak ağır geliyor bana. İçin çayınızı lütfen... yoksa çok mu koyu?"

Gerçekten de zehir gibiydi çay ama gene de bir bardak içtim. O arada kondüktör girdi vagona. Pozdnişev sessizce, öfkeli bakışlarla izliyordu onu. Ancak o vagondan çıktıktan sonra anlatmaya başladı.

III

"Evet, anlatacağım size... Gerçekten istiyorsunuz, değil mi?"

Çok istediğimi söyledim. Pozdnişev bir süre sustu, elleriyle yüzünü ovuşturduktan sonra başladı:

"Anlatacaksam, en baştan başlamalıyım: Önce nasıl, niçin evlendiğimi, evlenmeden önce nasıl bir yaşamım olduğunu anlatmalıyım.

Evlenmeden önce herkes gibi, yani kendi çevremde yaşayıp gidiyordum. Toprak sahibi bir çiftçiyim ben, ayrıca üniversitede asistanım, dahası, soyluların seçilmiş başkanıydım. Evlenmeden önce her bekâr erkeğin olduğu gibi benim de aşağılık bir yaşamım vardı; çevremin tüm erkekleri gibi, rezil bir yaşam sürerken, nasıl yaşamam gerekiyorsa öyle yaşadığıma da inanıyordum. Sevimli, iyi ahlâklı bir insan sayıyordum kendimi. Gönül çelen bir insan değildim, tuhaf zevklerim de yoktu, yaşıtlarımın çoğunun yaptığı gibi, bu tür yaşamı, yaşamımın başlıca amacı olarak da benimsemiyordum. Eğlenceye kendimi ölçülü, kibarca, sağlığım için bırakıyordum. Çocuk olması ya da bana bağlanması durumunda beni kendine bağlayabilecek kadınlardan uzak duruyordum. Bu-

nunla birlikte belki çocuk da olmuştur, ilişki kurduğum kadınlar arasında bana bağlananı da... Ama ben bunların hiçbiri olmamış gibi yapıyordum. Dahası bu davranışımı yalnızca ahlâk yönünden iyi saymıyor, bununla övünüyordum da..."

Sustu Pozdnişev, görünüşte, aklına yeni bir şey geldiğinde her zaman yaptığı gibi, o değişik sesi çıkardı gene.

"İşin en iğrenç yanı da bu işte!" Sesini yükseltmişti. "Fiziksel ahlâksızlık değildi bu... Aslında hiçbir fiziksel çirkinlik ahlâksızlık değildir. Asıl ahlâksızlık, gerçek ahlâksızlık fiziksel birlikteliğe girdiğin bir kadınla ahlâk yönünden birliktelikten uzak durmaktır. İşte bu uzak durmayı kendime bir övünç nedeni görüyordum. Hiç unutmam, sevdiği için olacak, kendini bana vermiş bir kadına ücretini veremediğim için ne çok üzülmüştüm. Sonra ona para yollayıp, böylelikle kendisine ahlâk yönünden kendimi bağlı saymadığımı gösterdiğimde ancak rahatlamıştım... Bana hak veriyormuş gibi sallamayın başınızı." Yüzüme bakarak birden bağırmıştı, sesini yükseltmişti. "Bilirim ben bu yolları. Siz hepiniz, siz de, az rastlanan bir örnek değilseniz, en iyi olasılıkla siz de benim o zaman düşündüğüm gibi düşünüyorsunuzdur." Konuşmasını sürdürüyordu: "Neyse, fark etmez, bağışlayın. Ama önemli olan bunun korkunç bir şey olması, korkunç, çok korkunç!"

"Nedir korkunç olan?" diye sordum.

"Kadınlar konusunda, onlarla ilişkilerimizde içinde bulunduğumuz yanılgının uçurumu. Evet efendim, bundan söz ederken sinirlerim bozuluyor. Hem bu, o adamın dediği gibi, başımdan o olay geçtiği için değil... O olayın başımdan geçmesinden bu yana gözlerim açıldığı, çünkü her şeyi başka bir ışık altında gördüğüm için böyle. Her şey altüst oldu, altüst, altüst!"

Bir sigara yaktı, dirseklerini dizlerine dayayıp anlatmayı sürdürdü.

Karanlıkta yüzünü görmüyordum. Trenin tekerleklerinin çıkardığı gürültü arasından duygulu, yumuşak sesi duyuluyordu yalnızca.

IV

"Evet efendim, yalnızca öylesine acı çektikten sonra, yalnızca bu nedenle anladım her şeyin kökünün nerede olduğunu, neyin nasıl olması gerektiğini, bu yüzden de olanların tüm korkunçluğunu gördüm.

Beni o olaya vardıran şeyin ne zaman, nasıl başladığını anlayın lütfen. Her şey on altı yaşıma girmeden başlamıştı. Ben daha lisede, ağabeyimse üniversite birinci sınıftayken... Henüz kadınları tanımıyordum ama çevremizin tüm mutsuz çocukları gibi, artık günahsız bir çocuk da değildim: Arkadaşlarım beni baştan çıkaralı neredeyse iki yıl oluyordu; kadın, herhangi bir kadın değil, tatlı bir kadın, çıplak her kadın acı veriyordu bana. Yalnızlıklarım hiç de temiz değildi. Çocuklarımızın yüzde doksan dokuzu gibi acı çekiyordum. Korkuyor, acılar çekiyor, dualar ediyor, düşünüyordum. Düşüncelerimde de, günlük yaşamımda da bozulmuştum. Ama son adımımı atmamıştım henüz. Başka kimseye bir zararım dokunmadan yalnız başıma sürükleniyordum uçuruma. İşte günün birinde, ağabeyimin okuldan arkadaşı, iyi çocuk dediğimiz, yani bizi içkiye de, kâğıt oyununa da

alıştıran bir üniversite öğrencisi, kafaları çektiğimiz bir akşam oraya gitmemizi önerdi. Gittik. Ağabeyim de o güne kadar günahsızdı, o da o gece düştü. On beş yaşında bir çocuk olan ben de ne yaptığımı bilmeden kendimi o gece lekeledim, kadınların küçük düşürülmesine yardımcı oldum. O gece yaptıklarımın kötü olduğuna ilişkin hiçbir şey duymadım büyüklerimden. Şimdi de hiçbir çocuk duymuyor. Bunun kutsal buyruklar kitabında anlatıldığı, bilinen bir gerçektir. Ama öyle ya, kutsal emirler kitabı yalnızca sınavda papazın sorularını yanıtlamak için gerekli olan bir şeydi, ki o da pek o kadar değil... Ne var ki, koşullu tümcelerde 'dır' ekinin kullanılmasına gelince, iş değişirdi kuşkusuz.

Ayrıca, düşüncelerine saygı duyduğum yaşlı insanların hiçbirinden bunun kötü olduğu konusunda bir şey duymamıştım. Tersine, saygı duyduğum insanlar bunun iyi olduğunu söylüyorlardı. Çevremdekilerden, o yapacağım şeyden sonra tüm savaşımımın, acılarımın dineceğini duyuyordum. Bunu duyuyor, okuyordum, büyüklerim bunun sağlığıma iyi geleceğini de söylüyorlardı. Arkadaşlarımdan bunun bir görev, delikanlılık olduğunu duyuyordum. Öyle ki, iyilikten başka bir şey yoktu bu işte... Hastalık tehlikesi mi? Onun da önlemi alınmıştı kuşkusuz. Yurttaşlarının koruyucusu devletimiz ilgileniyordu bu konuyla. Genelevlerin düzgün çalışmalarını denetliyor, lise öğrencilerinin kötü yola tehlikesiz düşmelerini sağlama alıyordu. Doktorlar da aldıkları maaşa karşılık bu gidişi izliyorlardı. Öyle olması da gerekiyordu. Ahlâksızlığın sağlığa yararlı olduğunu söylüyorlar, kurallar içinde, düzenli ahlâksızlığı kurumsallaştırıyorlardı. Oğullarının sağlığı için bu anlamda uğraş veren anneler biliyorum. Bilim de genelevlere yolluyordu onları."

"Niçin bilim?" diye sordum.

"Siz doktorları ne sanıyorsunuz? Bilimin kemirgenleridir doktorlar. Sağlığa yararlı olduğunu söyleyerek gençleri kim

ahlâksızlığa sürüklüyor dersiniz? Onlar. Sonra da büyük bir ciddiyetle frengili gençleri iyileştirmeye çalışıyorlar."

"Niçin iyileştirmesinler?"

"Çünkü, frengiyle savaşta gösterilen çabanın binde birini ahlâksızlıkla savaşta göstermiş olsalardı frenginin kökü bundan yıllar önce kazınmış olurdu. Oysa bu çaba ahlâksızlıkla savaşa değil, ahlâksızlığa teşvike, ahlâksızlığın tehlikesizce yapılmasına harcanmıştır. Öyle ama, asıl önemli olan bu da değildir. Asıl önemli olan, yalnızca bizim çevremizden gençlerin değil, herkesin, köylülerin bile (daha çoğu değilse, en azından yüzde doksanının) başına o korkunç şeyin gelmiş olmasıdır. Yani ben de, onlar da bilinen bir kadının güzelliğine kapıldığımız için düşmedik –hayır hiçbir kadın baştan çıkarmaya çalışmadı beni– ama ben, düşme dendiğinde çevremde bazı insanların beden için en yasal, sağlık için en yararlı şeyi, bazılarınınsa gençler için en doğal, yalnızca bağışlanabilecek değil, dahası masum bir eğlenceyi akıllarına getirdikleri için, düştüm. Burada bir düşüşün söz konusu olduğunu bile anlayamadan... Bana söylendiği gibi, düpedüz, yalnızca belli çağda insanlara özgü, bir ölçüde hazlara, bir ölçüde gereksinimlere bırakmaya başlamıştım kendimi. Sigara içmeye, içki içmeye başlamıştım. Doğrusu bu ilk düşüşte gene de özel, etkileyici bir şey vardı. Anımsıyorum, odamda yalnız kalır kalmaz bir hüzün çöküyordu üzerime, öylesine bir hüzün ki, ağlamak istiyordum. Masumluğumun yok oluşuna, kadınlarla ilişkimin temelli yok oluşuna ağlamak istiyordum. Evet efendim, kadınlarla doğal, sade ilişkim temelli yok olup gitmişti. O andan sonra kadınlarla temiz ilişkim olmadı, olamazdı da. *Serseri* dedikleri türden bir insan olmuştum. Oysa serserilik de bir morfinmanın, bir ayyaşın, sigara tiryakisinin durumu gibi fiziksel bir durumdur. Bir morfinmanın, bir ayyaşın, sigara tiryakisinin artık normal bir insan olmadığı gibi, zevki için birkaç kadın

tanımış biri de artık normal bir insan değildir. Her şeyini temelli yitirmiş bir serseridir. Bir morfinmanı ya da ayyaşı yüzünden, davranışlarından hemen tanımanın olası olduğu gibi, *serseri*yi de gene öyle tanımak olasıdır. Bir *serseri* davranışlarını kontrol edebilir, kendisiyle savaşabilir. Ancak, kadınlara karşı sade, aydınlık, temiz, dostça bir ilişki aramayın onda, hiçbir zaman bulamazsınız. Genç bir kadına bakışından hemen tanırsınız serseriyi. İşte ben de bir serseri olmuştum, öyle de kaldım. Bu, yok oluşuma neden oldu."

V

"Evet efendim, böyle işte. Sonra durum giderek kötüleşti, kötüleşti... İyice yoldan çıktım. Tanrım! Bu işlerde ne büyük rezillikler yaptım, aklıma geldikçe dehşete kapılıyorum! Masumluğumla (sözde masumluğumla) arkadaşlarımın alay edişlerini çok iyi anımsıyorum. Altın gençlik günlerimizi, subaylık yıllarımızı, Paris'i anımsadıkça tuhaf oluyorum! Otuzlu yaşlarda, kadınlara karşı ruhlarında yüzlerce korkunç suç bulunan bütün bu yoldan çıkmış gençler de, ben de kimi zaman hep birlikte otuzluk ahlâksızlar olarak yıkanıp paklanmış, güzelce tıraş olmuş, kokular sürünmüş, tertemiz gömlekler giymiş, fraklar ya da üniformalar içinde, (temizlik, incelik simgesi gibi) bir konuk ya da balo salonuna girdiğimiz oluyordu!

Ne olması gerektiğini, ama ne olduğunu düşünün bir kez! Kız kardeşimin ya da kızımın bulunduğu bir gruba böyle biri yaklaşacak olsaydı, onun nasıl bir adam olduğunu bildiğim için hemen yanına sokulup onu bir kenara çekmem, alçak sesle kulağına şöyle fısıldamam gerekirdi: 'Adamım, senin nasıl biri olduğunu, gecelerini nasıl, kimlerle geçirdiğini

biliyorum. Sana yer yok burada. Temiz, masum kızlar bunlar. Hadi çek arabanı...' Bunu yapmam gerekirdi. Oysa biz ne yapıyoruz? Böyle biri ortaya çıkıp kız kardeşimi ya da kızımı kollarının arasında sıkarak onunla dans etmeye başladığında adam zengin, çevresi de genişse bayram ediyoruz. Belki Rigolboş'tan sonra benim kız kardeşimin de işini bitiriyor adam. Hastalık falan kapacak olsa bile hiç önemi yok... Günümüzde tıp çok ilerledi çünkü, hemen iyileştiriyorlar insanı. İnanın, iyi çevreden birkaç kız tanıyorum, anneleri babaları bilinen o hastalığı olan adamlara verdiler onları. Of! Of!.. Ne iğrençlik! Evet, bir zaman gelecek, bütün bu iğrençlikler, yalanlar çıkacak ortaya!"

Pozdnişev o tuhaf sesini birkaç kez çıkardıktan sonra çayına uzandı. Korkunç koyuydu çay. Onu açacak sıcak su da yoktu. İçtiğim iki bardak çayın beni heyecanlandırdığını hissediyordum. Çay onu da etkilemiş olsa gerekti. Çünkü giderek daha çok heyecanlanıyordu. Sesi giderek ahenkli, anlamlı oluyordu. Oturuşunu durmadan değiştiriyor, kâh şapkasını çıkarıyor, sonra tekrar başına koyuyor, vagonun yarı karanlığında yüzü tuhaf bir biçimde değişiyordu.

"Evet, otuz yaşıma kadar böyle, evlenme kararımdan, kendime yüce, tertemiz bir yuva kurma niyetimden hiç vazgeçmeden yaşadım. Bu amaçla sürekli olarak bana uygun bir kız aradım." Sürdürüyordu konuşmasını. "Ahlâksızlığın çürümüş çamurunda debelenip dururken bir yandan da kendime, temizliğiyle bana uygun bir kız arıyordum. Birçoğunu, benim için yeterince temiz olmadıkları gerekçesiyle eliyordum. Sonunda, kendime değer olduğunu düşündüğüm birini bulmuştum. Penzenski ilinin bir zamanlar çok zengin ama sonra tüm varlığını yitirmiş büyük toprak sahiplerinden birinin iki kızından biriydi.

Bir gece, kayık gezisinden sonra ay ışığı altında eve dönüyorduk. Hemen yanında oturuyordum. Jarse giysisinin sıkı

sıkı sardığı düzgün bedenine, lüle lüle saçlarına büyük bir haz duyarak bakıyordum. Birden, aradığım kızın o olduğuna karar vermiştim. O gece bu kız her şeyi, hissettiğim, düşündüğüm her şeyi anlıyor gibi gelmişti bana. Oysa o anda benim tek düşündüğüm şey gerçekte, jarse giysisinin ona çok yakıştığı, lüle lüle saçlarının çok güzel olduğu, onunla bir arada geçirdiğim o günden sonra hep ona daha yakın olmak istediğimdi.

Şaşılası şeydir, güzelliğin iyi olduğu yanılgısı ne inandırıcıdır. Güzel bir kadın aptalca şeyler söyler ama siz onu dinlerken ne akıllıca konuştuğunu düşünürsünüz. Aptal aptal şeyler söyler, aptalca şeyler yapar, siz onun söylediklerinde de, yaptıklarında da tatlı bir sevimlilik bulursunuz. Aptalca şeyler de, iğrenç şeyler de söylemediği, karşınızda yalnızca güzelliğiyle durduğu zaman ise, bu kez aşırı akıllı, dürüst olduğuna inandırırsınız kendinizi.

Eve dönerken çok heyecanlıydım. Onun yüce, kusursuz bir kız olduğuna, bu nedenle de karım olmaya değdiğine karar vermiştim. Ertesi gün de evlenme önerisinde bulundum.

Doğrusu, çok tuhaf bir tersliktir! Yalnızca bizim çevremizde değil, ne yazıktır ki halk arasında da, evlenmeye hazırlanan bin erkekten biri olsun, nikâh masasına oturmadan önce hiç değilse on kez, belki yüz kez, bin kez Don Juan gibi evlenmemiş olsun. (Görüyorum, duyuyorum, evet, bunun bir şaka değil, çok önemli bir şey olduğunu bilen temiz, duygulu, gençlerimiz var günümüzde. Tanrı yardımcıları olsun! Ama benim zamanımda on binde bir bulunmazdı öylesi.) Herkes biliyor bunu ama bilmezden geliyor. Tüm romanlarda kahramanların duyguları, kenarında oturdukları küçük göller, çalılıklar en ince ayrıntısına varana dek anlatılıyor. Ne var ki, delikanlının kıza olan büyük aşkını inceden inceye anlatırken, onun (bu ilginç kahramanın) geçmişte yaptıklarını es geçiyorlar. O tür evlere uğradığından, oda

hizmetçilerinden, aşçı kadınlardan, evli barklı kadınlardan tek sözcük etmiyorlar. Delikanlının geçmişinde böyle uygunsuz serüvenler varsa, bu serüvenlerle ilgili bilgileri, özellikle gereken kişilerin, onlara en çok gereksinimi olan genç kızların eline vermiyorlar. Kızların karşısına geçip, kentlerimizdeki, (köylerimizdeki bile) yaşamın yarısını dolduran o ahlâk bozukluğu hiç yokmuş gibi rol yapıyorlar. Bu rollerine zamanla öylesine alışıyorlar ki, hepimizin ahlâklı insanlar olduğumuza, temiz bir dünyada yaşadığımıza sonunda içtenlikle inanmaya başlıyorlar. Zavallı kızlar da ciddi ciddi inanıyorlar buna. Benim zavallı karım da öyle inanmıştı işte. Anımsıyorum, daha nişanlıyken, geçmişimin bir bölümünü (özellikle son ilişkimi) olsun öğrenebileceği günlüğümü göstermiştim ona. Bu son ilişkimi, başkalarından da öğrenebilirdi çünkü, bu yüzden onun bunu benden öğrenmesinin daha uygun olacağını düşünmüştüm. Bunu öğrendiğinde içine düştüğü umutsuzluğu, şaşkınlığı hiç unutmam. O gün benden ayrılmak istediğini anlamıştım. Peki ama niçin ayrılmadı?.."

Pozdnişev gene o tuhaf sesi çıkardı, bir yudum daha aldı çayından, bir süre sustu.

VI

Neden sonra yüksek sesle sürdürdü konuşmasını:

"Bununla birlikte, böylesi daha iyi, daha iyi! Hak etmiştim bunu! Ama asıl önemli olan o değil. Burada anlatmak istediğim, yalnızca zavallı kızların aldatıldığıydı. Anneler farkındalar bunun, özellikle, kocalarınca eğitilmiş anneler çok iyi farkındalar. Erkeklerinin temizliğine inanıyormış gibi yapıp, gerçekte bambaşka biçimde davranıyorlar. Kendileri için de, kızları için de erkekleri nasıl avlayacaklarını biliyorlar.

Bizim ifademizle en yüce, en şiir dolu aşkın ahlâk üstünlüğüne değil, fiziksel yakınlığa, ayrıca saç tarayışına, renklere, giysilere bağlı olduğunu yalnızca biz erkekler bilmiyoruz –bilmek istemiyoruz çünkü– kadınlar çok iyi biliyorlar... Deneyimli bir yosmaya sorun bakalım, baştan çıkarmayı aklına koyduğu bir erkeğin karşısına yalancılığı, acımasızlığı, dahası ahlâksızlığı da anlaşılmış bir durumda çıkmayı mı yeğler, yoksa kötü dikilmiş, çirkin bir giysiyle mi... Hiç kuşkunuz olmasın, birinci şıkkı yeğleyecektir. Biz erkekler hep yüce duygulardan söz ederiz ama aslında bizim istediğimiz bedendir. Bu nedenle her türlü iğrençliği bağışlarız ama giy-

side en küçük bir çirkinliği, zevksizliği, biçimsizliği bağışlamayız. Yosma bunun böyle olduğunu bilir, masum her kız ise hayvanlar gibi, içgüdüsüyle bilir.

Bu iğrenç jarse giysilerin de, arkada bu kuyrukların da, bu çıplak omuzların, kolların, neredeyse çıplak göğüslerin de nedeni budur işte. Kadınlar, özellikle erkekleri öğrenmiş olanları, yüce şeylerden söz etmenin boş olduğunu, erkek için gerekli olanın beden ile, onu aldatıcı, çekici bir dünyaya götüren her şey olduğunu çok iyi bilirler. Böyledir de bu. Evet, ikinci doğamız durumuna gelen bu çirkin alışkanlığımızı çıkarıp atsak içimizden, yüksek tabakamızdan insanların yaşamına (tüm iğrenç yanlarıyla, olduğu gibi) bakacak olursak, bunun genelevden başka bir şey olmadığını görürüz... Siz öyle düşünmüyor musunuz?" İtiraz etmeme fırsat vermeden sürdürdü konuşmasını: "Durun kanıtlayayım size bunu... Bizim çevremizdeki kadınların ilgi alanlarının genelevlerdeki kadınlarınkinden değişik olduğunu söylüyorsunuz, bense hayır diyorum, kanıtlayacağım da bunu size. Yaşam amaçları bakımından da, yaşamın içeriği yönünden de insanlar çeşitli olduklarına göre, bu fark ister istemez onların dış görünüşüne de yansıyacaktır, böylece dış görünüşleri de kesinlikle farklı olacaktır. Ama mutsuz, küçümsenen insanlara da, en üst tabakadan soylulara da bakın: Hepsinde aynı süs, aynı biçim, aynı kokular, aynı çıplak kollar, çıplak omuzlar, çıplak göğüsler, giysinin sıkı sıkı sardığı aynı dışa taşkın kalçalar, küçük, değerli taşlara, parlak öteberiye aynı düşkünlük, aynı eğlence biçimi, danslar, müzik, şarkılar... İki çevrede de kadınlar karşı cinsi kendine çekmek için her türlü yola başvuruyorlar. Hiçbir fark yok aralarında. Kesin bir tanımlama yapacak olursak, yalnızca şunu söyleyebiliriz: Kısa süreli fahişeler genelde aşağılanır, uzun süreliler ise saygı görür."

VII

"Evet, bu jarse giysiler, lüle lüle saçlar, yerlerde sürünen kuyruklar da beni böyle avladı işte. Beni avlamak kolaydı, çünkü (salatalığı nadaslı tarlada yetiştirdikleri gibi) ben de âşık gençlerin yetiştirildikleri özel koşullarda yetiştirilmiştim. Öyle ya, fiziksel işsiz güçsüzlüğümüzde bizim için en önemli uyarıcı, cinsel dürtülerimizin düzenli kışkırtılmasından başka bir şey değildir. İster şaşın ister şaşmayın, böyledir bu. Oysa son zamanlara kadar hiçbir şeyin farkında değildim. Ama şimdi görüyorum. Bu yüzden de kimsenin bunu görmemesi, bazılarının o kadın gibi saçma sapan şeyler söylemesi acı veriyor bana.

Evet efendim, ilkbaharda benim orada demiryolu yapımında köylüler çalışıyorlardı. Köylülerin az da olsa bir bölümünün alışılmış yemeği ekmek, kvas, bir de soğandır. Bu yüzden sağlıklı, dinç olurlar. Tarlada rahat çalışırlar. Demiryolunda çalışırken ise daha iyi şeyler yerler: pilav, yarım kilo et... Yedikleri eti on altı saat el arabasıyla beş yüz kiloluk taşları taşıyarak eritirler. Böyledir onların yaşamı. Ama bizlerin mideye indirdiğimiz bir kilo et, av eti, balık, türlü türlü

yiyecekler, içki nereye gidecek? Duygusal aşırılıklara. Oraya gidiyorsa emniyet subabı açık demektir, sorun yoktur. Ama benim yaptığım gibi subabı bir ara kaparsanız, düzmece yaşamımızın prizmasından geçerek en katışıksız çeşidinden aşka (kimi zaman platonik aşka bile) dönüşen uyarılma o anda başlar. İşte herkes gibi ben de âşık olmuştum. Her şey apaçık ortadaydı: Heyecanlar da, duygusallık da, şiir de. Gerçekte benim bu aşkım, bir yandan annemle kadın terzilerin, öte yandan boş yaşamım sonucu aldığım aşırı yiyeceğin sonucuydu. Bir yanda kayıkla gezintiler, o ince beli saran giysiler vs. olmasaydı, karım kaba kumaştan bir entariyle evinde otursaydı, öte yandan ben de normal bir insan olarak çalışmam için gerekli olduğu kadar yemek yemiş olsaydım, emniyet subabım açık olsaydı, o anda rastlantı sonucu kapanmış olmasaydı yani... Âşık olmazdım, hiçbir şey de olmazdı."

VIII

"Oysa ne olmuştu: Benim durumum da, o güzel giysi de, kayıkla gezinti de başarıya ulaşmışlardı. Daha önce yirmi kez başaramamışlardı ama bu kez başarmışlardı. Tıpkı bir tuzak gibi. Gülmüyorum ben. İnanın, nikâhlar birer tuzak olarak düzenleniyor günümüzde. Doğal bir şey mi bu? Kız büyüdü, kocaya vermek gerek onu. Görünüşe bakılırsa olağan bir şey bu... Kız sakat, çirkin falan değilse, onu isteyen erkekler de varsa, bundan olağan bir şey olamaz. Eskiden böyleydi bu işler... Kız belirli bir yaşa gelince anne babalar nikâh hazırlıklarına başlardı. Her yerde böyle yapılıyordu, şimdi de öyle yapılıyor: Çinlilerde, Hindularda, Müslümanlarda, bizde halk arasında. Tüm insanlar, en azından insanların yüzde doksan dokuzu böyle yapıyor. Yalnızca biz yoldan çıkmışların yüzde biri, belki daha azı, bunun iyi olmadığını düşünüp yeni bir yöntem bulmuşuzdur. Peki nedir bu yeni yöntem? Bu yeni yöntem şöyle: Kızlar oturuyor, erkekler pazarda dolaşır gibi dolaşıyor, istediklerini seçiyorlar. Kızlar bekliyor, düşünüyor ama şöyle demeye cesaret edemiyorlar: 'Canım, beni seç! Hayır, beni, beni! Onu değil, beni! Baksana ne gü-

zel omuzlarım var benim! Her şeyim ne güzel!' Biz erkeklerse dolaşıyoruz ortalarda, tek tek bakıyoruz her birine, çok da hoşnutuz bu durumdan. 'Oynadığınız oyunun farkındayım, yakayı kolay ele vermem ben.' Dolaşıyorlar, bakıyorlar, her şeyin kendileri için böyle düzenlendiğinden çok da hoşnutlar. Dikkatli ol, kendini korumasını bilmezsen yandığın gündür... Bunu bilesin!"

"Öyleyse nasıl olacak?" dedim. "Yani kadına evlenme teklifinde mi bulunmalı?"

"Nasıl olacağını bilmem. Benim bildiğim, eşitlik var diyorsak, eşitlik olmalı. Görücü usulüyle evlenmeyi küçültücü buluyorlarsa, bu bin kez daha küçültücüdür. Orada hiç değilse haklar da, şanslar da eşittir ama burada kadın ya pazarda bir köle ya da kapana konulmuş bir yemdir. Bir anneye ya da kızın kendisine gerçeği, onun tek amacının bir erkek avlamak olduğunu söyleyin... Aman Tanrım, ne büyük bir hakaret olur bu! Oysa akıllarında olan tek şey budur. Yapacakları başka bir şey yoktur. Asıl korkunç olan ise, bu uğraşı verenlerin çoğunun yoksul, masum, gencecik kızlar olduğunu görmektir. Gene oraya geliyoruz, bu açıktan açığa yapılıyorsa, bir kandırmacadan başka bir şey değildir. 'Ah, efendim, türlerin kökeni ne ilginçtir, değil mi! Ah, Lili resme büyük ilgi duyuyor! Siz de gidecek misiniz sergiye? Öğretici yanı çok! Ya troyka ile dolaşmaya gelecek misiniz? Tiyatroya? Konsere? Ah, ne ilginç! Benim Lili müziği çok seviyor. Siz niçin paylaşmıyorsunuz onun düşüncelerini? Peki kayıkla dolaşmayı seviyor musunuz?..' Hep aynı amaçtır söz konusu olan: 'Al, beni al! Benim Lilimi al! Hayır, beni al! Hiç olmazsa dene!..' Oh! Ne iğrenç bir şey! Ne iğrenç bir yalan!"

Sözünü bitirince çayını bitirdi, çay takımını toplamaya koyuldu.

IX

Çay paketiyle şeker paketini torbaya koyarken, "Evet, bilirsiniz," diye başladı, "insanlığın acı çekmesine neden olan kadın hâkimiyeti bundan kaynaklanıyor."

"Nasıl, kadın hâkimiyeti mi dediniz?" dedim. "Hakların çoğu erkeklerden yana değil mi?"

Sözümü kesti:

"Evet, evet öyle... Benim size söylemek istediğim de buydu. Bir yandan, küçümsenmenin en aşağı sınırına indirildiği bir gerçek olan kadının öte yandan hükmeden olması gibi olağandışı bir durumu açıklıyor bu. Tıpkı Yahudiler gibi: Onlar da aşağılanmalarının karşılığını paraya hükmetmekle veriyorlar. Kadınlarımız gibi... Şöyle diyorlar Yahudiler: 'Yalnızca ticaretle uğraşmamızı mı istiyorsunuz, öyle mi? Pekâlâ. Öyleyse biz ticaretle uğraşanlar hükmederiz size.' Kadınlar da şöyle diyorlar: 'Ya, demek yalnızca cinsel tutkularınız için birer araç olmamızı istiyorsunuz... Pekâlâ: İşte cinsel tutkularınızın araçlarıyız, öyleyse biraz çalıştıralım sizi.' Kadınların oy kullanamamaları ya da yargıç olamamaları bir hak yoksunluğu değildir. Bunları yapabilmenin

hakla falan ilgisi yok. Hak, cinsel birleşmede erkeğe eşit olmak, erkekten yararlanma hakkına sahip olmak, istemediği zaman onu geri çevirebilmek, istediği erkeği seçebilmek, seçilen değil, seçen olmaktır. Bunlardır hak. Bunun çirkin bir düşünce olduğunu söyleyeceksiniz. Pekâlâ! Öyleyse erkeklerin de bu hakları olmasın. Günümüzde kadınlar erkeklerin sahip oldukları haklardan yoksun. İşte, kadınlar da sahip olmadıkları bu hakkın yerine erkeklerin cinsel tutkularını hedefliyorlar. Cinsel tutkuları yoluyla onları öylesine etkileri altına alıyorlar ki, yalnızca görünüşte seçici oluyor erkekler, gerçekte kadınlar seçiyor. Bu olanağı bir kez ele geçirdikten sonra da kötüye kullanıyorlar, insanlar üzerinde korkunç bir egemenlik kuruyorlar."

"Peki ama nerede bu egemenlik?" diye sordum.

"Nerede mi egemenlik? Her yerde, her şeyde. Her büyük kentin mağazalarını şöyle bir dolaşın. Milyonlar yatıyor bu mağazalarda, oralara harcanan insan emeğinin ise hesabını zor yaparsınız. Bakın oralara, yüzde doksanında erkeklerin kullanımı için bir şeycik bulabilecek misiniz? Yaşamın tüm lüksü kadınlar için isteniyor, destekleniyor. Fabrikaları tek tek gezin. Büyük bir çoğunluğu kadınlar için, hiçbir şeye yaramayan süsler, ufak tefek şeyler, mobilyalar, oyuncaklar üretir. Milyonlarca insan yalnızca kadınların kaprisi için kuşaklar boyu köle gibi çalışmaktadır fabrikalarda. Bu öldürücü kürek mahkûmu işlerinde ömür tüketmektedirler. Kadınlar çariçeler gibi, insanlığın yüzde doksanını köle olarak tutmakta, ağır işlerde çalıştırmaktadırlar. Bütün bunların nedeni, onların erkeklerle eşit haklardan yoksun edilerek küçük düşürülmeleridir. İşte onlar da cinsel duygularımıza etki ederek, bizleri ağlarına düşürerek intikam alıyorlar. Evet, her şeyin nedeni budur. Kadınlar erkeğin cinsel duygularını etkilemek için kendilerinden öylesine bir silah oluşturmuşlardır ki, erkek serinkanlılıkla yaklaşama-

maktadır onlara. Erkek kadına yaklaştığı anda onun ağına düşmüş, sersemlemiş demektir. Eskiden balo giysileri içinde açık saçık giyinmiş bir kadın gördüğümde kendimi kaybederdim, heyecanlanırdım ama şimdi düpedüz dehşete kapılıyorum, hemen insanlar için tehlikeli, yasal olmayan bir şey görmüş gibi oluyorum. Polis çağırmak, tehlikeye karşı yardım için avazım çıktığınca bağırmak geliyor içimden. Tehlikeli varlığı alıp götürsünler, benden uzaklaştırsınlar istiyorum." Sesini yükseltti. "Evet, gülüyorsun öyle mi? Hiç de şaka değil söylediklerim. İnanıyorum, bir gün gelecek, hem de belki çok yakında gelecek bu gün, anlayacak bunu insanlar; toplumsal huzurun bozulmasına neden olan bu tür olaylara göz yumulan bir toplumun nasıl var olabildiğine şaşacaklar. Toplumumuzda kadınların bedenlerini doğrudan doğruya cinsel tutku uyandırmak amacıyla süslemelerine nasıl izin verildiğine akıl erdiremeyecekler. Doğrusu, bunun, gezinti yerlerine, yollara tuzaklar yerleştirmekten farkı yoktur... Belki ondan bile kötüdür! Peki ama, söyler misiniz, niçin tehlikeli oyunlar yasaktır toplumumuzda da, kadınların erkeklerde cinsel tutku uyandıran giysiler giymeleri yasak değildir? Oysa bu giysiler o tür oyunlardan binlerce kez tehlikelidir!"

X

"Ben de böyle bir tuzağa düştüm işte. Sırılsıklam âşık derler ya hani, ben de öyle oldum... Yalnızca kızı mükemmelin üstünde hayal etmekle kalmıyor, onunla evleneceğim sıralar kendimi de mükemmelin üstünde hayal ediyordum. Bilindiği gibi, kendinden daha aşağılık alçaklar bulamayacak, kendinden daha aşağılıklar da var diye bununla övünmeyecek, mutlu olmayacak alçak yoktur. Ben de öyleydim: Para ya da çevre edinmek için evlenen çoğu tanıdığım gibi çıkar evliliği yapmamıştım. Bir şeye aşırı düşkünlüğüm yoktu. Ben zengindim, kız yoksuldu. Bu bir. Övündüğüm öteki konu, başkaları evlenirken önceki çok kadınlı yaşamlarını sürdürmeyi düşünerek evleniyorlardı, oysa ben nikâhtan sonra tek kadınla yaşamaya kesin kararlıydım, bu nedenle de duyduğum gururun sınırı yoktu. Evet, korkunç bir domuzdum ama melek sanıyordum kendimi.

Nişanlılık devremiz kısa sürdü. Evlilik hazırlıkları yaptığımız o günleri anımsadıkça şimdi kendimden utanıyorum! Ne iğrençti! Aşk deyince cinsellikle ilgili değil, ruhsal bir kavramdan söz edildiği düşünülür. Peki, aşk ruhsal bir kav-

ramsa, bir ruhsal birliktelikse, bu ruhsal birliktelik sözcüklerle, sohbetlerle, konuşmayla anlatılabilir, değil mi? Oysa öyle bir şey söz konusu değildi. Baş başa kaldığımızda konuşmamız korkunç derecede zor oluyordu. Anlaşılmaz bir durumdu bu. Düşünüp söyleyecek bir şey buluyordunuz, söylüyordunuz, peşinden gene susmak zorunda kalıyordunuz. Konuşacak bir şey olmuyordu. Bizi bekleyen ortak yaşamımızla ilgili, evimizin döşenmesiyle, planlarımızla ilgili her şey söylenmişti. Başka ne konuşabilirdik ki? Hayvan olsaydık, konuşmamız gerekmediğini anlardık. Oysa insandık, konuşmamız gerekiyordu, ama konuşacak bir şey yoktu, çünkü aklımızda olan konuşmayla çözümlenecek bir şey değildi. Bunun yanında bir de şu anlamsız şeker geleneğini, tatlı açgözlülüğünü, şu iğrenç düğün hazırlıklarını ekleyin... Tutulacak daireydi, oturma odasıydı, yataklardı, sabahlıklardı, pijamalardı, çamaşırlardı, tuvaletlerdi... bir sürü şey üzerine sonu gelmez konuşmalar. O ihtiyarın dediği gibi, kuralları başkalarınca konulmuş bir evlilik yapacaksanız, bütün o kuş tüyü yastıklar, yataklar, çeyizler evlilik gizine eşlik eden ayrıntılardır yalnızca, bunu bilesiniz. Ama bizde evlenmeye hazırlanan erkeklerin en çok yüzde biri, evliliğin gizine olmasa bile, nikâhın bir ölçüde zorunluluk olduğuna inanır. Yüz erkekten belki biri daha önce hiç evlenmemiş olsa, elli erkekten biri de her uygun fırsatta karısını aldatmayı daha önce aklının ucundan geçirmemiş olsa, erkeklerin çoğu kiliseye gitmenin belli bir kadının mülkiyetini almak için gerekli bir uygulama olduğunu düşünse bile... Bütün bu ayrıntıların ne korkunç bir anlam kazandıklarını düşünün bir... Bundan, asıl sorunun bu olduğu anlamı çıkıyor. Yani bir çeşit satış söz konusu. Düşük ahlâklı birine masum bir kızı satıyorlar, sonra bu satışı gerekli formalitelerle sağlama bağlıyorlar."

XI

"İşte herkesin evlendiği gibi ben de evlendim, arkasından o önemsenen balayı başladı. Balayı, ne aşağılık bir isim..." Öfkeyle yükseltmişti sesini. "Bir zamanlar Paris'teydim. Görülecek yerleri gezip dolaşıyordum. Kapıdaki duyuruda içeride sakallı bir kadınla bir su köpeğinin gösterisinin olduğunu okuyunca girmiştim. Oysa içeridekiler dekolte giyinmiş bir erkekle, mors postuna sokulmuş, su dolu bir küvette yüzen bir köpekten başka bir şey değildi. Doğrusu hiç de ilginç bir gösteri sayılmazdı. Ama tam kapıdan çıkıyordum ki, görevlilerden biri saygıyla yaklaşmıştı yanıma, girişte bekleyen kalabalığa beni göstererek yüksek sesle şöyle demişti: 'Gösterimizin izlenmeye değip değmediğini bu beyefendiye sorunuz! Buyrun girin, girin, adam başı bir frank!' Girmeye değmediğini söylemek gelmemişti içimden, görevli de benim bu acıma duyguma güvenmiş olacaktı. Sanırım, balayının tüm iğrençliğini yaşayan, ama başkalarını hayal kırıklığına uğratmak istemeyenler de benim o anda yaptığımı yapıyorlar. Ben de başkalarını hayal kırıklığına uğratmamıştım. Ama şimdi öyle düşünmüyorum. Niçin gerçeği söylememe-

li? Dahası, bu konuda gerçeği söylemenin zorunlu olduğuna da inanıyorum. Balayı rahatsız edici, utanç verici, çirkin, aşağılık, iğrenç, en önemlisi de son derece can sıkıcı bir şeydir!.. Sigaraya alışmaya çalıştığım zamanlar hissettiklerimi anımsatan bir şey... Boğazım yanıyordu, salyalarım akıyordu, yutuyordum salyalarımı, sigara içmek hoşuma gidiyormuş gibi yapıyordum. Balayından haz duymak, sigarada olduğu gibi, (bu olacak bir şeyse kuşkusuz) daha sonra olacak bir şeydir. Bunun için de eşlerin, bu ayıbın haz duyulacak bir şey olduğuna kendilerini inandırmaları gerekir."

"Ayıp mı dediniz?" dedim. "Oysa sözünü ettiğiniz, insanın en doğal özelliği."

"Doğal mı?" diye kesti sözümü. "Doğal ha? Hayır, tam tersini söyleyeceğim ben. Bu... doğal değildir. Evet, hiç de... doğal değildir. Çocuklara sorun, henüz masum kızlara sorun. Kız kardeşim henüz pek gençken kendisinden iki kat yaşlı, üstelik çok kadınla düşüp kalkmış bir erkekle evlendi. Hiç unutmam, düğün gecesi kız kardeşim, yüzü çarşaf gibi bembeyaz, gözlerinde yaşlar, gerdek odasından koşarak çıktığında, tüm bedeni sarsılarak, kocasının ondan ne istediğini dünyada anlatmayacağını, anlatamayacağını söylediğinde hepimiz ne çok şaşırmıştık.

Doğal diyorsunuz ha! Yemek yemek doğaldır. Haz da verir insana, neşe de... Hoştur yemek yemek, hiç de utanılacak bir yanı yoktur. Ama bu iş hem iğrençtir hem utanılacak bir şey, hem de acı verir insana. Hayır, hiç de doğal değildir! Masum bir kız her zaman nefret eder bundan."

"Peki ama," dedim, "peki ama insan soyu nasıl sürecek o zaman?"

Pozdnişev, bu çok iyi bildiği kötü niyetli itirazı bekliyormuş gibi öfkeli, alaylı karşılık verdi:

"Evet, demek insan soyunun yok olmaması için... İngiliz lordları sürekli göbek şişirsinler diye çocuk yapmaktan

kaçınmalarını salık ver insanlara... Olabilir... Dünyanın daha güzel olması için çocuk yapmamayı öğütle... bu da olabilir... *Ama yalnızca ahlâk adına çocuk yapmak konusunda çeneni tut*... Tanrım, ne biçim bir çığlık bu!.. Ne olursa olsun, insan soyu gene de sona ermez, çünkü insanların öteki yarısı artık domuz olmak istememektedir. Ama bağışlayın." Feneri göstererek ekledi: "Bu ışık rahatsız ediyor beni. Kapayabilir miyim?"

Benim için fark etmeyeceğini söyledim. Her hareketinde olduğu gibi çabucak sıranın üzerine çıktı, fenerin yünlü kılıfını üzerine çekti.

"Ne derseniz deyin," dedim, "herkes bunu kendine prensip edinseydi insan soyu çoktan sona ermiş olurdu."

Hemen karşılık vermedi. Tekrar karşıma oturdu, bacaklarını genişçe açıp iyice eğilerek dirseklerini dizlerine dayadıktan sonra:

"O durumda insan soyunun nasıl süreceğini mi soruyorsunuz?" dedi. "Şu insan soyu dediğiniz şeyin sürmesi niçin gereklidir?"

"Nasıl, niçin? Yoksa bizler olmazdık."

"Peki ama niçin olmalıyız?"

"Nasıl, niçin? Yaşamak için."

"Niçin yaşamalıyız? Herhangi bir amaç yoksa ortada, yaşamak yalnızca yaşamak için verilmişse bize, yaşamayı gerektiren bir neden yok demektir. O durumda Schopenhauerler, Hartmannlar, tüm Budistler bile yerden göğe kadar haklılar. Yaşamın bir amacı varsa, amaca ulaşıldığında sona ermesini anlarım." Düşüncelerine çok değer verdiği belli, heyecanla anlatıyordu: "Bundan bu sonuç çıkıyor. Şuna dikkatinizi çekmek isterim: İnsanlığın amacı mutluluksa, iyilikse, sevgiyse, ne derseniz deyin... İnsanlığın amacı, kutsal kitaplarda yazıldığı gibi, insanların sevgide bir araya gelmeleriyse, mızraklarını eritip orak yapmalarıysa vs... bu ama-

ca ulaşılmasını engelleyen nedir? Tutkular engelliyor bunu. Tutkuların en güçlüsü, en kötüsü, en dirençlisi de cinsel tutkudur. Bu nedenle, tutkular yok olursa, onların en güçlüsü bedensel tutku da yok olur, böylece kutsal kitaplarda yazan gerçekleşir, insanlar bir araya gelirler, insanlık amacına ulaşılmış olur, o zaman insanın yaşamasını gerektirecek bir neden kalmaz ortada. İnsanoğlu yaşadıkça, her zaman önünde bir ideal bulunacaktır, ama kuşkusuz, bu tavşanların ya da domuzların elden geldiğince daha çok üremek idealine de, maymunların ya da Parislilerin cinsel hazdan elden geldiğince, daha zarif bir biçimde yararlanmak idealine de benzemeyecektir. Onun ideali varılan ölçülülük ile temizlik olacaktır. İnsanlar her zaman bunlara yönelmiştir, şimdi de yönelmektedir. Bakın, sonunda ne olacak. Olacak olan şudur: Cinsel tutku emniyet subabı olacak. İnsanlığın bugünkü kuşağı amaca ulaşmadı henüz. Bunun nedeni, tutkulardan, tutkuların en güçlüsü cinsel tutkudan hâlâ kurtulamamış olmasıdır. Cinsel tutku varsa arkasından yeni bir kuşak daha gelecek demektir, bu da bir sonraki kuşakta amaca ulaşılma olasılığı var anlamına gelir. O kuşakta olmazsa ondan sonrakinde... Amaca ulaşana, yani kutsal kitaplarda yazıldığı gibi, insanlar birlik olana dek kuşaklar peş peşe gelecek. Ya bunun sonu? Tanrı'nın insanları bilinen o amaca varmak için yarattığını düşünecek olursak, o zaman insanları ya cinsel tutkusuz ya da ölümsüz yaratması gerekirdi. İnsanlar ölümlü olup da cinsel tutkusuz olsalardı nasıl bir durum çıkardı ortaya? O zaman bir süre yaşarlardı, amaca ulaşmadan ölüp giderlerdi. Amacına ermek için Tanrı'nın bu kez yeni insanlar yaratması gerekirdi. Ölümsüz olsalardı, o zaman tutalım ki (aslında o durumda yeni kuşaklar için değil, insanlar için hataları düzeltmek, mükemmelliğe ulaşmak daha güç olurdu) evet, tutalım ki binlerce yıl sonra amaca erişildi, o durumda ne işe yarayacaktı insanlar? Ne yapacaktı onları Tan-

rı? En iyisi şimdi olduğu gibi olması... Bu söylediklerimden hoşlanmıyorsunuz belki, ola ki evrim teorisinden yanasınız. O durumda da aynı sonuca varırız. Canlıların en mükemmeli insandır, öyleyse, öteki canlılara direnebilmek için durmadan çoğalacağına, arılar gibi birlik olmak, birbirine sokulmak zorundadır. Arılar gibi, cinsiyeti olmayan bir grup yetiştirmesi, yani gene cinsel tutkudan geri durması, yaşamımızın tüm akışının yönlendiği bu tutkusunu hiçbir şekilde körüklememesi gerekir. (Bir süre sustu.) İnsan soyu sona mı erer? Dünya görüşü ne olursa olsun, insan soyunun bir gün sona ereceğinden kuşkusu olan var mıdır acaba? Ölüm gibi bu da kaçınılmazdır. Öyle ya, her din bir gün dünyanın sonunun geleceğini söyler, bilim de bunun kaçınılmaz olduğunu savunur. Ahlâk öğretisinde de aynı şeyin olmasında şaşacak ne var?"

Böyle söyledikten sonra uzun süre sustu Pozdnişev, sigarasını bitirdi, sonra torbasından yenilerini aldı, eski, kirli sigara tabakasına yerleştirdi.

"Sizi anlıyorum," dedim. "Şeker mezhebi üyeleri de buna benzer şeyler söylüyorlar."

"Evet, evet," diye karşılık verdi. "Onlar da haklı. Cinsel tutku, ne kadar süslenip püslense de kötüdür, çok kötüdür. Savaşmak gereklidir onunla. Bizdeki gibi teşvik edilmeye gelmez. Kutsal Kitap'taki 'kadına cinsel istek duyarak bakan, onunla zina yapmış sayılır,' sözleri yalnızca başkalarının karılarını değil, özellikle, –aynı zamanda– erkeğin kendi karısını da kapsamaktadır."

XII

"Oysa bizlerin dünyasında durum bunun tam tersidir: Bir erkek bekârken, cinsel tutkudan uzak durmayı düşünüyor olsa bile, evlendikten sonra bu istekten geri durmasının gerekmediğini düşünmeye başlıyor. Öyle ya, düğünden hemen sonra yeni evlilerin, anne babalarının izniyle bir yerlere gitmeleri, yalnız kalmaları çirkinlikten başka nedir! Ama ahlâk yasası, onu bozduklarında kendi intikamını almaktadır. Güzel bir balayımızın olması için ne denli çabaladıysam, olmadı... Her anımız iğrenç, utanç verici, sıkıcıydı... Ne var ki, çok geçmeden daha da dayanılmaz, ağır olmuştu. Hemen başlamıştı bu. Sanırım balayımızın üçüncü ya da dördüncü günüydü, baktım karımın canı sıkkın. Ne için sıkıldığını sordum, (benden bekleyebileceğinin ona sarılmam olabileceğini düşünerek) kucakladım onu, ama itti kolumu, ağlamaya başladı. Niçin mi ağlıyordu? Söyleyemiyordu niçin ağladığını. Ama çok üzgün, kötü olduğu belliydi. Bozuk sinirleri, sanırım ilişkimizin ne iğrenç olduğunu fısıldamıştı kulağına. Ama söyleyemiyordu bunu. Üzerine düşüp ısrarla sorunca annesini falan özlediğini söyledi. Yalan gibi gelmişti bana bu. Annesin-

den söz etmeden yatıştırmaya çalıştım onu. Balayımızın karıma düpedüz ağır geldiğini, annesinin yalnızca bir bahane olduğunu anlayamıyordum. Ama o, ona inanmıyormuşum gibi annesinden hiç söz etmememden alındı. Onu sevmediğimin farkında olduğunu söyledi. Kapris yaptığı için sitem ettim ona. Birden değişti yüzü, üzüntünün yerini sinirlilik aldı. En ağır sözcüklerle, bencillikle, acımasızlıkla suçlamaya başladı beni. Yüzüne baktım. Orada bana karşı tam bir soğukluk düşmanlık, neredeyse nefret vardı. Anımsıyorum, o anda çok kötü olmuştum. Nasıl olur? Niçin? diye düşünüyordum. Ruhları birleştiren aşk, ama yanında neler var! Hayır, olamaz! Hayır, benim karım değildi bu! Yumuşatmaya çalıştım onu. Ama düşmanlığın öylesine zehirli, öylesine soğuk geçilmez bir duvarıyla karşılaştım ki, elimde olmadan ben de sinirlendim. Birbirimize tatsız bir sürü şey söyledik. Bu ilk tartışmamızın üzerimizdeki etkisi korkunç olmuştu. Ben tartışma diyorum ama aslında bu, aramızda gerçekte olan uçurumun ortaya çıkmasından başka bir şey değildi. Cinsel doyumdan sonra aşk bitmişti. Birbirimize duyduğumuz gerçek duygularla kalmıştık birbirimizin karşısında... Yani karşısındakinden yararlanarak kendine elden geldiğince çok haz edinmeyi amaçlayan, birbirine tam anlamıyla yabancı iki bencil kişi... Aramızda geçen bu olaya tartışma dedim ama aslında bir tartışma değildi, cinsel isteğin sona ermesi sonucunda ortaya çıkan aramızdaki gerçek ilişkiden başka bir şey değildi. Bu soğuk, düşmanca ilişkinin bizim normal ilişkimiz olduğunu anlayamıyordum. Anlayamıyordum, çünkü bu düşmanca ilişki ilk zamanlar, çok geçmeden yenilenen cinsel istekle, yani tutkuyla bizden gizleniyordu.

Tartıştık, barıştık, artık bir daha öyle bir şey olmayacak diye düşünüyordum. Ne var ki, o ilk tatlı anlar çabucak geçmiş, gene doyum dönemi başlamış, gene birbirimiz için gereksiz olmuştuk. Gene tartıştık. İkinci tartışmamız birinci-

sinden daha çok sarstı beni. 'Demek ilk tartışmamız rastlantı değildi,' diye düşünüyordum. 'Zorunluydu, böyle de sürüp gidecek.' İkinci tartışmamız, hiç de olmayacak bir şeyden çıktığı için daha çok şaşırtmıştı beni. Olay ufak bir para yüzünden, hiçbir zaman önem vermediğim, hele karım için asla esirgemeyeceğim para yüzünden çıktı. Yalnızca şu kadarını anımsıyorum: Karım konuyu öyle bir noktaya getirmişti ki, bir sözüm, parayla onun üzerinde baskı kurmak amacım varmış anlamına geldi. Sözde, paraya yön vermenin özellikle benim hakkım olduğunu savunuyormuşum. Oysa onun için de, benim için de son derece olanaksız, aptalca, aşağılık, olmayacak bir şeydi bu. Sinirlerim bozuldu. Kabalık ettiğini söyledim. O da benim... Tekrar başladık. Onun sözlerinde de, yüz ifadesinde de, gözlerinde de gene o beni daha önce öylesine sarsan acımasız, soğuk düşmanlığı gördüm. Anımsıyorum, kardeşimle, arkadaşlarımla, babamla tartıştığım olmuştu ama aramızda buna benzer değişik, zehirli bir öfke hiç olmamıştı. Bir zaman daha geçti aradan, o karşılıklı nefretimiz gene cinsel isteğin, yani tutkunun arkasına gizlendi. Bu iki tartışmanın düzeltilebilecek yanlışlıklar olduğu düşüncesiyle hâlâ avutuyordum kendimi. Ne var ki, peşinden tartışmalarımızın üçüncüsü, dördüncüsü geldi. Sonunda bunların rastlantı olmadığını, bunun böyle olması gerektiğini, böyle de sürüp gideceğini anlamıştım. Beni nasıl bir yaşamın beklediğini düşündükçe dehşete kapılıyordum. Bu arada bana en çok dokunan da, karımla umduğum gibi bir yaşam kuramamış olmamın, oysa başkalarının evliliklerinde hiç de böyle olmadığının korkunç düşüncesiydi. Bunun her erkeğin kaderi olduğunu, her erkeğin (benim gibi), yalnızca kendisine özgü bir mutsuzluk olduğunu sandığını, utanılacak bu mutsuzluğunu yalnızca başkalarından değil, kendinden de gizlediğini, kendi kendine bile itiraf etmediğini o zamanlar henüz bilmiyordum.

Tartışmalarımız ilk günlerden başlamıştı. Güçlenerek, sertleşerek sürüyordu. Daha ilk haftalarda, ruhumun derinliklerinde hissetmeye başlamıştım mahvolduğumu, beklediğim şeyin gerçekleşmediğini, evliliğin yalnızca bir mutluluk değil, üstelik çok ağır bir şey olduğunu. Ama herkes gibi ben de bunu kendime itiraf etmek istemiyor, (her şey bitmemiş olsaydı şimdi de itiraf etmezdim) bunu yalnızca başkalarından değil, kendimden de gizliyordum. Gerçek durumumu nasıl göremediğime şaşıyorum şimdi. Oysa bir süre sonra tartışmaların hangi nedenlerden doğduğunu anımsamanın olanaksızlığından anlaşılabilirdi bu. Akıl, birbirimize sürekli beslediğimiz düşmanlığa yeterli bir neden *uyduramıyordu.* Ama daha da şaşırtıcı olan, barışmamız için nedenlerin azlığıydı. Kimi zaman sözcükler, açıklamalar, dahası gözyaşları oluyordu, ama yalnızca kimi zaman... Of! Aklıma geldikçe, şimdi bile kendimden iğreniyorum... Birbirimize söylediğimiz en kaba sözcüklerden sonra ansızın sessiz bakışmalar, gülümsemeler, öpüşmeler, kucaklaşmalar gelmiyor muydu... Tüh! Ne pislik! Bütün bu iğrençlikleri nasıl oluyordu da görmüyordum..."

XIII

Vagona iki yolcu girmiş, bize uzak bir sıraya yerleşmekteydiler. Onlar yerleşirken susmuştu Pozdnişev. Yeni yolcular yerleşip sustuklarında, düşüncelerinin akışını bir an yitirmemiş olacak, konuşmasını sürdürdü:

"Asıl iğrenç olan nedir biliyor musunuz, teoride aşkın yüce bir şey olduğu söylenir, oysa pratikte, sözü edilmesi de, anımsanması da insana utanç veren, onu tiksindiren, iğrenç, domuzca bir şeydir. Doğa boşuna utanılacak, tiksinilecek bir şey yapmamıştır onu. Madem ki utanılacak, tiksinilecek bir şeydir aşk, öylece de algılamak gerekir onu. Oysa insanlar bu utanılacak, tiksinilecek şey çok güzel, yüce bir şeymiş gibi yapıyorlar. Aşkımın ilk belirtileri neler miydi? Şunlar: Hiç utanmadan, üstelik aşırı fiziksel gücümün olanaklarıyla nedense gurur da duyarak, dahası, aşkın ruhsal yanını aklıma getirmek şöyle dursun, fiziksel yanını bile düşünmeden bırakmıştım kendimi hayvansal aşırılıklara. Birbirimize öfkemiz nereden geliyordu, şaşıyordum. Oysa apaçık ortadaydı gerçek: Bu öfke insan doğasının, onu ezen hayvansallığa başkaldırısıydı.

Birbirimize duyduğumuz nefret şaşırtıyordu beni. Oysa başka türlüsü de olamazdı. İki suç ortağının karşılıklı kışkırtmaları için, suça katıldıkları için birbirlerine duyduğu nefretten başka bir şey değildi bu. Kadıncağız daha birinci ayda gebe kalmışsa, ama bizim *domuz* ilişkimiz hâlâ sürüp gittiyse suç değil de ne diyebilirdiniz buna? Öykümden uzaklaştığımı mı düşünüyorsunuz? Hiç de! Her şeyi, karımı *nasıl* öldürdüğümü anlatacağım size. Mahkemede soruyorlardı bana 'Neyle, nasıl öldürdün karını?' Aptallar! Onu beş Ekim'de bıçakla öldürdüm sanıyorlar. Oysa çok daha önce öldürmüştüm onu. Şimdi her erkeğin, her erkeğin, evet her erkeğin karısını öldürdüğü zaman öldürdüm onu..."

"Peki ama niçin?" diye sordum.

"Ama şu çok şaşılası bir şeydir, öylesine açık seçik, ortada olan, doktorların da bilmek, aynı zamanda salık vermek zorunda oldukları ama sözünü etmedikleri bir şeyi kimse anlamak istemiyor. Oysa son derece basittir olay. Erkek de kadın da hayvanlar gibi yaratılmışlardır. Öyle ki, cinsel ilişkinin peşinden gebelik başlar, onun arkasından bebeğin emzirilmesi gelir. Bu, kadın için de, bebek için de cinsel ilişkinin zararlı olduğu, başvurulmaması gereken bir devredir. Kadın erkek sayısı eşittir. Bundan ne anlam çıkar? Sanırım ne anlam çıkacağı ortadadır. Bundan hayvanların çıkardığı anlamı (yani cinsel dürtüyü frenlemek anlamını) çıkarabilmek için öyle büyük bir bilim adamı falan olmaya hiç gerek yoktur. Ama hayır. Bilim öylesine ilerledi ki, kanda dolaşan birtakım lökositleri, bir sürü aptalca şeyi buldu ama bundan haberi yok hâlâ. Hiç değilse bundan söz edildiğini duyan yok şimdilik.

İşte, burada kadın için iki çıkış yolu vardır: Birincisi, kendini sakatlaması, erkeğin ona rahatça, iç huzuruyla yaklaşabilmesi, sürekli onunla birleşmenin tadını çıkarabilmesi için onu kadın yapan özelliğini (yani anne olma yeteneğini) gerektiği ölçüde yok etmesi ya da ikinci çıkış yolu, (aslında bir

çıkış yolu falan değildir bu, doğrudan doğruya doğa yasalarını kabaca, açıkça bozmaktır) temiz dedikleri her ailede özellikle yapıldığı gibi, doğasının tam tersine kadının aynı zamanda hem gebe, hem bebek emziren, hem sevgili olması, kendini hiçbir yaratığın düşürmeyeceği düzeye düşürmesidir. Ama bütün bunlara gücü yetmez kadının. Bu yüzden de bizim çevremizde isterik, sinirli kadınlar, halk arasında da bayılma nöbetine tutulan kadınlar çoğalır. Dikkatinizi çekerim, genç kızlarda, temiz kadınlarda görülmez bayılma hastalığı. Yalnızca kara cahil kadınlarda, bir de kocasıyla yaşayan köylü kadınlarda görülür. Bizde böyledir bu. Avrupa'da da tam tamına böyledir. Hastaneler doğa yasalarına karşı gelmiş sinir hastası kadınlarla doludur. Ama düşüp bayılan kadınlarla, doktor Şarko'nun kadın hastaları aslında tam anlamıyla sakattırlar, oysa dünya yarı sakatlarla doludur. Doğrusunu isterseniz, karnında bir bebek taşırken ya da doğmuş çocuğunu emzirirken kadının içinde ne yüce şeylerin olup bittiğini düşünmek gerekir. Bir gün bizim yerimizi alacak bir canlı büyümektedir orada. Bu kutsal oluşum bozulmaktadır... Neyle? Bunu düşünmek bile korkunç! Özgürlükten, kadın haklarından söz ediyorlar. Bu, yamyamların ellerindeki esirleri yemek amacıyla beslerken, onların özgürlükleri için, hakları için çalıştıklarını söylemelerine benziyor."

Pozdnişev'in bütün bu anlattıkları benim için yepyeni şeylerdi. Çarpılmıştım.

"Öyleyse nasıl olacak?" dedim. "O durumda bundan şu anlam çıkıyor: İnsan karısıyla iki yılda bir kez sevişecek, oysa erkek..."

Sözümü kesti:

"Erkek için zorunludur, değil mi? Bilimin sevimli büyükleri burada da aldatmışlardır herkesi. Erkekler için gerekli olduklarını söyledikleri kadınların görevini o bilim büyücülerine vermek isterdim. Bakalım o zaman ne söylerlerdi? İn-

sana, onun için votkanın, sigaranın, afyonun gerekli olduğu düşüncesini aşılamaya çalışın, bunların hepsine gereksinim duyacaktır. Bundan şu anlaşılıyor, insana neyin gerekli olduğunu bilememiş Tanrı, bilim büyücülerine sormayı akıl edemediği için de düzeni yanlış kurmuş. Burada bir çarpıklık olduğunu görünüz lütfen. Büyücüler karar vermişler bir kez: Erkeğin cinsel tutkularını karşılaması gerekir, bu onun için zorunludur. Ama araya onun bu gereksinimine engel olan çocuk doğurmak, çocuğu emzirmek falan gibi şeyler girdi. O zaman ne yapmak gerekiyor? Bilim büyücülerine başvursunuz, onlar yoluna koyarlar olayı... Koydular da. Ah, bu düzenbazlar ne zaman son verecekler bu aldatmacaya? Zamanı geldi artık! Bakın nereye vardı iş: İnsanlar akıllarını yitiriyorlar, şakaklarına silah dayayıp canlarına kıyıyorlar. Hepsi bu yüzden... Peki ama başka nasıl olabilir ki? Hayvanlar, soylarının süreceğini biliyorlarmış gibi, bununla ilgili bilinen doğa yasasına uyuyorlar. Yalnızca insan bilmiyor bunu, bilmek de istemiyor. Yalnızca daha çok nasıl zevk alırım, onu düşünüyor. Peki ama kimdir o? Doğanın kralı, insan! Düşünün, hayvanlar yalnızca üreyebilecekleri zaman çiftleşiyorlar, *oysa bizim doğanın aşağılık kralı, her zaman, zevk alabileceği her zaman*... Üstelik bu maymun uğraşını yaradılışın en yüce yanı olarak, aşk diye adlandırıyor. Sonra, bu aşk adına, yani iğrençlik adına ne yapıyorlar?.. İnsanlığın yarısını mahvediyorlar. İnsanlığın gerçeğe, mutluluğa yolculuğunda erkeğe yardımcı olması gereken kadınların tümünü, erkek sırf kendi zevkini düşündüğü için, kendine yardımcı değil, düşman yapıyor. Bakın bakalım, insanlığın ilerlemesini her yerde kimler engellemektedir? Kadınlar. Niçin yapıyorlar bunu? Yalnızca bu nedenle. Evet efendim, evet efendim..."

Birkaç kez "Evet efendim," diye yineledikten sonra biraz sakinleşmek amacıyla olacak, sigarasını çıkarıp yakmak için şöyle bir kıpırdandı oturduğu yerde.

XIV

Gene aynı ses tonuyla anlatmayı sürdürdü:

"İşte ben böyle bir domuzdum. Asıl kötü olan neydi biliyor musunuz? Bu iğrenç yaşamı sürdürürken, başka kadınlara bakmadığım, dürüst bir aile yaşamım olduğu için ahlâklı bir insan olduğumu, hiçbir konuda suçlu olmadığımı, karımla aramızda tartışmalar geçiyorduysa bunda suçlu olanın karım, onun kişiliği olduğunu düşünüyordum.

Ama anlaşılacağı gibi, suçlu olan karım değildi. Her kadın gibi, yani çoğu kadın gibi bir kadındı karım. Toplumumuzda kadının durumunun gerektirdiği eğitimi almıştı. Yani istinasız parasal durumu iyi çevrede yetişen her kadın gibi (ki bu eğitim bu çevreden her kadına ister istemez verilir) eğitilmişti. Şimdilerde yeni bir eğitim sisteminden söz ediyorlar. Hepsi boş laf bunların: Günümüzde kadının eğitimi, genelin kadına gerçek, yapmacıksız bakışında nasıl olması gerekiyorsa öyle olmaktadır.

Kadının eğitimi her zaman, erkeğin kadına bakışına yanıt verecek biçimde olacaktır. Evet, erkeklerin kadınlara nasıl baktıklarını biliyoruz: Şiirlerde ozanların dedikleri gibi,

Wein, Weib und Gesang (Şarap, Kadın ve Şarkı). Sevda şiirlerinden başlayıp, çıplak Venüslere, Afroditlere varana dek bütün o şiirleri, tabloları, heykelleri alın... Hepsinde kadının bir zevk aracı olduğunu görürsünüz. Trube Sokağı'nda da, Graçevka Caddesi'nde de, sarayda balolarda da böyledir bu. Burada şeytanın kurnazlığına dikkatinizi çekerim: Eh, zevk, hoşnutluk... Çünkü tatlı bir parçadır kadın. Hayır, başlangıçta şövalyeler kadını yücelttiklerini iddia ediyorlardı. (Yüceltiyorlardı ama gene de ona bir zevk aracı olarak bakmaktan geri kalmıyorlardı.) Şimdi de kadına saygı duyduklarını söylüyorlar. Bazıları kalkıp yer veriyorlar ona, bazıları yere düşürdüğü mendilini alıp uzatıyorlar ona, bazıları onun her işte çalışma, yönetime katılma vs. haklarının olduğunu savunuyorlar. Bütün bunları yapıyorlar ama ona bakışları hep aynı: Bir zevk aracıdır kadın. Bedeni bir zevk ürünüdür. Kadın da biliyordur bunu. Kölelikten başka bir şey değildir bu. Öyle ya, kölelik, çoğunluğa zorla yaptırılanlardan azınlığın yararlanması olduğuna göre... Bu yüzden, köleliğin ortadan kalkması için insanların günah ya da ayıp sayarak başkalarına zorla yaptırılanlardan yararlanmayı bırakmaları, bunu istememeleri gerekir. Oysa bu arada köleliğin dış görünüşünü alıp değiştiriyorlar. Artık köle alışverişinin olamayacağı bir düzen getiriyorlar, bir daha kölelik olmayacağını hayal ediyorlar, kendilerini buna inandırıyorlar. Köleliğin sürdüğünü, çünkü insanların eskisi gibi hâlâ başkalarının emeğinden yararlanmayı hoş, hakça bir şey saydıklarını, bu emeği sevdikleri için köleliğin sürdüğünü göremiyorlar, görmek istemiyorlar. Bunu iyi saydıkları sürece de, bunu yapacak başkalarından daha akıllı ya da kurnaz insanlar her zaman bulunacaktır. Kadının kölelikten kurtulması da öyle. Bilindiği gibi, kadının köleliği, ondan yalnızca bir zevk aracı olarak yararlanılmasından kaynaklanmaktadır. Ama gelin görün ki, özgürlüğünü veriyor-

lar kadına, erkeğe özgü her türlü haktan yararlanmasını benimsiyorlar, öte yandan hâlâ onu bir zevk aracı olarak görmeyi sürdürüyorlar. Çocukluğunda da, toplum içinde de böyle eğitiyorlar onu. İşte böylece kadın hep öyle aşağılanmış, ahlâksız bir köle, erkek ise gene öyle ahlâksız bir efendi olmayı sürdürüyor.

Kadının üniversite öğrenimi yapmasına, devlet dairelerinde çalışmasına izin veriyorlar ama öte yandan bir zevk aracı olarak görmeyi de sürdürüyorlar onu. Kadına, bizde olduğu gibi, kendini böyle görmesini öğretirseniz, her zaman aşağılanmış kalacaktır. Ya aşağılık doktorların da yardımıyla doğurganlığını yok edecek, yani kendini hayvan düzeyine bile değil, bir eşya düzeyine indirerek tam bir fahişe olacak ya da genelde her birinin olduğu gibi, ruhsal gelişme olanağı bulamayan isterik, mutsuz bir ruh hastası olacaktır.

Liseler, üniversiteler değiştiremez bunu. Ancak erkeklerin kadına bakışındaki ya da kadının kendine bakışındaki değişiklikle olur. Bu da ancak kadının, günümüzde olduğu gibi, kendisinin en saygın durumunu utanç, yüz karası değil, bekâreti saymaya başladığı zaman değişir. Bu gerçekleşmediği sürece, öğrenim durumu ne olursa olsun, her genç kızın amacı, seçim olanağı çok olsun diye, elinden geldiğince kendine daha çok erkek çekmeye çalışmak olacaktır.

Oysa kadınlardan birinin daha çok matematik bilmesi, bir başkasının daha ustaca arp çalması bir şeyi değiştirmez. Bir erkeğin başını döndürdüğünde mutludur kadın, istediği her şeyi elde etmiştir. Bu nedenle onun en önemli sorunu karşısındaki erkeği kendine tutsak etmektir. Bu böyle gelmiş, böyle gidecektir. Bizim dünyamızda genç kızlık çağında da, evlilikte de böyledir. Genç kızlık çağında seçim için gereklidir bu, evlilikte ise kocası üzerinde egemenlik kurmak için.

Bu egemenliğini kesintiye uğratan ya da hiç değilse bir zaman için aksatan tek şey çocuklar olabilir, o da ancak kadın

ucube değilse yani bebeğini emziriyorsa. O zaman gene doktorlar girer devreye kuşkusuz.

Çocuklarımızı emzirmeyi kendi isteyen, sonraki beş çocuğumuzu da peş peşe emziren karım daha ilk çocukta hastalanmıştı. Onu utanmazca soyunduran, her yerini elleyen doktorlar (bunu yaptıkları için onlara teşekkür etmek, üstelik para vermek zorundaydım) evet, bu sevimli doktorlar ilk bebeğimizi karımın emzirmemesini uygun görmüşlerdi. Böylece kadıncağız, onu bir yosma olmaktan kurtarabilecek tek olanağından da yoksun bırakılmıştı. Bebeği sütanne emziriyordu. Yani yoksul bir kadının çaresizliğini, cahilliğini sömürüyorduk. Onu kendi çocuğundan çekip almış, bizim çocuğumuza vermiştik. Bunun için de önünde süslemeleriyle bir başörtü bağlatmıştık başına. Ama önemli olan bu değildi. Asıl önemli olan, karımın gebelikten, bebeğini emzirme görevinden özgür olduğu o arada, daha önceleri içinde uyuklayan kadınsı yosmalık duygusunun büyük bir güçle uyanmasıydı. Buna bağlı olarak da, bana evliliğim süresince aralıksız acı çektiren kıskançlığım (benim gibi ahlâksız bir yaşamı olan bir kimseye nasıl acı vermezdi bu) büyük bir güçle ayağa kalkmıştı."

XV

"Evlilik yaşamım süresince bir an bile kurtulamadım kıskançlık acısı çekmekten. Ama bazı dönemler vardı, bu kıskançlık acılarım özellikle dayanılmaz oluyordu. O dönemlerden biri de, doktorların karıma ilk çocuğumuzu emzirmesini yasakladıkları günlere rastlar. O zaman özellikle iki nedenden dolayı kıskanmıştım onu. Birinci neden karımın, yaşamın doğal akışını nedensiz yere bozan annelere özgü o huzursuzluğu duymaya başlamış olmasıydı. İkinci neden ise onun, anneliğin ahlâkî sorumluluğunu kolayca üzerinden attığını görmemdi. Bilinçsiz de olsa, haklı olarak şu kanıya varmıştım: Karım evliliğimizi de böyle kolayca bir kenara atabilecektir. Çünkü tam anlamıyla yerindeydi sağlığı, ayrıca sevimli doktorların yasaklamalarına karşın, sonraki çocuklarımızı emzirmişti, hem de çok güzel emzirmişti."

Doktorlardan her söz edişinde Pozdnişev'in sesindeki öfke dikkatimi çekiyordu.

"Sanırım doktorları pek sevmiyorsunuz," dedim.

"Bunun sevmek ya da sevmemekle ilgisi yok. Binlerce, yüz binlerce insanın yaşamını mahvettikleri gibi, benim

yaşamımı da mahvettiler. Ama nedenle sonuç arasında bir bağ kuramıyorum. Avukatların, başka mesleklerden olanların amacını bildiğim gibi onların amacını da biliyorum. Çok para kazanmak... Gelirimin yarısını seve seve verirdim onlara. Onların ne yaptıklarını anlayabilen herkes de varlığının yarısını seve seve verirdi. Yeter ki insanların aile yaşamına karışmasınlar, yeter ki yanlarına uğramasınlar. Bu konuda bir araştırma yapmış değilim ama buna benzer onlarca olay biliyorum. Annenin çocuğu doğuramayacağını söyleyip, ya çocuğu annenin karnında öldürdükleri (oysa kadın sonra çok başarılı doğumlar yapmıştır) ya da birtakım ameliyatlarla anneyi öldürdükleri sürüyle olay olmuştur! Evet, bunun insanlığın yararına olduğu düşüncesiyle zamanında engizisyonu suç saymadıkları gibi, şimdi de doktorların bu yaptıklarını kimse suç saymıyor. Oysa işledikleri cinayetlerin sayısı belli değil! Ne var ki, onların bu yaptıkları, özellikle kadınları kullanarak dünyaya getirdikleri materyalizmin ahlâkî çürümüşlüğünün yanında hiç kalır. Dahası, onların yalnızca söylediklerine uyulacak olsa, her yerde, her şeyden yayılacak bulaşıcı hastalıklar yüzünden insanların bir arada yaşamamaları değil, birbirinden bütünüyle kopmaları gerekeceğinden ise söz etmiyorum. Onlara göre insanların birbirinden ayrı oturmaları; asit karbolikli spreylerini ellerinden bırakmamaları (aslında onun da işe yaramadığı anlaşıldı ya) gerekiyor. Çevreye saçtıkları en kötü zehir ise insanların, özellikle kadınların ahlâkını bozmalarıdır.

Günümüzde kimseye şunu söyleyemeyiz: 'Kötü bir yaşantın var senin, daha iyi yaşamaya çalış.' Kendimize de, başka birine de rahatlıkla söyleyebiliriz bunu. 'Kötü bir yaşantınız varsa, sinir sisteminizdeki aksaklıktandır vs... Bir doktora başvurmalısınız, o size bir reçete yazar, eczaneye gidip otuz beş kapik karşılığında reçetede yazılı ilacı alırsınız,

içersiniz!' İlaç sizi daha kötü yapar, sonra başka ilaçlar, başka doktorlar... Ne güzel değil mi!..

Ama bu da değildir önemli olan. Yalnızca şunu söyleyebilirim: Karım harika emziriyordu çocuklarımızı. Yalnızca gebeliği ile çocuklarımızı emzirmesi kurtarabiliyordu beni kıskançlık acılarımdan. Bu olmasaydı her şey çok daha erken olur biterdi. Beni de, onu da çocuklar kurtarıyordu. Sekiz yılda beş çocuğumuz olmuştu. Birincisi dışında ötekileri karım kendi emzirdi."

"Çocuklarınız şimdi nerede?" diye sordum.

Birden ürkmüş gibi sordu Pozdnişev:

"Çocuklarımız mı?"

"Bağışlayın, onları anımsatmam acı vermiştir size belki."

"Hayır, hayır... Çocukları baldızımla erkek kardeşi aldı. Vermediler onları bana. Varımı yoğumu verdim ama gene de vermediler. Öyle ya, bir çeşit deli sayılırım. Şimdi onların yanından geliyorum. Gördüm çocuklarımı ama yanıma vermiyorlar onları. Sözde, anne babalarına benzeyecek biçimde yetiştiremezmişim onları. Oysa anne babaları gibi olmaları gerekiyormuş. Eh, elden ne gelir! Besbelli, bana vermeyecekler çocuklarımı. Güvenmiyorlar bana. Doğrusu, onları gerektiği gibi yetiştirebilir miyim ben de bilmiyorum. Sanırım yetiştiremem. Bir harabeyim ben, sakatım. Yalnızca bir şey var bende. Biliyorum. Evet, hiç kuşkum yok, bu bildiğim şeyi insanların öğrenmeleri için çok zamana gerek var.

Evet, yaşıyorlar çocuklarım, çevrelerindeki her çocuk gibi birer yabani olarak yetişiyorlar. Gördüm onları, üç kez gördüm. Onlar için bir şey yapmak elimde değil, hiçbir şey... Şimdi evime, güneye gidiyorum. Küçük bir evim, küçük bir de bahçem var orada.

Evet, benim o bildiğim şeyi çok zaman sonra öğrenecek insanlar. Evet, güneşte, yıldızlarda çok mu demir madeni

var, oralarda başka hangi metaller bulunuyor... Bunların öğrenilmesi çok sürmeyebilir; ama bizim şu domuzluğumuzu açıklayacak şeyin öğrenilmesi... Zor öğrenir insanlar, çok çok zor!

Siz hiç değilse dinliyorsunuz beni, bunun için minnettarım size."

XVI

"Çocukları anımsattınız ya bana... Bu konuda da korkunç yalanlar söylüyorlar. Çocuklar tanrısal bir lütuftur... Çocuklar mutluluktur... İnanın hepsi yalan. Bir zamanlar gerçekti bütün bunlar, oysa şimdi yok böyle bir şey. Çocuklar ıstıraptır, başka bir şey değil. Annelerin çoğu hissederler bunu, kimi zaman ağızlarından kaçırırlar da... Durumları iyi insanların oluşturduğu bizim çevremizdeki annelerin çoğuna sorun... Çocuklarının hasta olacaklarından, öleceklerinden korktukları için çocuk yapmak istemediklerini, doğurmuş olsalar bile, onlara bağlanmamak, sonra acı çekmemek için çocuklarını emzirmediklerini söyleyeceklerdir size... Çocuğun şirinliğiyle onlara verdiği haz, o küçücük elleriyle, ayaklarıyla, bedeniyle onlara tattırdığı mutluluk, çocuğun hastalanmasını ya da ölmesini bırakın, bu tür şeylerin olasılığı düşüncesinin yanında bile çok küçük kalır. Burada kârla zararı tarttığınızda, bakıyorsunuz zarar daha ağır basıyor, bu yüzden çocuk yapmak istemiyorlar. Gurur duydukları bu güzel, övünülecek duygularının onlarda çocuklarına olan sevgilerinden doğduğunu sanarak açıkça, övünerek

söylüyorlar bunu. Bu düşüncelerini açıklarken düpedüz sevgiyi yadsıdıklarının, yalnızca kendi bencilliklerini açığa vurduklarının farkında olmuyorlar. Çocuklarının şirinliğinden duyacakları haz, onlar için duyacakları korkunun acısından daha az olacaktır, öyleyse sevecekleri çocukları olmamalı... Sevilen bir canlı için kendilerini feda etmiyorlar, ama sevilebilecek bir canlıyı kendileri için feda ediyorlar.

Bunun sevgi değil, bir bencillik olduğu apaçık ortadadır. Ne var ki, bu bencillikleri yüzünden varlıklı anneleri suçlamak için insanın kolu kalkmıyor. Gene bizim çevremizin o doktorları yüzünden onların çocukları için ne çok acılar çektiklerini düşününce insanın gönlü razı olmaz buna. Çocuklarımız üç, dört olduğunda ilk zamanlar karımın kendini onlara nasıl kaptırdığı aklıma geldikçe şimdi bile dehşete kapılıyorum! Yaşamımız altüst olmuştu. Batmakta olan bir gemideymişiz gibi sonu gelmez tehlikelerle karşı karşıyaydık. Bir tehlikeyi atlatıyorduk, peşinden bir başkası geliyordu, onu da atlatıyorduk, peşinden bir başkası... Kurtulmak için umutsuzca çabalıyorduk, ama boşuna. Kimi zaman bunun bilerek yapıldığını, karımın çocukları böylesine önemsermiş gibi davranmasında beni yenmek amacının gizlendiğini düşündüğüm oluyordu. Ne hoş bir şeydi bu, tüm sorunları ondan yana çözüveriyordu. Arada bir karımın böyle durumlarda söyledikleri de, yaptıkları da bütünüyle kasıtlıymış gibi geliyordu bana. Ama hayır, çocukların sağlıkları, hastalıkları üzerine onlarla birlikte sürekli o da acılar çekiyor, perişan oluyordu. Bu bir işkenceydi karın için. Benim için de. Ayrıca, karımın acı çekmemesi olanaksızdı. Öyle ya, çocuklara düşkünlük, onları beslemek, büyütmek, korumak bütün kadınlarda olduğu gibi onda da hayvansal bir gereksinimdi. Ama hayvanlarda olmayan bir şey vardı onda: Hayal gücü ile mantık. Bir tavuk, civcivinin başına gelebilecek kötü şeylerden korkmaz. Onun yakalanabileceği bütün hastalıklardan

haberi yoktur çünkü. İnsanların, çocuklarını hastalıklardan, ölümden kurtarmak için düşündükleri yollardan da habersizdir. Bu yüzden çocukları onun için, tavuk için bir acı kaynağı değildir. Yapması gerekenleri yapar civcivleri için. Seve seve de yapar bunu. Çocukları mutluluk kaynağıdır onun için. Civcivi hastalandığında yapacakları da bellidir: Sıcak tutar onu, besler. Bunu yaparken, yapması gerekeni yaptığını da bilir. Civcivi ölürse, onun niçin öldüğünü, nereye gittiğini sormaz kendine, birkaç kez gıdaklar, sonra susar, eskisi gibi sürdürür yaşamını. Ama bizim mutsuz kadınlarımız için de, benim karım için de durum öyle değildi. Kadıncağız çocuklarının hastalıkları, bu hastalıklardan onları nasıl kurtaracağı, onları nasıl büyüteceği, yetiştireceği üzerine her gün değişik şeyler duyuyor, okuyordu. Çocuğu şöyle beslemelisiniz, yok hayır böyle, hayır hayır şöyle... Çocukları giydirmek, yedirip içirmek, yıkamak, yatırmak, gezdirmek, hava aldırmak... Bütün bu konularda biz, özellikle karım her hafta yeni yeni şeyler öğreniyorduk. Sanki kadınlar geçen hafta çocuk doğurmaya başlamışlardı... Yok çocuğu iyi besleyemedik, yok banyosunu yanlış yaptırdık, yok zamanında yatırmadık... Çocuk hastalandı, demek suçlu olan biziz, yapmamız gerekeni yapmadık.

Bu daha işin sağlık yanı. Gerçi bu da bir sıkıntı, ama bir de hastalandığını düşünün çocuğun... o zaman cehennem azabıydı işte çektiğimiz. Hastalığın iyileştirilebileceği düşünülür. Tıp bilimi böylesine ilerlemişken, doktorlar da varken elbette çocuğun nasıl iyileştirileceğini bilirlerdi. Ama kuşkusuz hepsi değil, en iyileri... İşte hastalandı çocuk, o en iyi doktora götürmek gerek onu. Çocuğu kurtaracak olanına. Ancak o zaman kurtulabilecektir çocuk. Ne var ki, o doktoru yakalayamazsanız ya da o doktorun bulunduğu yere çok uzak bir yerde oturuyorsanız, çocuk yandı demektir... Yalnızca karımın düşüncesi değildir bu, çevremizdeki her ka-

dın böyle düşünür. Her yandan da yalnızca aynı şeyi duyar: Zamanında İvan Zaharıç'ı çağırmadıkları için Yekaterina Semyonovna'nın iki çocuğu öldü, Mariya İvanovna'nın büyük kızını da İvan Zaharıç kurtarmıştı, Petrovlar da doktorun sözünü dinleyip zamanında çocukları ayrı otellere yerleştirdikleri için kurtardılar çocuklarını... yoksa öleceklerdi. Bir başkasının sağlıksız bir çocuğu olmuştu, doktorun dediğini yapıp güneye taşınmışlar, çocuğu kurtarmışlardı. Peki ama bir annenin, gönülden bağlı olduğu çocuklarının yaşamları İvan Zaharıç'ın onlar için ne diyeceğini zamanında öğrenip öğrenememesine bağlıysa nasıl heyecanlanmaz, telaşa kapılmazdı kadıncağız! Ama İvan Zaharıç'ın ne diyeceğini kimse bilemezdi. Herkesten az da kendi bilirdi ne söyleyeceğini. Çünkü hiçbir şey bilmediğini, hiçbir şeye yaramadığını, sırf çok şey bildiğine insanların inancını yitirmemeleri için rastgele bir şeyler önerdiğini çok iyi bilmektedir. Oysa anne tam bir hayvan olsaydı böylesine üzülmezdi. Tam bir insan olsaydı da bu kez Tanrı'ya inancı olurdu, o zaman da dinine bağlı köylü kadınlar gibi şöyle der ya da düşünürdü: 'Veren de Tanrı, alan da. Tanrı nasıl isterse öyle olur.' Bütün insanların yaşamının olduğu gibi onun çocuğunun yaşamının da insanların isteğine değil, yalnızca Tanrı'nın isteğine bağlı olduğunu bilir, o zaman çocuklarının hastalanmasını ya da ölmesini önleyebilecekken önleyemediği için acılar çekmezdi. O zaman şöyle olurdu durumu: Ona son derece hastalıklı, sayısız tehlikelerle karşı karşıya, güçsüz çocuklar verilmişti. Onlara karşı hayvansal bir bağlılık vardı içinde. Ayrıca, bu çocuklar ona emanet edilmişti ama onların korunmasının sırları ondan gizlenmiş, hizmetlerini, önerilerini yalnızca büyük paralar ödeyerek alabilecekleri yabancı insanlara verilmişti. Üstelik her zaman da böyleydi bu.

Hayat karım için çocuklardı bu nedenle de bu benim için mutluluk değil ıstıraptı. Acı çekmekten başka ne gelirdi el-

den? Karım da sürekli acı çekiyordu. Bazen, bir kıskançlık olayından ya da düpedüz bir tartışmadan sonra sakinleştiğimizde rahat bir soluk almayı, bir şeyler okumayı düşünüyorduk; tam bir şey yapmaya kalkışıyorduk, bir haber geliyordu: Ya Vasya kusuyordu, ya Maşa dizanteriye yakalanmıştı, ya Andryuşa çiçek döküyordu... Her şey bitiyordu o anda, yaşam duruyordu. Nereye koşturmalıydık, hangi doktoru çağırmalıydık, çocukları nasıl ayırmalıydık birbirinden? Hemen şırıngalar, dereceler, şuruplar, doktorlar giriyordu devreye. Bunlar daha bitmeden başka bir şey başlıyordu... Doğru dürüst bir aile yaşamımız yoktu. Size söylediğim gibi, hayal ya da gerçek birtakım tehlikelerin beklentisi içinde geçiyordu günlerimiz. Şimdilerde ailelerin büyük çoğunluğunda da böyledir. Benim ailemde ise daha bir keskindi. Karım çocuklarına çok düşkündü çünkü, her söylenene hemen inanıveriyordu.

Öyle ki, çocuklar yaşantımızı değil güzelleştirmek, üstüne üstlük berbat etmişlerdi. Ayrıca, karımla aramızda yeni tartışmalar çıkmasına neden oluyorlardı. Onların dünyaya gelmeleriyle başlamıştı bu, yaşları büyüdükçe de o oranda artıyordu. Yalnızca aramızda tartışmalar çıkmasına neden olmuyorlardı, aynı zamanda bir savaş aracıydılar. Sanki çocuklarımız aramızdaki savaşta silahlarımızdı, birbirimizle onları kullanarak savaşıyorduk. Çocuklarımız arasında karımın da benim de gözdemiz (savaş silahımız) olanı vardı. Ben daha çok en büyük oğlumuz Vasya ile didişiyordum. Karım ise Liza ile. Ayrıca, çocuklar yavaş yavaş büyüyüp kişilikleri belirginleşmeye başladığında karımla benim kendi yanımıza çekmeye çalıştığımız güçler olmuşlardı. Bu yüzden ne çok acı çekiyordu zavallılar. Ne var ki, karımla aramızdaki dur durak bilmez savaşta onları düşünecek durumumuz yoktu. Kız benden yanaydı; karımın gözdesi, ona çok benzeyen büyük oğlansa genelde benden nefret ediyordu."

XVII

"Eh işte, böyle geçiyordu günlerimiz. Karımla aramızdaki ilişki giderek daha düşmanca, daha çok düşmanca oluyordu. Sonunda iş öylesine ileri gitmişti ki, artık anlaşmazlıklarımız karşılıklı düşmanlığımızı doğurur olmaktan çıkmış, düşmanlığımız anlaşmazlıklarımızı doğurur olmuştu: Karım bir şey söyleyecek olsa, o daha söylemeden ben karşı çıkıyordum. O da aynı şeyi yapıyordu.

Evliliğimizin daha dördüncü yılında ikimiz de birbirimizi anlamamızın, birbirimizle anlaşmamızın olanaksız olduğuna karar vermiştik. Herhangi bir konuda anlaşmaya varmanın yollarını aramayı denemiyorduk bile. Özellikle çocuklarla ilgili en sıradan konularda o da ben de kendi bildiğimizde diretiyorduk. Şimdi anımsadığım kadarıyla, savunduğum düşünceler benim için pek öyle vazgeçemeyeceğim kadar önemli de değillerdi. Ama karım karşı düşünceyi savunuyordu ya, geri çekilmek karımın karşısında yenilgiyi kabullenmek anlamına gelirdi. Yapamazdım bunu. O da yapamazdı. Karım kendini bana karşı her konuda tam anlamıyla haklı sayıyor olmalıydı. Oysa onun yanında ben de kendi gö-

zümde kutsal sayılırdım. Aramızda karşılıklı susmaya ya da hayvanların arasında geçebilecek türden 'Saat kaç? Yatma zamanı geldi. Yemekte ne var? Nereye gideceğiz? Gazetede ne yazıyor? Doktoru çağırsak mı? Maşa'nın boğazı ağrıyor,' gibi basit cümlelerden ileri gitmeyen konuşmalara mahkumduk. Konuşmalarımızın bu olağanüstü kesin sınırını azıcık geçmek bir olayın patlak vermesine yetiyordu. Kahve yüzünden, masa örtüsü yüzünden, yaylı araba yüzünden, vist oynamaya gidip gitmemem yüzünden tartışmalar çıkıyor, birbirimize öfke kusuyorduk. Benim için de onun için de başka hiçbir şeyin önemi yoktu. Hiç değilse benim içimde ona karşı çoğu zaman korkunç bir nefret oluyordu! Kimi zaman çay koyuşuna, bacağını sallayışına, kaşığı ağzına götürüşüne, çorbayı höpürdeterek içişine bakıyor, çok çirkin bir şey yapıyormuş gibi nefret ediyordum ondan. O zamanlar bu öfke dönemlerinin, hiç aksamadan düzenli olarak, aşk dönemleri dediğimiz dönemleri izlediğinin farkında değildim. Bir aşk dönemini bir öfke dönemi izliyordu. Aşk dönemi ateşliyse, öfke dönemi uzun oluyordu. Aşk daha az ateşliyse, öfke dönemi de orantılı olarak kısa oluyordu. O zamanlar, bu aşk ile öfkenin aynı hayvansal duygu (aynı duygunun iki ayrı ucu) olduğunu anlayamıyorduk. Durumumuzu anlayabilseydik yaşantımız çok zor olurdu. Ne var ki anlayamıyorduk, göremiyorduk da. Düzgün bir yaşamı olmayan birinin, durumunun ne denli kötü olduğunu görmemek için gözlerini kapayabilecek olmasında onun için hem kurtuluş vardır hem felaket. Biz de öyle yapıyorduk işte. Karım gergin, her zaman acele birtakım uğraşlarla, ev işleriyle, evin düzeniyle, kendisinin de, çocukların da giyim kuşamıyla, çocukların eğitimiyle, onların sağlık durumlarıyla kendini oyalayarak görmemeye çalışıyordu durumumuzu. Benimse kendime göre başka bir yöntemim vardı. Sarhoşluk: İş şarhoşluğu, av sarhoşluğu, kâğıt oyunu sarhoşluğu... Hiç boş zamanımız olmu-

yordu. Ne kadar çok meşgul olursak, birbirimize o kadar çok öfkelenebileceğimizi hissediyorduk. 'Surat as bakalım,' diye geçiriyordum içimden. 'Bütün gece dırdırınla soluk aldırmadın bana ama yarın toplantım var benim.' Karın 'Keyfin yerinde senin,' diye içinden geçirmekle kalmıyor, bunu söylüyordu da, 'oysa bütün gece uyumadım ben, çocuğun hastalığıyla uğraştım.' Hipnotizma, ruh hastalıkları, isteriklik konularında şu yeni varsayımlar yok mu, hepsi hiç de basit olmayan, zararlı, iğrenç saçmalıktır... Doktor Şarko sanırım karın için onun isterik, benimse anormal olduğumuzu söylerdi, belki ikimizi de tedavi etmeye kalkışırdı. Oysa tedavi edecek bir şey yoktu ortada.

Böylece, içinde bulunduğumuz durumu görmemizi engelleyen bir karanlıkta geçiriyorduk günlerimizi. O olay olmasaydı belki yaşlılık yıllarıma kadar öyle yaşayıp gidecektim. Ölüm döşeğinde iyi, ama pek de o kadar iyi sayılamayacak bir yaşamım olduğunu, çoğu insan gibi pek kötü de yaşamadığımı düşünecektim. İçinde debelendiğim o iğrenç yalanı da, mutsuzluğumun dipsiz derinliğini de hiç bilmeyecektim.

Birbirine zincirle bağlanmış, birbirinden nefret eden ama bunu görmezden gelen iki pranga mahkûmuyduk. Evli çiftlerin yüzde doksan dokuzunun aynı şeyleri yaşadığını, bunun başka türlü olamayacağını o zamanlar henüz bilmiyordum. Başkaları için de, benim için de bunun böyle olması gerektiğinden haberim yoktu.

Şaşılası şeydir, dürüst yaşamlarda da kötü yaşamlarda da ne çok ilginç rastlantı oluyor! Anne baba birbirlerine duydukları nefret yüzünden yaşam çekilmez olduğunda, çocukların eğitimi için kent koşulları gerekli oluyor. Böylece kente taşınmak gereksinimi gösteriyor kendini."

Sustu Pozdnişev, tutulmaya çalışılan hıçkırarak ağlama sesini andıran o tuhaf sesi çıkardı iki kez. Bir istasyona gelmiştik.

"Saat kaç?" diye sordu.

Saatime baktım. Saat ikiydi. Pozdnişev sordu:

"Yoruldunuz mu?"

"Hayır, ya *siz*?"

"İçimde bir sıkıntı var. İzin verin, dışarı çıkıp biraz dolaşacağım. Su içeceğim."

Kalktı, yalpalayarak vagonun kapısına yürüdü. Tek başıma oturmuş, Pozdnişev'in anlattıklarını düşünüyordum. Öylesine dalmıştım ki, onun vagonun öteki kapısından girdiğini fark etmemiştim.

XVIII

"Evet," diye başladı. "Hep dağıtıyorum konuyu. Düşüncelerim çok değişti. Şimdi çok şeye başka gözle bakıyorum. Anlatmak istiyorum içimdekileri. Evet, kente taşındık. Mutsuz insanlar kentte daha iyi yaşarlar. İnsan yüz yıl yaşar kentte de, çoktan öldüğünün, çürüdüğünün farkında olmaz. Durumu nedir, nasıldır bakmak için zamanı yoktur, hep kalabalıktır başı. İşler, toplumsal ilişkiler, sağlık sorunları, sanat gösterileri, çocukların sağlığı, öğrenimi... Kâh falancalar filancalar konuk gelir, falancalara filancalara gidilir, kâh bir oyunu izlemek gerekir, şu ya da bu konsere gidilir... Bilindiği gibi, kentte her zaman insanın kaçırmaması gereken bir, hatta aynı anda iki, üç ünlü sanatçı birden bulunur. Bazen doktora gitmeniz, aileden birini götürmeniz gerekir... Öğretmenler, müzik öğretmenleri, mürebbiyeler... Yaşama gelince, bomboştur yaşam. Öylece yaşayıp gidiyorduk, hem de olayın acısını daha az hissediyorduk. Ayrıca, ilk zamanlar başımızı kaşıyacak zamanımız olmuyordu. Kente yerleşme işlerimiz, tuttuğumuz dairenin döşenmesi, daha bir sürü iş: Kentten köye gitmek, köyden kente gelmek...

Bir kış geçirdik kentte. İkinci kış hiç kimsenin farkına varmadığı, çok önemsiz gibi görünen, olanların hepsinin nedeni o olay oldu. Karımın sağlığı iyi değildi. Doktorlar doğurmasını yasaklamışlar, ona birtakım ilaçlar vermişlerdi. İğrendiriyordu beni bu. Buna karşı savaşıyordum ama karım çocukça bir inatla kendi dediğinde diretiyordu. Ben de boyun eğmiştim sonunda. Domuzcasına yaşantımızın tek iyi yanı olan çocuk yapmak olanağından yoksun kalmıştık. Günlerimiz daha da iğrenç olmuştu.

Bir köylüye, bir işçiye çocuklar gereklidir. Onları beslemesi zor olsa bile, onun için gereklidirler. Bu nedenle evlilik ilişkileri haklı görülebilir. Bizim gibi, birkaç çocuğu olan bir ailenin başka çocuğa ne gereksinimi var ki... Yeni yeni endişeler, masraflar, çocuklarınıza yeni miras ortakları getirmekten başka neye yararlar? Doğrudan doğruya yüktürler... Anlayacağınız, domuzcasına yaşayışımızı haklı gösterecek bir şey yoktur bunda. Ya yapay yollarla kurtulmaya çalışırız çocuklarımızdan ya da onlara mutsuzluğumuzun nedenleri, dikkatsizliğimizin sonuçları (ki bu daha da iğrenç bir şeydir) olarak bakarız. Bu elbette haklı görülecek bir şey değildir. Ama ahlâk yönünden öylesine alçalmışızdır ki, haklı olmayı gerekli gördüğümüz bile yoktur. Günümüzün okumuş insanlarının çoğunluğu en küçük bir vicdan sızısı duymadan bırakır kendini bu ahlâksızlığa.

Vicdan sızısı duyacak bir şey yoktur ortada. Çünkü yaşamımızda (deyim yerindeyse) kamuoyunun vicdanından, bir de ceza yasasının vicdanından başka vicdan söz konusu değildir. Bu vicdanların ikisine de uyulur bizde. Toplum önünde vicdan sızısı duymanın hiç de gereği yoktur. Bu sızıyı Mariya Pavlovna da, İvan Zaharıç da yeterince duyuyorlar. Yoksa bir sürü yoksul dolar ortalık ya da insanlar kendilerini toplumsal yaşam olanağından soyutlar. Ceza yasası karşısında vicdan sızısı duymanın ya da ondan korkmanın

hiç gereği yoktur. Kötü kadınlar, kocaları askerde olan köylü kadınlar doğurdukları çocukları göllere, kuyulara atıyorlar. Elbette cezaevine tıkmak gerekir böylelerini. Ama bizde öyle değildir, her şeyi zamanına uygun biçimde, temizce yapıyoruz biz.

İki yıl daha böyle geçti. Anlaşılan aşağılık doktorların verdikleri ilaçlar etkisini göstermeye başlamıştı. Karım kendini toparlamış, fiziksel olarak, yaz sonu dilberi gibi güzelleşmişti. Kendi de bunun farkındaydı. Daha bir bakmaya başlamıştı kendine. Erkekleri heyecanlandıran çekici bir güzelliği vardı. Otuz yaşında, doğum yapmayan, iyi beslenmiş, arzulu bir kadının havası vardı. Dış görünüşü heyecanlandırıyordu erkekleri. Onların yanından geçerken bütün bakışları üzerine çekiyordu. Uzun süre ahırda tutulmuş, sonra dizginsiz çayıra salıverilmiş besili bir kısraktan farkı yoktu. Bizim çevrenin kadınlarının yüzde doksan dokuzunda olduğu gibi, dizgini falan yoktu. Bu durumun beni dehşete düşürdüğünü hissediyordum."

XIX

Birden ayağa kalktı Pozdnişev, gidip pencerenin önüne oturdu.

"Bağışlayın," dedi.

Bir şey söylemeden üç dakika kadar pencereden dışarı baktı. Sonra derin bir göğüs geçirdi, tekrar gelip karşıma oturdu. Yüzü değişmişti. Bakışları mahzunlaşmış, dudaklarında gülümsemeye benzer tuhaf bir kıvrım belirmişti.

"Biraz yoruldum ama anlatacağım... Daha çok zamanımız var çünkü, yolumuz uzun. Henüz ortalık aydınlanmaya başlamadı. Evet efendim... (Gene sigarasını yakıp sürdürdü konuşmasını.) Doğumu kestikten sonra şişmanladı karım. Her zamanki hastalığı, çocuklar için endişelenmesi de sona ermişti... Aslında endişeleri sona ermemişti, o sarhoşluktan ayılmıştı sanki, kendine gelmişti; dışarıda, çoktan unuttuğu sevinçlerle, hazlarla dopdolu ama bir türlü içine giremediği, bir türlü anlayamadığı bir dünya olduğunu görmüştü. 'Kaçırmamalıyım bu fırsatı! Zaman geçiyor, bir daha da geri gelmeyecek!' Sanırım böyle düşünüyor, daha çok da böyle hissediyordu. Başka türlü düşünemezdi, hissedemezdi. Yetişti-

rilişi öyleydi çünkü. Dünyada önemli olanın yalnızca aşk olduğu öğretilmişti ona. Kocaya varmıştı, sözü edilen o aşktan biraz bir şeyler tatmıştı. Ama aşkta, ona öğretilenlerin, onun beklediklerinin çok azını bulabilmişti. Daha çok hayal kırıklığı, acı, hiç beklemediği bunca çocuğun ıstırabı vardı!.. Bu ıstırap bitirmişti onu, çok yormuştu. İşte şimdi, her an hizmete hazır doktorların yardımıyla, çocuk doğurmadan da pekâlâ yapabileceğini öğrenmişti. Sevinmişti buna, denedi doktorların dediğini, sonucunda bildiği tek şey için, aşk için yeniden yaşamaya başladı. Ne var ki hayalini kurduğu aşk kıskançlığa, her çeşidinden kötülüğe bulaşmış bir kocayla olmuyordu. Onun aradığı, özlemini çektiği bambaşka, tertemiz, yeni bir aşktı. Hiç değilse ben öyle düşünüyordum. Sonunda, bir şey bekliyormuş gibi çevresine bakınmaya başlamıştı karım. Farkındaydım, elimde olmadan endişeleniyordum. Bunun yanında karım her zaman yaptığı gibi, başkalarının aracılığıyla konuşmaya başlamıştı benimle, yani başkalarıyla konuşurken, doğrudan bana duyuruyormuş gibi, hiç düşünmeden, gözü kararmışçasına, bir saat önce söylediğinin tam tersini söylüyor; yarı şaka yarı ciddi, annelik uğraşının aldatmacadan başka bir şey olmadığını, kadın genç, güzelken, yaşamdan zevk alabilecekken yaşamını çocuklarına vermesinin hiç de akıllıca olmadığını iddia ediyordu. Çocuklarla daha az ilgileniyor, eskiden olduğu gibi aşırı ilgi göstermiyordu onlara, ama kendisiyle, dış görünümüyle bunu gizlese bile, giderek daha çok ilgileniyor, eğlenceye, dahası kendisini geliştirmeye daha çok zaman ayırıyordu. Yıllardır elini sürmediği piyanonun başından kalkmıyordu artık. Her şeyin başlangıcı da bu piyano olmuştu işte."

Yorgun bakışını pencereye doğrulttu gene. Ama hiç ara vermeden, besbelli kendini zorlayarak sürdürdü konuşmasını:

"Evet efendim, o adam çıktı ortaya..."

Sözünün sonunu getiremedi, gene o tuhaf sesi çıkardı iki kez. Adamın adını söylemenin, onu anımsamanın, ondan söz etmenin ona ağır geldiğini fark etmiştim. Ama Pozdnişev zorlamıştı kendini, konuşmasına engel olan o duvarı yıkmış gibi, kararlı bir sesle sürdürmüştü konuşmasını:

"Bana göre, benim değerlendirmeme göre beş para etmezin biriydi. Bunu, yaşamımda oynadığı rol için söylemiyorum. Gerçekten öyleydi. Bununla birlikte, onun kötü biri olması karımın ne denli kendinde olmadığını kanıtlamaya yetiyordu. O olmasaydı, başka biri olacaktı! (Gene bir an sustu Pozdnişev.) Evet efendim, müzisyendi adam, kemancı. Profesyonel değildi, yarım profesyoneldi, yarım da sosyal...

Babası, babamın komşusu, iflas etmiş bir toprak sahibiydi. Çocuklarını, üç oğlu vardı, bir yerlere yerleştirmişler, yalnızca en küçük olanını Paris'e, vaftiz annesinin yanına yollamışlardı. Orada konservatuvara vermişlerdi onu. Müziğe yeteneği vardı çünkü. Konservatuvardan kemancı olarak çıkmış, konserlerde çalmıştı. İnsan olarak... (Onun için kötü bir şey söylemek istemiş olacaktı Pozdnişev ama tutmuştu kendini, çabuk çabuk konuşarak sürdürmüştü konuşmasını) Eh, Paris'te neler yaptığını bilmiyorum, bildiğim, o yıl Rusya'ya dönmüş olduğu... Bize gelip gitmeye başlamıştı...

Süzgün bakışlı buğulu gözler, gülümseyen kırmızı dudaklar, briyantinli ince bir bıyık, son modaya uygun kesilmiş saçlar, kadınların fena değil dedikleri türden basit güzel bir yüz, çirkin olmasa da, kadınlarınki gibi, (Hottentotlarınki, Goyorlarınki gibi) kalçaları geriye doğru aşırı çıkık sıska bir beden... Söylediklerine göre, Hottentotlar da, Goyorlar da müzikle uğraşırlarmış. Fırsatını bulursa işi hemen elinden geldiğince laubaliliğe döküyordu. Ama öte yandan çok da duyarlıydı, en küçük bir direniş karşısında hemen duruyordu. Kıyafeti, küçük küçük düğmeleri olan Paris modası çizmeleriyle, parlak renkli kravatlarıyla, her şeyiyle kusursuz-

du. Her yabancı gibi o da kadınları pek etkileyen bu özelliklerini Paris'te edinmişti. Tavırlarında yapmacık, göstermelik bir neşe vardı. Bilirsiniz, böyleleri 'Siz her şeyi biliyormuşsunuzdur, anımsıyormuşsunuzdur, eksik yerleri tamamlayabilirsiniz' der gibi her şeyi üstü kapalı, parça parça anlatırlar.

İşte, müziğiyle birlikte her şeyin nedeni o adam oldu. Ne var ki mahkemede olay her şeyin kıskançlıktan çıktığı biçiminde ortaya koyuldu. Oysa gerçek hiç de öyle değildi. Yani hiç de öyle değildi diyemesem de... Asıl neden kıskançlık değildi. Mahkeme, aldatılmış bir koca olarak (onların deyimiyle) lekelenen onurumu temizlemek için cinayet işlediğime karar verdi. Bu nedenle de cezam hafifletildi. Duruşmalarda gerçeği anlatmaya çok çalıştım ama onlar bunu karımı temize çıkarmaya çalıştığıma yordular.

Karımın o müzisyenle (nasıl olursa olsun) ilişkisinin benim için bir anlamı yoktu, karım için de yoktu. Anlamı olan, size anlattıklarımdı... Yani benim domuzluğum. Her şeyin nedeni, size sözünü ettiğim aramızdaki o korkunç uçurum, birbirimize karşı duyduğumuz her an patlamaya hazır o korkunç gerilimli nefretti. Son zamanlarda aramızdaki tartışmalar, kimi zaman insanı şaşırtacak derecede gergin bir hayvansal tutkuyla yer değiştirerek tuhaf bir biçimde giderek sertleşiyordu.

O adam olmasaydı başka biri olacaktı. Kıskançlık olmasaydı başka bir neden olacaktı. Şunu ısrarla söylüyorum, benim yaşadıklarımı yaşayan her koca, ya başka kadınlarla ilişki kuracaktır ya ayrılacaktır ya da kendi canına kıyacak, olmazsa, benim yaptığım gibi karısını öldürecektir. Bütün bunlardan birini yapmamış bir koca çok az görülebilecek bir istisnadır. İnanın, olaya son vermeden önce birkaç kez kendi canıma kıymayı denedim, karım da kendini zehirlemeye kalkıştı."

XX

"Olaydan kısa bir zaman öncesine kadar durum böyleydi. Barış imzalamışız gibi, aramız iyiydi. Barışın bozulmasını gerektirecek bir neden de yoktu ortada. Bir gün durup dururken, bir köpeğin sergide madalya aldığını söyleyiverdim. Karım bunun madalya değil, onur belgesi olduğunu söyledi. Tartışmaya başladık. Sonra bir konudan ötekine atladık, peşinden birbirimize sitemler ettik: 'Eskiden beri böylesin sen zaten...', 'Sen söyledin bunu...', 'Hayır, ben değil, sen söyledin,', 'Demek ben yalan söylüyorum!..' Hah şimdi gene öyle bir tartışma başlayacak, diye geçirdim içimden. Onu ya da kendimi öldürmek isteyeceğim korkunç bir tartışma... Nelerin başlamak üzere olduğunu biliyorsun, ateşten korktuğun gibi korkuyorsun olacaklardan... Bu yüzden tutmaya çalışıyordum kendimi. Ama öfke yavaş yavaş tüm bedenimi sarıyordu. Karım da benim gibiydi. Onun durumu daha da kötüydü, diyebilirim. Her sözcüğüne bilerek değişik, yanlış anlam vererek konuşuyordu. Ağzından çıkan her sözcük zehir saçıyordu. Beni en çok yaralayacağını bildiği yerlerime batırıyordu iğnesini. Giderek daha çok öfkeleniyorduk. 'Kes se-

sini!' diye ya da buna benzer bir şey söyledim bağırarak. Birden ayağa fırladı, koşarak çocukların odasına gitmeye kalkıştı. Oturup konuşalım, ona anlatayım diye tutmaya çalıştım onu, kolundan yakaladım. Bir yerini acıtıyormuşum gibi numara yaptı, 'Çocuklar, babanız dövüyor beni!' diye bağırmaya başladı. 'Hayır, yalan söyleme!' diye bağırdım. O hâlâ sürdürüyordu bağırmayı: 'Hem ilk kez yapmıyorsun bunu!' ya da buna benzer bir şeyler söylüyordu işte. Çocuklar koşmuşlardı yanına. Karım yatıştırmaya çalışıyordu onları. 'Numara yapma!' diye bağırıyordum. 'Senin için benim her yaptığım numaradır zaten,' dedi. 'İnsanı öldürürsün, sonra da numara yapıyorsun, dersin. Nasıl bir insan olduğunu anladım artık. İstediğin benim ölmem zaten!', 'Ah, gebersen ne iyi olurdu!' diye bağırdım. Anımsıyorum, ağzımdan bu korkunç sözcükler çıktığı anda ne büyük bir dehşete kapılmıştım! Böylesine korkunç, kaba şeyler söyleyebileceğimi hiç beklemezdim. Bu sözcükleri nasıl söyleyebildiğime şaşıyorum. Bu korkunç sözleri avazım çıktığınca bağırarak söyledikten sonra koşarak çalışma odama gittim, oturup bir sigara yaktım. O anda karımın hole geldiğini, bir yere gitmeye hazırlandığını duydum. Odamdan çıkıp, 'Nereye gidiyorsun?' diye sordum. Karşılık vermedi. Odama dönerken 'Cehenneme kadar yolun var!' diye geçirdim içimden. Uzanıp bir sigara daha yaktım. Karımdan intikamımı nasıl alabileceğim, ondan nasıl kurtulabileceğim, hiçbir şey olmamış gibi her şeyi nasıl düzeltebileceğim üzerine binlerce düşünce geliyordu aklıma. Yattığım yerde hep bunları düşünüyor, sigaranın birini söndürmeden ötekini yakıyordum. Karımdan kaçıp kurtulmayı, Amerika'ya gitmeyi düşünüyordum. Hayallerimde öylesine ileri gitmiştim ki, karımdan kurtulunca başka, çok hoş bir kadınla birlikte olursam ne güzel olurdu diye düşünmeye bile başlamıştım. Ondan kurtulmamın iki yolu vardı: Ya ölecekti ya da ayrılacaktık. Bunu nasıl ya-

pabileceğimi düşünüyordum. Kafamın karıştığını, gerekenden bambaşka şeyler düşündüğümü, üstelik gereken şeyleri düşünmediğimi görmemek için de durmadan sigara içtiğimi fark ettim.

Öte yandan yaşam sürüyordu evde. Çocukların dadısı geliyordu, '*Madame* nerede? Ne zaman gelecek?' diye soruyordu. Uşak soruyordu: 'Çay servisini yapayım mı efendim?' Yemek salonuna gidiyordum; çocuklar, özellikle büyükler, artık her şeyi anlayabilen Liza da soru dolu bakışlarla kötü kötü bakıyorlardı yüzüme. Hiç konuşmadan içiyorduk çayımızı. Karım hâlâ yoktu. Akşam geç saat olmuştu, hâlâ yoktu. İçimde iki duygu dolanıp duruyordu: Ortalarda olmayarak bana da çocuklara da acı çektirdiği için karıma karşı büyük bir öfke (bu öfke o gelince sona erecekti) onun gelmeyeceği, kendine bir şey yapacağı korkusu... Onu bulmak için arkasından gidebilirdim. Ama nerede arayacaktım onu? Kız kardeşinin evinde mi? Gidip onun orada olup olmadığını sormak aptallık olurdu. Amaaan... Acı çekmek istiyorsa varsın çeksindi... Onun istediği, beklediği de buydu zaten. Bir dahaki sefere daha berbat olacak. Peki ya kız kardeşinin evinde değildiyse, ya bir şey yapacaksaydı kendine, ya yaptıysa?.. Saat on bir oldu, on iki oldu. Yatak odasına gitmiyordum. Orada yalnız yatıp beklemek anlamsız olurdu. İyisi mi, çalışma odamda yatardım. Bir şeylerle oyalanmak, mektup yazmak, bir şeyler okumak istiyordum, ama hiçbirini yapamıyordum. Tek başıma oturuyordum çalışma odamda, acı çekiyor, öfkeleniyor, dışarıya kulak kabartıyordum. Saat üç, dört olmuştu, karım hâlâ yoktu. Sabaha karşı sızmıştım. Uyandığımda gene yoktu.

Evde her şey eskiden olduğu gibi sürüp gidiyordu. Ama herkes, olanların sorumlusunun ben olduğumu düşünerek şaşkın, soru dolu bakışlarla, sitemkâr bakıyordu bana. Oysa benim içimde hep aynı duygular vardı: Karım bana acı çek-

tirdiği için duyduğum öfkenin bunalımı ile onun başına kötü bir şey gelmiş olabileceğinin endişesi.

Sabah saat on birde kız kardeşi karımın elçisi olarak geldi. Alışık olduğumuz konuşmalar başladı: 'Kadıncağız perişan bir durumda. Nedir sizin bu yaptığınız? Aslında bir şey yok ortada.' Karımın çok geçimsiz bir insan olduğunu söyledim. 'Ben hiçbir şey yapmadım,' dedim.

Karımın kız kardeşi ısrar ediyordu:

'Bu böyle sürüp gidemez...'

'Suç bende değil, onda,' dedim. 'Barışmak için ilk adımı ben atmam. Boşanmaksa, ona da varım...'

Baldızım bir sonuç elde edemeden gitti. Kararlı bir tavırla, ilk adımı atmayacağımı söylemiştim. Ama baldızımın arkasından çocukların yanına gittiğimde onları öyle ezilmiş, ürkmüş görünce ilk adımı atmaya hazır hissetmiştim kendimi. Bunu seve seve yapacaktım ama nasıl, bilmiyordum. Gene odamın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladım. Peş peşe sigaralar yaktım. Kahvaltıdan sonra votka, şarap içtim... Bilinçsiz olarak arzuladığım sonuca vardım sonunda: Durumum hiç de aptalca, bayağı değildi.

Saat üç sularında geldi karım. Benimle karşılaştığında hiçbir şey söylemedi. Sinirinin geçtiğini düşünüp, onun sitemleri üzerine öfkeye kapıldığımı açıklamaya kalkıştım. Karım sözümü kesti. Yüzünde hep o sert, acı dolu ifade, buraya konuşup anlaşmak için değil, çocukları almak için geldiğini, artık bir arada yaşayamayacağımızı söyledi. Benim suçlu olmadığımı, beni kendisinin çileden çıkardığını anlatmaya çalıştım. Sert, mağrur bakışını yüzüme dikti, bir süre yüzüme öyle baktıktan sonra şöyle söyledi: 'Kes artık, yaptığına pişman olacaksın!' Komediye artık dayanamadığımı söyledim. Bunun üzerine karım bağırarak, anlayamadığım bir şeyler söyleyerek odasına koştu. Anahtarın sesini duydum: Kendini odaya kilitlemişti. Birkaç kez vurdum kapısına. Ses

vermedi. Öfkeyle uzaklaştım. Yarım saat sonra Liza gözleri yaşlı, koşarak girdi yanıma.

'Ne oldu? Bir şey mi oldu?' 'Annemin sesi çıkmıyor.'

Gittik. Karımın odasının kapısına var gücümle yüklendim. Kilit pek sağlam olmadığı için kapının iki kanadı birden ardına kadar açılmıştı. Karyolanın yanına gittim. Üzerinde etekliği, ayaklarında çizmeleri, rahatsız bir biçimde yatıyordu karyolada. Masanın üzerinde boş bir afyon şişesi vardı. Ayılttık karımı. Gözyaşları, arkasından barışma... Aslında bir barışma sayılamazdı bu: Çünkü birbirimize beslediğimiz, ikimizin de suçu karşımızdakinde bulduğumuz bu son kavgamızın acısıyla daha da güçlenmiş o eski öfkemiz ikimizin de içindeydi hâlâ. Ama bir şekilde son vermek gerekiyordu bütün bunlara. Biz de öyle yapmıştık. Yaşam gene eskisi gibi yürümeye başlamıştı. Bu tür tartışmalar, kimi zaman daha da kötüleri, art arda yineleniyordu. Kimi zaman haftada bir, kimi zaman ayda bir, kimi zaman da her gün... Sonra her seferinde aynı şey oluyordu... Bir keresinde yurtdışına gitmek üzere pasaport almıştım, tartışma iki gün sürmüştü. Sonra gene yarım bir anlaşma, yarım bir barışma... Gitmemiştim yurtdışına, kalmıştım..."

XXI

"O adam ortaya çıktığında aramızdaki ilişkiler böyleydi işte. Soyadı Truhaçevski idi. Moskova'ya gelmiş, bana uğramıştı. Sabahtı geldiğinde. Odama almıştım onu. Bir zamanlar senli benliydik. Konuşurken başlangıçta orta bir yol tutmuştu, bazen 'sen' bazen 'siz' diyordu. Ama yavaş yavaş sonunda 'sen'de karar kılmıştı ki, benim 'siz'de ısrar ettiğimi görünce hemen boyun eğmişti. Gördüğüm ilk anda hiç hoşlanmamıştım ondan. Ne var ki (çok tuhaftır!) akıl almaz, uğursuz bir güç onu çevremden uzaklaştırmamam, itmemem, aksine, bize yaklaştırmam için zorluyordu beni. Öyle ya, bu güç onunla soğuk bir tavırla konuşmamı, onu karımla tanıştırmadan yolcu etmemi ne engelleyebilirdi... Ama hayır, öyle yapmadım, sanki özellikle, müzikten, onun keman çalmayı bıraktığını duyduğumdan söz etmeye başladım. Yanlış duyduğumu, şimdi eskisinden de çok kemanla ilgilendiğini söyledi. Bir zamanlar benim de keman çaldığımı anımsattı. Benim artık bıraktığımı ama karımın çok güzel piyano çaldığını söyledim.

Şaşılacak şeydir! İlk gün, karşılaştığımız ilk saatte ona karşı duygularım, her şey olup bittikten sonra olması gerek-

tiği gibiydi. Onunla aramızdaki ilişkide gergin bir şey vardı sanki: Benim söylediğim ya da onun söylediği her sözcüğün üzerinde duruyordum, her birini önemsiyordum.

Karımla tanıştırdım onu. Hemen müziğe geldi konu, Truhaçevski karıma müzik çalışmalarında hizmetinde olduğunu söyledi. Karım o sıralar çok zarif, çekici, baştan çıkarıcı güzeldi. İlk görüşte hoşlanmıştı da sanırım Truhaçevski'den. Üstelik, çok sevdiği keman eşliğinde piyano çalmak hazzını tadacağı için (bu amaçla bir ara tiyatrodan bir kemancı bile tutmuştu) çok sevinmişti. Yüzünden belliydi bu. Ne var ki, bana bakınca anında anladı ne düşündüğümü, yüz ifadesini değiştirdi. Böylece o birbirimizi karşılıklı aldatma oyunumuz başlamış oldu. Birlikte çalacak olmalarından hoşlanmışım gibi yapıp tatlı tatlı gülümsedim. Truhaçevski, karıma ahlâkı bozuk her erkeğin güzel bir kadına baktığı gibi bakıyor ama onu yalnızca konuşmanın konusu ilgilendiriyormuş gibi yapıyordu. Oysa o anda ilgilendiği hiç de bu değildi. Karım ilgisiz görünmeye çalışıyordu, ama benim o çok iyi tanıdığı kıskançlık dolu sahte gülümsemem ile Truhaçevski'nin tutku dolu bakışı sanırım heyecanlandırmıştı onu. Daha ilk anda gözlerinin içinin ışıl ışıl parladığı çekmişti dikkatimi. Belki kıskançlığımdan bana öyle gelmişti. Bir anda bakışlarının da, gülümsemelerinin de altında birliktelik yaratan bir elektriklenme oldu. Karımın yüzü kızardı... Truhaçevski'nin de. Karım gülümsedi... Truhaçevski de. Müzikten söz ettik, Paris'ten, şundan bundan konuştuk. Sonra gitmek için kalktı Truhaçevski, ne söyleyeceğimizi bekliyor gibi gülümseyerek bir bana, bir karıma bakarak, şapkasını tuttuğu eli sağa sola oynattığı kalçasının üzerinde, öylece durdu. O anı çok iyi anımsıyorum, çünkü o anda çağırmayabilirdim onu, sonra da hiçbir şey olmazdı. Ama önce ona, sonra karıma baktım. İçimden karıma şöyle söyledim: 'Seni kıskandığımı sanmayasın...' Truhaçevski'ye de ge-

ne içimden, 'Senden korktuğumu falan sanma sakın...' Sonra Truhaçevski'yi, bir akşam kemanını getirip karıma piyanoda eşlik etmesi için bize çağırdım. Karım şaşkın şaşkın baktı bana, yüzü kıpkırmızı oldu, korkmuş gibi, itiraz etmeye, kendisinin piyanoda pek iyi olmadığını söylemeye başladı. Onun bu itirazı beni daha da sinirlendirdi, daha fazla ısrar ederek bir akşam bize gelmesini rica etmeye başladım Truhaçevski'den. Anımsıyorum, Truhaçevski kuş yürüyüşünü andıran o sekerek yürüyüşüyle odadan çıkarken içimde tuhaf bir duyguyla bakıyordum arkasından. İki yana taranmış simsiyah saçlarından belirgin bir biçimde ayrılan bembeyaz ensesiyle boynunu inceliyordum. Bu adamın varlığından rahatsız olmadığımı söyleyemezdim. Onu bir kez daha görmememizin benim elimde olduğunu biliyordum. Ne var ki, bunu yapmak ondan korktuğum anlamına gelecekti. Hayır, korkmuyordum ondan. Kendi kendime bunun çok küçültücü bir şey olduğunu söylüyordum. Bu yüzden, onu antrede yolcu ederken, karımın beni duyacağını bildiğim için yüksek sesle, onun o akşam kemanını alıp bize gelmesini birkaç kez ısrarla söyledim. Geleceğine söz verip gitti.

Akşam kemanıyla geldi. Birlikte çaldılar. Ama uzun süre uyum sağlayamadılar. Onlara gerekli olan notalar yoktu. Bizde olanları da karım hazırlanmadan çalamıyordu. Müziği çok seviyordum. Onları dinlemekten hoşlanıyordum da. Truhaçevski'nin sehpasını hazırlamıştım, sayfalarını değiştiriyordum. Bir şeyler çaldılar: Enstrümantal birkaç şarkı, Mozart'ın bir sonatı. Truhaçevski harika çalıyordu: Müzikte ton dedikleri şey tam anlamıyla vardı çalışında. Ayrıca, tavırlarıyla hiç de uyumlu olmayan ince, soylu bir zevk de vardı.

Müzikte karımdan çok daha güçlü olduğu belliydi. Yardım ediyordu ona. Bir yandan da kibarca övüyordu piyano çalışını. Davranışları çok güzeldi. Görünüşte yalnızca müzikle ilgilenen karım da son derece rahat, doğaldı. Benimse,

(müzikle ilgileniyor gibi yapmış olsam da) kıskançlık gece boyunca sürekli kemirmişti içimi.

Karımla Truhaçevski ilk kez göz göze geldiklerinde, ikisinin içinde de yatan o vahşi hayvanın, toplumsal durumlarının da, çevrenin de tüm koşullarını umursamadan karşılıklı şöyle konuştukları gözümden kaçmamıştı: Truhaçevski'nin içindeki hayvan sormuştu: 'Mümkün mü?' Karımın içindeki hemen karşılık vermişti: 'Oh, elbette, hem de çok mümkün...' Farkındaydım, Truhaçevski karımda, Moskovalı bir kadında böylesine çekici bir kadın bulabileceğini hiç beklemiyordu. Bulduğu için de çok sevinmişti. Çünkü bu kadının *razı olacağından* kuşkusu yoktu. Yeter ki şu çekilmez kocası engel olmasındı. Ben temiz bir insan olsaydım bunu anlamamış olabilirdim ama genelde erkeklerin çoğu gibi, evlenmeden önce kadınlar için ben de böyle düşünürdüm, bu yüzden onun içini okumuştum. Bana özellikle acı veren şunlardı: Karımın içinde bana karşı yalnızca, alışık olduğumuz o duygusal anlar dışında sürekli bir öfkeden başka bir duygunun olmaması; bu adamın, dış görünüşündeki inceliğiyle, yeniliğiyle, en önemlisi de müzikte büyük yeteneğiyle, birlikte çalarken karıma yakınlığıyla, müziğin, özellikle kemanın etkisiyle, aralarında oluşan duygusal yakınlaşmayla... Karımın yalnızca hoşuna gitmekle kalmayacağını, hiç kuşku yok, karımı kendine tutsak edeceğini, onu avucunun içine alacağını, onunla istediği gibi oynayacağını açıkça görmem... Evet en çok bu acı veriyordu bana. Bunu fark etmemiş olamazdım. Korkunç acılar çekiyordum. Ne var ki buna karşın ya da belki bu yüzden, anlayamadığım bir güç hiç istemememe karşın, Truhaçevski'ye karşı yalnızca kibar değil, üstelik sevimli davranmaya da zorluyordu beni. Truhaçevski'den korkmadığımı göstermek amacıyla bunu onun için mi, karım için mi, yoksa kendimi aldatmak için mi yapıyordum, bilmiyorum... Ancak, bu adama karşı doğal olamıyor-

dum. Hemen öldürmek isteğine kendimi kaptırmamak için pohpohlamak zorundaydım onu. Gece yemeğinden sonra en iyi şaraplarla ağırladım onu, keman çalışı heyecanlandırdı beni, özellikle candan gülümseyerek konuştum onunla, gelecek Pazar'a gene yemeğe gelmesini, karıma kemanla eşlik etmesini istedim. Müziksever birkaç dostumu da onu dinlemek için çağıracağımı söyledim. O akşam öyle geçti."

Pozdnişev oturuşunu değiştirdi. Çok heyecanlıydı. Gene o tuhaf sesi çıkardı. Sonra, sakin olmak için besbelli kendini zorlayarak anlatmayı sürdürdü:

"Bu adamın üzerimdeki etkisi çok tuhaftı. Bize ilk gelişinden iki üç gün sonraydı. Bir sergiden eve döndüğümde antreye girince bir şeyin yüreğime çeki taşı gibi oturduğunu hissettim. Bunun ne olduğunu anlayamamıştım. Ama antreden çıkarken anlamıştım ne olduğunu. Truhaçevski'yi anımsatan bir şey vardı burada. Bunun ne olduğunu ancak odamda bilebildim. Bunu doğrulamak için de hemen antreye geri döndüm. Evet, yanılmamıştım. Onun paltosuydu oradaki. Bilirsiniz, şu son moda paltolardan... (Bunun neden böyle olduğunu bilemiyordum ama, Truhaçevski ile ilgili her şeyi olağanüstü bir duyarlılıkla fark ediyordum.) Hizmetçiye sordum. Evet, o buradaydı. Konuk odasından geçmem gerekirken geçmedim, çocukların ders çalışma odasından salona geçtim. Kızım Liza masaya oturmuş, kitap okuyordu. Dadı da küçük kızımla masada bir kitabın sayfalarını çevirip duruyordu. Salona açılan kapı kapalıydı. Oradan tekdüze bir *arpeggio* ile karımın, Truhaçevski'nin sesleri geliyordu. Kulak kabarttım ama ne konuştuklarını seçemedim. Besbelli konuştukları, öpüştükleri duyulmasın diye piyanoyu tıngırdatıyorlardı. Olabilirdi... Tanrım, o anda içim nasıl allak bullak olmuştu! Neler düşünüyordum! O zamanlar içime yerleşmiş hayvanı anımsadıkça dehşete kapılıyorum! Birden sıkıştı yüreğim, durdu, sonra tokmak gibi vur-

maya başladı. Öfkelendiğimde her zaman olduğu gibi o andaki en belirgin duygum kendi kendime acıma duygusuydu. 'Çocukların yanında yapıyor bunu! Dadının yanında!' diye geçiriyordum içimden. O anda korkunç bir görünüşüm olsa gerekti. Liza tuhaf tuhaf bakıyordu yüzüme çünkü. 'Ne yapabilirim?' diye sordum kendime. 'Yanlarına mı girsem? Olmaz: Tanrı bilir ne yaparım o anda...' Ama geri dönüp gidemezdim de. Dadı durumumu anlamış gibi bakıyordu yüzüme. 'Evet, girmemek olmaz,' diye geçirdim içimden, birden açtım kapıyı. Truhaçevski piyanonun başında oturmuş, yukarıya kalkık iri, beyaz parmaklarıyla şu *arpeggio*'yu yapıyordu. Karım piyanonun bir ucunda, elinde açık notalarla ayakta duruyordu. Salona girdiğimi önce o gördü ya da duydu, dönüp bana baktı. Korkmuş da korkmamış gibi mi yapmıştı, yoksa gerçekten mi korkmamıştı bilemem, ama ben içeri girince ürpermemişti, hiç kıpırdamamıştı, yalnızca yüzü kızarmıştı, o da bir süre sonra... Yalnız olsaydık benimle hiç konuşmayacağı bir tavırla:

'Geldiğine çok sevindim,' dedi. 'Biz de Pazar günü ne çalacağımıza bir türlü karar veremiyorduk.'

Karımın kendisiyle Truhaçevski için 'biz' demesi cinlerimi tepeme çıkarmıştı. Bir şey söylemeden selamladım Truhaçevski'yi. Elimi sıktı; dudaklarında bana alaycı gibi gelen bir gülümsemeyle, Pazar'a hazırlanmak için notalar getirdiğini, ama ne çalacakları konusunda karımla anlaşamadıklarını söyledi: Biraz zor bir parça olan Beethoven'ın keman sonatını mı, yoksa ufak tefek şeyler mi çalsınlar, karar veremiyorlarmış. Her şey son derece doğal, yalındı. Öyle ki, ortada kafaya takacak bir şey yok gibiydi. Ama ben görüyordum, inanıyordum, yapmacıktı takındıkları tavırlar, beni nasıl aldatacakları konusunda anlaşmışlardı.

Kıskanç erkeklere (bizim çevremizde her erkek kıskançtır) en çok acı veren, toplumda hoş görülen kadın erkek ara-

sındaki aşırı, tehlikeli yakınlaşmadır. Balolarda karınızın başka erkeklerle yakınlaşmasına, doktorların kadın hastalarıyla yakınlaşmalarına; sanat, resim, en önemlisi de müzik çalışmalarında yakınlaşmalarına engel olmaya kalkışırsanız herkesin maskarası olursunuz. İki kişi birlikte en soylu sanatla, müzikle uğraşmaktadırlar: Bunun için belirli bir ölçüde birbirine yakın olmak zorundadırlar, bu yakınlığın sakıncalı bir yanı da yoktur... Ancak aptal, kıskanç bir koca bunda arzu edilmeyen bir şeyler görebilir. Bununla birlikte, toplumumuzda zina ilişkilerinin büyük çoğunluğunun en çok bu tür uğraşlar, özellikle de müzik aracılığıyla başladığını bilmeyen yoktur. Şaşkınlığım, bir süre bir şey söyleyememem, karımı da, Truhaçevski'yi de huzursuz etmişti. Başaşağı edildiğinde, çok dolu olduğu için içindeki su akmayan bir şişe gibiydim o anda. Ağzıma geleni söylemek, adamı hemen kapı dışarı etmek geliyordu içimden ama ona karşı gene kibar davranmam, sevimli olmam gerektiğini hissediyordum. Ben de öyle yaptım. Her şeyi onaylıyormuşum gibi bir tavır takındım; beni bu adama sevimli davranmaya zorlayan o duygum, onun varlığından duyduğum acıyı şimdi daha da ağırlaştırıyordu. Truhaçevski'nin zevkine güvendiğimi, karımın da güvenmesi gerektiğini söyledim. Adam, yüzümde büyük bir korkuyla salona dalışımı, sonra bir süre ağzımı açıp bir şey söylememem sonucu oluşan tatsız durumun silinmesi için ne kadar kalması gerekiyorsa o kadar daha kaldı, yarın ne çalacaklarına artık karar verilmiş gibi kalktı. Kesinkes inanıyordum, o anda ikisinin de aklında olanın yanında, yarın ne çalacakları sorununun onlar için hiç mi hiç anlamı olamazdı.

Son derece kibar, antreye kadar geçirdim onu. (Huzurunuzu bozmaya, tüm ailenizin mutluluğunu yok etmeye gelmiş birini nasıl geçirmezdiniz!) Yumuşak, beyaz elini büyük bir incelikle sıktım."

XXII

"Bütün gün hiç konuşmadım karımla. Yapamıyordum. Yanıma geldiğinde içime öylesine bir nefret doluyordu ki, korkuyordum kendimden. Akşam yemeğinde çocukların yanında, ne zaman yola çıkacağımı sordu. Önümüzdeki hafta bölge soylular toplantılarına katılmak için ilçeye gitmem gerekiyordu. Ne zaman gideceğimi söyledim. Yol için bir şeylere gereksinimim olup olmadığını sordu. Yanıtlamadım sorusunu, hiç konuşmadan masada bir süre daha oturduktan sonra kalkıp odama gittim. Son zamanlarda, özellikle o saatte hiç gelmezdi odama. Kanepeye uzanmıştım. Öfkeden içim içimi yiyordu. Birden onun tanıdık ayak sesini duydum. Ansızın korkunç, iğrenç bir düşünce geldi aklıma: Uri'nin karısı gibi, karım da işlediği günahı örtbas etmek için böyle alışılmadık bir saatte geliyordu yanıma. Onun yaklaşan ayak sesine kulak kabartarak 'Gerçekten buraya mı geliyor?' diye geçirdim içimden. Buraya geliyorsa, kuşkularımda haklıyım demektir. O anda içimde karıma karşı anlatılmaz bir öfke kabardı. Ayak sesi giderek yaklaşıyordu. Odamın önünden geçip salona mı gidecekti acaba? Hayır, işte kapı gıcırdadı, uzun bo-

yuyla, alımlı bedeniyle göründü eşikte. Yüzünde de, gözlerinde de gizlemeye çalıştığı ama benim gözümden kaçmayan, anlamını çok iyi bildiğim o ürkeklik, o yaltaklanma vardı. Az kaldı tıkanacaktım, öylesine uzun süre tutmuştum soluğumu. Sonra gözlerimi yüzünden ayırmadan sigara tabakamı aldım, bir sigara yaktım.

'Ne o, biraz oturmak için yanına geliyoruz, sen hemen sigaraya saldırıyorsun,' dedi.

Kanepeye hemen yanıma oturdu, omzuma yaslanacak oldu. Bana dokunmaması için geri çekildim.

'Anladığım kadarıyla, pazar günü çalacak olmam hoşuna gitmiyor,' dedi.

'Niçin gitmesin ki...' dedim.

'Görmüyor muyum sanıyorsun?'

'Gördüğün için kutlarım seni. Bense, senin bir yosma gibi davranışından başka bir şey görmüyorum... Ne var ki, bayağılığın her çeşidi hoşuna gidiyor senin, bana ise dehşet veriyor!'

'Pekâlâ, anlaşıldı, arabacı gibi kavga etmek istiyorsan, ben gidiyorum.'

'Git ama şunu bilesin, ailenin onuru senin için değerli değilse, sen de benim için değerli değilsin. Canın cehenneme! Ailemin onuru önemlidir benim için!'

'Ne demek istiyorsun sen?'

'Çık odamdan, Tanrı aşkına çık!'

Neden söz ettiğimi anlamıyormuş gibi numara yapıyordu ya da gerçekten anlamıyordu... Çok alınmış, kızmış gibiydi. Ayağa kalktı, ama gitmedi, odanın ortasında durdu.

'Gerçekten çekilmez biri oldun,' diye başladı. 'İnsan melek olsa dayanamaz sana. (Sonra, her zaman olduğu gibi, beni daha çok sinir etmek için, kız kardeşimle aramda olanlardan söz etmeye başladı. Kız kardeşimle bir tartışmamızda kendimi kaybetmiş, ona çok çirkin şeyler söylemiştim. Bunun be-

ni çok kötü etkileyeceğini biliyordu. Bu yüzden de bilerek söz etmişti bundan.) Artık hiçbir şeyinle şaşırtamazsın beni.'

'Evet, küçük düşür, aşağıla, onurumla oyna, sonra da suçlu sensin de...' diye geçirdim içimden. Birden, ona karşı daha önce hiç duymadığım korkunç bir öfke dolmuştu içime. İlk kez öfkemi fiziksel olarak belirtmek istedim. Ayağa fırlayıp üzerine yürüdüm. Anımsıyorum, yerimden fırladığım anda öfkemin büyüklüğünün farkına vardım, şöyle geçirdim içimden: 'Kendimi bu duyguya kaptırmakla iyi mi yapıyorum?' Hemen o anda yanıtladım sorumu, bunun iyi olduğunu, karımı korkutacağını söyledim kendime, hemen, bu öfkemi frenleyecek yerde, içimde daha da güçlenmesine izin verdim, öfkemin giderek kabarmasına sevindim bile.

Karımın yanına gidip kolundan yakaladım, sesimi yükselttim:

'Çık dışarı, yoksa öldürürüm seni!'

Sesimdeki öfkeyi bilerek güçlendiriyordum. Sanırım görünüşüm korkunçtu. Çünkü birden çarşaf gibi bembeyaz olmuştu karımın yüzü, odadan çıkıp gidecek gücü bile bulamıyordu kendinde, yalnızca durmadan yineliyordu: 'Vasya, ne oluyorsun? Neyin var?'

Ben avazım çıktığınca bağırıyordum:

'Çık dışarı! Çıldırtıyorsun beni! Elimden bir kaza çıkacak!'

Öfkemin dizginlerini salıvermiştim. Haz veriyordu bana bu. Çılgınlığımın büyüklüğünü gösteren alışılmadık bir şeyler yapmak istiyordum. Ona vurmayı, onu öldürmeyi çok istiyordum. Ama bunu yapmamın olanaksız olduğunu biliyordum, bu yüzden gene de öfkemi iyice azdırmak için masanın üzerinden ağır kâğıt baskısını kaptığım gibi karımın ayaklarının dibine yere fırlattım. Bu arada bir yerine gelmemesine dikkat de etmiştim. O zaman çıkmak için kapıya yürüdü karım. Ama kapıda durdu. Bu arada benim, avazım çıktığınca 'Çık dışarı! Defol! Elimden bir kaza çıkacak!' diye

bağırarak masanın üzerinde ne var ne yok her şeyi, şamdanı, mürekkep hokkasını kaptığım gibi yere fırlattığımı görünce (ben de onun görmesi için yapıyordum bunu zaten) koşarak uzaklaştı. Ben de o anda kestim taşkınlığımı.

Bir saat sonra dadı odama gelip karımın sinir krizi geçirdiğini söyledi. Odasına gittim. Hüngür hüngür ağlıyordu. Arada, birden gülmeye başlıyordu. Konuşamıyordu. Tüm bedeni sarsılıyordu. Numara değildi yaptığı. Gerçekten kötüydü durumu.

Sabaha doğru biraz sakinleşti. Arkasından, aşk dediğimiz o duygunun etkisi altında barıştık.

Barışmamızdan sonra sabahleyin ona Truhaçevski'yi kıskandığımı söylediğimde hiç şaşırmadı, son derece doğal, gülümsedi: Söylediğine göre, böyle bir adamdan hoşlanabileceğinin düşünülmesi bile çok tuhafına gitmişti.

'Aklı başında bir kadın müzik zevkinden başka ne bulabilir ki böyle bir adamda? Evet, istemiyorsan bir daha görüşmem onunla... Herkesi çağırmış olsak bile, Pazar günü toplantısını da iptal edebiliriz. Hasta olduğumu bildir ona bir mektupla, bitsin gitsin... Yalnız bir şey çok ters geliyor bana, yabancı bir erkeğin, özellikle de Truhaçevski'nin, benim için bir anlamı olabileceğinin düşünülmesi... Benim için böyle şeylerin düşünülmesine izin vermeyecek kadar düşkünüm gururuma...'

Yalan söylüyor olamazdı. Söylediklerine inanıyordu. Bu sözleriyle içinde Truhaçevski'ye karşı bir küçümseme oluşturmayı, bununla da kendini ona karşı savunabilmeyi umuyor olmalıydı. Ne var ki, başaramıyordu bunu. Her şey, özellikle şu lanet olası müzik engeldi buna. Böylece bitti olay, Pazar günü konuklar toplandı, karımla Truhaçevski birlikte çaldılar."

XXIII

"Sanırın, gururuna düşkün bir insan olduğumu söylememe gerek yoktur: Günümüzde gururunuz için yaşamayacaksanız hiç yaşamayın daha iyi. Evet, pazar günü akşam yemeği ile müzik dinletisinin kusursuz olması için elimden geleni yaptım. Yemek için gerekenleri kendim gidip bol bol aldım, konukları kendim çağırdım.

Saat altıya doğru konuklar geldiler. Truhaçevski pırlanta düğmeli son derece zevksiz bir frak giymişti. Küstah bir tavrı vardı. Her söylenene, hiç zaman geçirmeden, dudaklarında söyleneni onaylıyormuş, anlıyormuş gibi, yapacağınız ya da söyleyeceğiniz her şey beklediği şeylermiş anlamında, hafif bir gülümsemeyle karşılık veriyordu. Gördüğüm her düzeysiz davranışı büyük haz veriyordu bana. Çünkü bu bana, karımın gözünde onun ne denli düzeysiz, aşağılık bir insan olduğunu, (karımın deyimiyle, o düzeye inemeyeceğini) gösterdiği için huzur veriyordu. Kendime onu kıskanma izni vermiyordum artık. Önce, bu duyguyla kendime yeterince eziyet etmiş, yorgun düşmüştüm, dinlenmek istiyordum; sonra, karımın söylediklerine inanmak istiyor, inanı-

yordum da. Gelgelelim, kıskanmamama karşın, Truhaçevski'ye karşı da, karıma karşı da doğal davranamıyordum. Yemek sırasında da, toplantının müzik başlayıncaya kadar olan ilk bölümünde de ikisinin davranışlarını, bakışlarını sürekli izledim.

Yemek, her yemek gibi sıkıcı, yapmacıktı. Müzik oldukça erken başladı. Of, o akşamın her ayrıntısını ne canlı anımsıyorum. Truhaçevski'nin kemanını nasıl eline aldığını, kutusunun kapağını nasıl açtığını, kemanının üzerindeki, bir kadın elinden çıktığı belli örtüsünü nasıl kaldırdığını, kemanını nasıl akort etmeye başladığını bugünmüş gibi anımsıyorum. Karımın, büyük ürkekliğini (daha çok müzik yeteneği ile ilgili ürkekliğini) arkasına gizlemeye çalıştığı yapmacık bir rahatlıkla piyanonun başına geçişini, piyanoda alışılmış "la" sesini verişini, kemanla uyum sağlamaya çalışmasını da anımsıyorum. Sonra nasıl birbirlerine, arkasından konuklara baktıklarını, daha sonra aralarında alçak sesle bir şeyler konuştuklarını, sonra çalmaya başladıklarını anımsıyorum. İlk akort seslerini Truhaçevski verdi. Yüzü ciddi, dikkatli, sempatik bir ifadeyle kaplandı. Kemanının sesine kulak vererek parmaklarını tellerin üzerinde titizlikle dolaştırmaya başladı. Piyano karşılık verdi. Dinleti başladı..."

Pozdnişev bir an sustu, o tuhaf sesini peş peşe birkaç kez çıkardı. Anlatmayı sürdürmeyi denedi ama yapamadı, içini çekti, tekrar sustu. Bir süre sonra başladı:

"Beethoven'ın Kroyçer sonatını çalıyorlardı. O ilk prestosunu biliyor musunuz? (Sesini yükseltti Pozdnişev) Biliyor musunuz? Uf! Uf, uf, uf!.. Müthiş bir şeydir! Hele o girişi... Aslında müzik müthiştir! Nasıl bir şeydir müzik? Aklım almıyor benim... Nasıl bir şeydir?.. Nedir yaptığı? Niçin yapıyor bu yaptığını? Müziğin insan ruhunu yücelttiğini söylerler. Saçmadır, yalandır... Etkiliyor insanı, hem de müthiş etkiliyor (kendim için de söylüyorum bunu) ama hiç de in-

san ruhunu yücelttiği yoktur. İnsan ruhu üzerindeki etkisi yüceltici de, küçültücü de değildir... ama onu kötü etkilediği kesin... Nasıl anlatsam size? Müzik kendimi, gerçek durumumu unutturuyor bana. Kendimin olmayan, bambaşka bir dünyaya götürüyor beni. Müziğin etkisi altındayken gerçekte hissetmediğim şeyleri hissediyormuşum, anlamadığım şeyleri anlıyormuşum, yapamadığım şeyleri yapıyormuşum gibi geliyordu bana. Bunu ben müziğin, esneme ya da gülmenin yaptığı etkiyi yapmasıyla açıklıyorum: Uykum yok ama esneyenlere baktıkça ben de esniyorum; ortada gülecek bir şey yok ama gülenleri gördükçe ben de gülüyorum.

Müzik o anda beni, doğrudan doğruya, onu besteleyenin, bestelediği anda içinde bulunduğu ruhsal duruma taşıyor. Onun ruhuyla benimki iç içe giriyor, onunla birlikte bambaşka bir dünyaya gidiyorum. Ama niçin yapıyorum bunu, bilmiyorum. Evet, şu Kroyçer sonatı besteleyen (yani Beethoven) onu bestelediği anda niçin öyle bir ruhsal durum içindeydi, biliyordu... İşte bu ruhsal durumu, böyle bir müzik bestelemesine neden olmuştu. Bu yüzden onun için o andaki ruhsal durumunun bir anlamı vardı. Oysa benim için öyle mi?.. Bu yüzden müzik kötü etkiliyor beni, bir sonuca da vardırmıyor. Sözgelimi, askerî bir marş çalınıyor, marşa ayak uydurarak yürüyor askerler... müzik amacına erişmiştir orada. Dans müziği çalıyor, insanlar dans ediyorlar, ben de dans ediyorum, orada da amacına erişmiştir müzik... eh, kilisede dinsel müzik çalıyorken kutsal şarapla ekmek alıyorum, orada da amacına ulaşmıştır. Oysa burada kötü bir etki söz konusudur, bunun üzerine insanın yapacağı bir şey de yoktur... İşte bu yüzden müzik kimi zaman öylesine korkunç, öylesine kötü etkiler insanı. Çin'de müzik devletin işidir. Öyle olması da gerekir. Canı isteyenin insanları istediği gibi hipnotize etmesine, sonra da onlara istediğini yaptırma-

sına izin vermek olacak şey midir? Hele bu hipnozcu ahlâksızın önde gideniyse!

O korkunç olanağın kimlerin elinde olduğunu görüyorsunuz! Sözgelimi, hiç değilse şu Kroyçer sonatın ilk prestosunun dekolte giyimli kadınların hazır bulunduğu bir salonda çalınması olacak şey midir? O prestoyu çalmak, sonra alkışlamak, daha sonra dondurma yemek, o arada son dedikodulardan söz etmek olur mu? Bu tür müzikler ancak bilinen, önemli, anlamlı durumlarda, bu müziğe uygun bilinen davranışlarda bulunulması istendiğinde çalınabilir... Çalarsınız müziği, onun sizi yönlendirdiği şeyi yaparsınız. Yoksa yerine de, zamanına da uygun olmayan durağan bir enerjiyi, duyguyu uyandırmak insanı felakete sürüklemekten başka bir şeye yaramaz. Hiç değilse benim üzerimde bu müziğin korkunç bir etkisi oldu: O güne kadar tanımadığım, bilmediğim (sanırım) yepyeni duygular, düşünceler açılmıştı önümde sanki. İçimde bir ses şöyle diyor gibi geliyordu bana: 'Demek böyleymiş! Şimdiye dek düşündüklerimden, yaşadıklarımdan bambaşka bir şey bu! Demek öyleymiş!' Yeni öğrendiğim bu yeni durumun ne olduğunu bilemiyordum ama onun bilincine varmak büyük haz veriyordu bana. Karım ile Truhaçevski de içlerinde olmak üzere salondaki herkes bambaşka bir ışık altında görünüyordu bana şimdi. Bu prestodan sonra çok güzel, ama öyle üstün yanları olmayan, sıradan varyasyonlarıyla hiç de yenilikler içermeyen bir *andante*, onun arkasından, oldukça zayıf bir *final* çaldılar. Sonra, konukların ricası üzerine, Ernest'in *Eleği*'si ile birkaç parça daha çaldılar. Bütün bunlar çok hoştu. Ama hiçbiri ilk parçanın bende yarattığı etkinin yüzde birini yaratmamıştı. Hepsi ilk parçanın etkisinin fon müziğiydi sanki. Akşam boyunca çok hafif hissetmiştim kendimi, neşeliydim. O akşamki gibi hiç görmemiştim karımı. Işıl ışıl gözleri, piyano çalarken yüz ifadesindeki o ciddiyet, derinlik... çalmayı bitirdik-

lerinde o gevşemesi, dudaklarındaki o acıklı güçsüz, mutlu gülümseme... Hiçbiri kaçmıyordu gözümden. Ama bütün bunlara, onun da benim hissettiklerimi hissettiğinden; benim gibi, daha önce hiç tatmadığı yepyeni duygular tattığından başkaca bir anlam vermiyordum. Toplantı başarıyla bitti. Konuklar dağıldılar.

Truhaçevski, iki gün sonra soylular toplantısına katılmak üzere ilçeye gitmek zorunda olduğumu bildiği için vedalaşırken, bir dahaki gelişinde de bu akşamki hoş dakikaları yinelemeyi umduğunu söyledi. Bundan, ben yokken evime gelmesinin yakışık almayacağını düşündüğü anlamını çıkardığım için hoşuma gitmişti bu sözleri. Ben döndüğümde o gitmiş olacağı için, bir daha görüşemeyecektik.

İlk kez içtenlikle sıktım elini, bize o akşam tattırdığı zevk için teşekkür ettim. Karımla da öyle, kentten ayrılacakmış gibi vedalaştı. Vedalaşmaları son derece doğal, saygılıydı. Her şey çok güzeldi. Karım da ben de düzenlediğimiz o akşam toplantısından son derece hoşnuttuk."

XXIV

"İki gün sonra karımla vedalaşıp son derece neşeli, huzurlu, ilçeye gittim. İlçede her zaman çok işim olurdu. Bambaşka bir yaşam biçimi, dünya vardı burada. Günde on saatten iki gün çalıştım dairede. Ertesi gün ben dairedeyken karımdan bir mektup getirdiler. Hemen orada açıp okudum. Çocuklardan, amcasından, dadıdan, yaptığı alışverişlerden söz ediyordu. Bu arada, çok olağan bir şeyden söz ediyor gibi, Truhaçevski'nin bir ara uğradığını, söz verdiği notaları getirdiğini, bir kez daha onunla birlikte çalmaya gelebileceğini söylediğini ama onun bu öneriyi geri çevirdiğini yazıyordu. Truhaçevski'nin nota getirmeye söz verdiğini anımsamıyordum. Bir daha görüşmemek üzere vedalaştığını sandığım için canımı sıkmıştı bu. Ama bunları düşünemeyecek kadar çoktu işlerim. Ancak akşam kaldığım daireye dönünce bir kez daha okudum mektubu. Truhaçevski'nin ben yokken bir kez daha uğramış olmasından başka, mektubun tüm havasında da bir zorlama varmış gibi gelmişti bana. Kıskançlığın kudurmuş hayvanı, kafesinde kükremeye başlamış, dışarı çıkmak istiyordu. Ama korkuyordum o hayvandan, hemen ka-

pamıştım kafesinin kapısını. 'Ne iğrenç bir duygudur bu kıskançlık,' diye geçiriyordum içimden. 'Karımın yazdıklarından daha doğal ne olabilir?'

Yatağıma uzanıp bir sonraki gün beni bekleyen işlerimi düşünmeye koyuldum. Bu toplantılara katıldığım zamanlar geceleri yerimi yadırgar, uzun süre uyuyamazdım. Ama o akşam hemen uyuyuvermiştim. Bilirsiniz, uyurken ansızın bir şey dürter sizi, hemen uyanırsınız. Ben de öyle uyandım işte. Uyandığım anda aklımda karımın mektubu, karıma duyduğum cinsel istek, Truhaçevski, karımla Truhaçevski arasında her şeyin olup bittiği düşünceleri vardı. Dehşetle öfke duyguları yüreğimi sıkıştırıyordu. Ama yatıştırmaya çalışıyordum kendimi. 'Ne saçma bir şey bu... Kuşkulanmamı gerektirecek en küçük bir şey yok ortada, yoktu, olmadı da... Böyle korkunç şeyler düşünerek hem karımı hem kendimi nasıl küçültebiliyorum? Ahlâksız olduğu bilinen kiralık bir kemancıyla saygın bir kadın, onurlu bir anne, *benim* karım arasında olacak şey mi bu? Ne aptalca bir düşünce!' Bir yandan böyle düşünüyordum, öte yandan 'Niçin olmasın?' diye soruyordum kendime. Uğruna karımla evlendiğim o en basit, anlaşılması en kolay şeyi, uğruna onunla yıllarca yaşadığım şeyi, benim onda özellikle istediğim o tek şeyi benim gibi başkaları da, o müzisyen de istemiş olamaz mıydı? Gençti adam, bekârdı, sağlıklıydı (pirzolayı yerken kırkırdaklı yerlerini dişlerinin arasında katur kutur nasıl parçaladığını, kırmızı dudaklarını şarap bardağına hırsla nasıl yapıştırdığını anımsıyordum), toplucaydı, pırıl pırıl bir cildi vardı, prensipleri olmaması bir yana, üstelik, yaşamda karşısına çıkan her zevkten yararlanma prensibi olan biriydi. Dahası, ikisinin arasında duyguları en çok azdıran bir bağ, müzik vardı. Ne tutabilirdi ki bu adamı? Hiçbir şey! Üstelik onu kendine çekmeye çalışanlar varken... Karım mı? Neydi karımın durumu? Önceden olduğu gibi şimdi de bir sırdı ka-

rım. Neyin nesi olduğunu bilemiyordum. Yalnızca bir hayvan olarak tanıyordum onu, o kadar. Hayvanı ise hiçbir şey durduramaz, durdurmamalı da.

O akşam Kroyçer Sonat'tan sonra, kimin olduğunu bilmediğim o tutku dolu, insanın içini gıcıklayan parçayı çalarlarken yüzlerindeki ifadeyi ancak şimdi anımsıyordum. Bunu anımsayınca 'Nasıl gelebildim buraya?' diye geçirdim içimden. 'Aralarında her şeyin o akşam olup bittiği açıkça belli değil miydi sanki? Ayrıca, o akşam aralarında herhangi bir engel kalmadığı gibi, ikisinin de, (özellikle karımın) aralarında olanlar için hafiften utandıkları da belli değil miydi? Ben piyanonun yanına gittiğimde karımın, kıpkırmızı olmuş yüzünden terini nasıl bitkin, acıklı, mutlu gülümseyerek sildiğini anımsıyordum. Henüz çekiniyorlardı birbirlerinin yüzüne bakmaya. Ancak gece yemeğinde, Truhaçevski karımın bardağına su koyarken bakışmışlar, belli belirsiz gülümsemişlerdi.' Yakaladığım bu belli belirsiz gülümseyerek bakışmalarını anımsayınca dehşete kapılmıştım. İçimde bir ses 'Evet, her şey bitti,' dedi. Başka bir ses tam tersini söyledi: 'Çıldırmışsın sen, öyle bir şey olamaz...' Karanlıkta yatmaktan korktum, bir kibrit yaktım. Sarı duvar kâğıtlı bu küçük odada bulunmak dehşet verici bir şeydi sanki. Bir sigara yaktım. Karar veremediğimiz iki karşıt düşünce arasında bocaladığımız zamanlar hep yaptığımız gibi, sigara içmeye başladım. Kafamı bulandırmak, iki düşünce arasındaki karşıtlığı görmemek için sigaranın birini söndürüp ötekini yakıyordum.

Sabaha kadar uyuyamadım. Saat beşte, bu sinir gerginliğine daha fazla dayanamayacağıma karar verdim. Hemen eve dönecektim... Kalktım. Hizmetime verilmiş uşağı uyandırdım, atları hazırlamasını söyledim. Bir yazıyla kurul başkanlığına acil bir iş için Moskova'ya çağrıldığımı; bu nedenle yerime başka bir üyenin atanmasını dilediğimi bildirdim. Saat sekizde arabaya bindim, yola çıktım."

XXV

Bu arada kondüktör girdi vagona, mumumuzun bitmek üzere olduğunu fark edip söndürdü onu, yenisini koymadı. Ortalık aydınlanmaya başlamıştı çünkü. Kondüktör vagonda oyalandığı sürece Pozdnişev susmuştu. Yalnızca derin derin soluduğu duyuluyordu. Öyküsünü anlatmayı ancak kondüktör çıktıktan sonra, yarı karanlık vagonun içinde yalnızca vagonun sallantısından titreşen pencere camlarının şıngırtısıyla satıcının tekdüze horlaması duyulurken sürdürdü. Şimdi şafağın yarı karanlığında göremiyordum Pozdnişev'i. Yalnızca, giderek daha bir heyecanlı, daha bir acı yüklü olan sesi duyuluyordu.

"Otuz beş versta arabayla, ondan sonra sekiz saat trenle gitmem gerekiyordu. Araba yolculuğum çok güzel geçecekti. Güneşin gökyüzünde pırıl pırıl parladığı, soğuk sonbahar günlerinden biriydi. Arabaların tekerleklerinin çamurlu yollarda iz bıraktıkları o sonbahar günlerini bilirsiniz. Yol dümdüz, gökyüzü masmaviydi. İnsanı dinçleştiren sağlam bir hava vardı. Arabayla rahat bir yolculuk yapıyordum. Ortalık iyice aydınlandığında yolculuğum daha da zevkli olmuştu.

Atların gidişini izlerken; tarlalara, yolda karşılaştığımız arabalara bakarken nereye gitmekte olduğumu bile unutmuştum. Arada, öylesine gidiyormuşum, beni bu yolculuğa çıkaran neden hiç yokmuş, hiç olmamış gibi geliyordu bana. Her şeyi böylesine unutuvermek çok hoşuma da gidiyordu. Nereye, niçin gittiğimi anımsadığımda şöyle diyordum kendime: 'Şimdi düşünme bunları, oraya varınca her şey aydınlanacak.' Öte yandan, yarı yolda, beni bir süre yoldan alıkoyan, üstelik ilgimi de çok çeken bir olay oldu: Arabanın tekerleği kırılmış, onarılması gerekmişti. Çok önemliydi arabanın tekerleğinin kırılması. Çünkü ekspres trene yetişemeyeceğim, yolcu trenini beklemek zorunda kalacağım için Moskova'ya planladığım gibi, saat beşte değil saat on ikide varacaktım, eve ise gece saat birde. Yük arabasının gelmesini beklemek, tekerleğin onarımı, tekerleği getiren arabacıyla hesaplaşmak, handa çay içmek, hancıyla sohbet... bütün bunlar daha çok oyalamıştı beni. Hava kararmaya başladığında her şey hazırdı. Yeniden yola koyulduk. Gece yolculuğu gündüz yolculuğundan daha da güzeldi. İnce bir hilal vardı gökyüzünde, hava hafiften soğumuştu. Yol şimdi daha da güzeldi. Atlar, neşeli arabacı... Beni Moskova'da neyin beklediğini aklıma hiç getirmeden, bu yolculuğun tadını çıkarıyordum. Ya da belki, özellikle neyin beklediğini bildiğim için yaşamın zevkleriyle vedalaşıyordum... Ne var ki, bu huzur dolu ruhsal durumum, duygularımı bastırabilme olanağım, araba yolculuğumun sona ermesiyle bitmişti. Vagona girmemle birlikte bambaşka duygular doldurmuştu içimi. Bu sekiz saatlik tren yolculuğu benim için ömrüm boyunca unutmayacağım korkunç saatlerdi. Trene bininince kendimi Moskova'ya varmış saydığımdan mıydı, yoksa tren yolculuğunun insanları heyecanlandırmasından mı, bilmem, vagonda yerime oturur oturmaz düşüncelerime yön veremez olmuştum. Durmadan, kıskançlığımı körükleyen,

(hepsi de ben orada yokken nelerin olduğu, karımın bana nasıl ihanet ettiği üzerine) birbirinden iğrenç, olağanüstü canlı sahneler peş peşe gelmeye başlamıştı aklıma. Bu sahneler aklımdan geçerken öfkeyle, nefretle, ayrıca aşağılanmışlığın verdiği tuhaf bir haz duygusuyla kavruluyordu içim. Atamıyordum aklımdan bu düşünceleri. O sahneleri izlememek, silip atmak, düşünmemek elimde değildi. Üstelik, hayalimde canlandırdığım bu sahneleri izledikçe, onların gerçekliğine daha çok inanıyordum. Bu sahnelerin canlılığı, kafamda kurduğum olayların gerçekliğinin kanıtıydı sanki. Bir iblis, irademin tersine, son derece iğrenç şeyler düşünüp fısıldıyordu kulağıma. Truhaçevski'nin kardeşiyle yıllar önce aramızda geçmiş bir konuşmayı anımsadım. Hemen, yüreğimin parçalanmasına aldırmadan, büyük bir heyecanla Truhaçevski ile karıma uyguladım bu konuşmayı.

Çok zaman önceydi bu konuşma ama anımsıyordum onu. Bir gün Truhaçevski'nin kardeşine, onun geneleve gidip gitmediğini sorduğumda, her zaman her yerde bir aile kadını bulma olanağı varken, aklı başında bir insanın hastalık kapacağı, üstelik pis, iğrenç yerlere niçin gideceği yanıtını vermişti. İşte şimdi onun kardeşi benim karımı bulmuştu. Gerçi pek genç sayılmazdı benimki, yanda bir dişi de eksikti, sağı solu biraz yağ bile bağlamıştı... Ama ne yaparsınız, elinde olanla yetinecekti bay Truhaçevski... 'Evet, karımdan çok daha iyilerini bulabilecekken, onu sevgilisi seçmekle alçakgönüllülük gösteriyor adam,' diye düşünüyordum. 'Ama, onun değerli sağlığı için hiç tehlikesi yok karımın... Dehşetle şöyle geçiriyordum içimden: Hayır olamaz, olacak şey değil bu! Öyle bir şey yok! Böyle şeyleri düşünmemi gerektirecek bir olay da yok ortada. O adamdan onu kıskanmamın bile onun için gurur kırıcı bir şey olduğunu karın kendi söylemedi mi? Birden yükselttim sesimi: Evet ama yalan söylüyor karım!' Sonra gene başladı... Bizim vagonda yalnızca iki

yolcu vardı: Hiç de konuşkan olmayan yaşlı bir karı koca... Onlar da bir istasyonda inmişlerdi, yalnız kalmıştım. Kafeste yabani bir hayvan gibiydim. Kâh birden yerimden fırlayıp pencereye koşuyordum, kâh treni hızlandırmaya çalışıyormuş gibi vagonun içinde yalpalayarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum. Ama tren şimdi bizimki gibi, sıralarını, pencere camlarını sarsarak kendi bildiğince gidiyordu..."

Pozdnişev, birden ayağa kalktı, birkaç adım attı vagonun içinde, sonra gene oturdu. Sürdürdü konuşmasını:

"Oh, korkuyorum, demiryollarının vagonlarından korkuyorum ben, içimi bir dehşet kaplıyor... Evet, korkunç bir şey! 'Başka şeyler düşüneceğim,' diyordum kendime. Sözgelimi, çay içtiğim hanın sahibini düşünecek oluyordum. Uzun sakallı hancı, benim Vasya ile yaşıt torunu geliyordu gözlerimin önüne. Benim Vasya mı? Müzisyenin annesini öptüğünü görecek çocuk. Ne fırtınalar kopacak zavallının ruhunda? Ama karımın umurunda mı! Âşık çünkü... Gene aynı şey başlıyordu. Hayır, hayır... Neyse, hastanenin denetlenmesini düşüneceğim. Dün o hasta nasıl yakınıyordu doktordan... Doktor da bıyıklarıyla aynı Truhaçevski'yi andırıyordu. Hem ne küstah tavırları vardı... Truhaçevski Moskova'dan ayrılacağını söylerken yalan söylemişti. Karım da o da aldattılar beni. Gene başlıyordu... Ne düşünürsem düşüneyim, sonunda Truhaçevski çıkıyordu karşıma. Korkunç acılar çekiyordum. Acım daha çok bilinmezlerden, kuşkulardan, ikilemden, karımı sevmem mi sevmemem mi gerektiği konusunda kararsızlığımdan kaynaklanıyordu. Acılarım öylesine güçlüydü ki, anımsıyorum, çok hoşuma giden bir düşünce gelmişti aklıma: Trenden inip rayların üzerine yatmak, her şeyi bitirmek. Hiç değilse artık kuşku duymazdım o zaman. Bu düşüncemi uygulamama engel olan tek şey, (hemen arkasından gelen karıma duyduğum nefret) kendime acımamdı. Küçük düşürüldüğüm için, ba-

na karşı zafer kazandığı için tuhaf bir nefret duyuyordum Truhaçevski'ye ama karıma duyduğum nefret çok daha güçlü, çok daha korkunçtu. Şöyle geçiriyordum içimden: 'O kadını canlı bırakıp kendimi öldürmem çok anlamsız olur; az da olsa acı çekmeli, hiç değilse neler yaşadığımı anlamalı.' Biraz oyalanmış olmak için her istasyonda iniyordum trenden. İstasyonlardan birinde büfede birkaç kişinin votka içtiğini görünce hemen gidip ben de içtim. Hemen yanımda bir Yahudi vardı. O da içiyordu. Konuşmaya başladık. Vagonda tek başıma kalmamak için onunla birlikte pis, sigara kokan, yerleri ay çiçeği kabukları dolu üçüncü mevki vagonuna gittim. Yanına oturdum. Durmadan konuşuyor, fıkralar anlatıyordu. Onu dinliyordum ama ne dediğini anlamıyordum, kendi düşüncelerim vardı kafamda çünkü. Bunu fark edince onu dinlememi istedi, ben de kalkıp kendi vagonuma gittim. 'Enine boyuna ölçüp biçmek gerek durumu...' diyordum kendime. 'Doğru mu bu düşündüklerim, acı çekmemi gerektiren bir şeyler var mı ortada?..' Sakin sakin oturup etraflıca düşünmek istiyordum. Ama birden aynı şey başlıyordu: Düşünce yerine değişik sahneler, hayaller dolduruyordu kafamın içini. 'Kaç kez böyle acı çektirdim kendime,' diye geçiriyordum içimden. (Önceleri gene böyle kıskançlık nöbetleri geçirdiğimi anımsıyordum.) 'Sonunda hep boş çıktı kuşkularım. Belki şimdi de öyle olacak. Belki de yatağında mışıl mışıl uyurken bulacağım onu. Uyanacak, beni karşısında görünce sevinecek. Bakışlarından da, söylediklerinden de hiçbir şey olmadığını, kuşkularımın tümünün saçma olduğunu anlayacağım. Ah, ne güzel olurdu!' İçimde bir ses itiraz ediyordu: 'Ama hayır, çok kez oldu öyle ama şimdi olmayacak.' Gene başlıyordu... Evet, işin en korkunç yanı da buradaydı! Bir genci kadınlara arzu duymaktan vazgeçirmek için onu frengililer koğuşuna götürmezdim, ruhumu paramparça eden iblisleri gösterirdim ona, yeterdi! Asıl kor-

kunç olan, karımın bedeni üzerinde (o beden benimmiş gibi) tam hakkım olduğunu düşünmem ama bu bedene hâkim olamadığımı, onun benim olmadığını, karımın o bedeni istediği gibi kullanabileceğini, ayrıca onu hiç de benim istediğim gibi kullanmadığını hissetmemdi. Öyleyken ne karıma bir şey yapabiliyordum ne de o adama... Çilingir Vaska'nın darağacına giderken baştan çıkardığı karısının tatlı dudaklarından nasıl öptüğünün, daha başka şeylerin de şarkısını söylediği gibi şarkı söylüyordu adam. Hem ondan da iyisini... Oysa ben karımla daha az bir şeyler yapabiliyordum. Ayrıca, karım bir şey yapmamışsa da, yapmak istiyorduysa, (ki öyle olduğunu biliyordum) o daha kötüydü: Bir şey bilmemektense, yapsaydı da bilseydim, daha iyiydi. Aslında ne istediğimi kendim de bilmiyordum. Karımın arzulamak zorunda olduğu şeyi arzulamamasını istiyordum. Tam anlamıyla delilikti bu!"

XXVI

"Sondan bir önceki istasyonda kondüktör biletleri toplamaya geldi. Hemen eşyalarımı toplayıp sahanlığa çıktım. Artık geldiğim, biraz sonra her şeyin aydınlığa kavuşacağı düşüncesi heyecanımı daha da artırıyordu. Üşümeye başlamıştım. Dişlerim birbirine çarpıyordu. Kalabalığa karışıp, bir şey düşünmeden çıktım gardan, kiralık bir arabaya bindim, eve yollandım. Hiçbir şey düşünmeden, sokakta karşılaştığımız tek tük yayaya, kapıcılara, sokak fenerlerinin ışığıyla arabanın bir önümüze bir arkamıza düşen gölgesine bakıyordum. Yarım versta gitmiştik ki, ayaklarım üşümeye başladı. Trende yün çoraplarımı çıkarıp çantama koyduğumu anımsadım. Çantam neredeydi? Şurada mı? Evet burada. Peki sepetim neredeydi? Bagajımı bütünüyle unuttuğumu anımsadım ama makbuzun bende olduğu geldi aklıma, çıkarıp baktım, evet, yanımdaydı. Gara dönmeye değmeyeceğini düşündüm, dönmedim.

Şimdi belleğimi ne denli zorlasam da, o andaki ruhsal durumumu anımsayamıyorum. Neler düşünüyordum, ne istiyordum, bilemiyorum. Yalnızca bir sezgi vardı içimde, yaşa-

mım için çok korkunç, çok önemli bir olayın hazırlanmakta olduğu sezgisi. O önemli olayın gerçekleşmesinin nedeni benim öyle düşünmem miydi, yoksa önsezim mi, bilemiyorum. Belki, öncesindeki her dakikanın olaydan sonra belleğimde bir dumanın içinde yitip gitmesiydi. Evimin kapısına geldim. Saat on ikiyi geçiyordu. Kapının önünde birkaç arabacı, ışık olan pencerelere bakarak müşteri bekliyordu. Işık olan pencereler bizim dairenin salonuyla konuk odasının pencereleriydi. Gecenin bu saatinde bizim pencerelerde niçin ışık olduğunu düşünmeden, gene içimde olacak korkunç bir olayın sezgisiyle merdivenleri çıktım, zili çaldım. Kapıyı iyi yürekli, çalışkan ama çok aptal uşağımız Yegor açtı. Gözüme ilk çarpan, antrede askıda bir sokak giysisinin yanında bir erkek paltosunun daha bulunduğuydu. Buna şaşmam gerekirdi ama hiç şaşmamıştım. Bekliyordum bunu çünkü. Yegor'a içeride kimin olduğunu sorduğumda bana Truhaçevski'nin adını söyleyince 'Tamam işte,' diye geçirdim içimden. Başka kimse olup olmadığını sordum. 'Yok efendim,' dedi. Anımsıyorum, bunu söylerken ses tonunda başka kimse olmadığını söyleyerek beni sevindirmek, kuşkularımı dağıtmak istiyormuş gibi bir tını vardı. 'Demek öyle,' diye geçirdim içimden. 'Çocuklar nasıl?', 'Tanrı'ya şükürler, hepsi iyiler efendim. Çoktan yatıp uyudular.'

Soluk almakta güçlük çekiyordum. Çenemin titremesine engel olamıyordum. 'Evet, demek benim düşündüğüm gibi değilmiş. Şimdiye kadar hep kötü şeyler düşünürdüm... sonunda öyle olmadığı anlaşılırdı... Ama şimdi öyle değil, düşündüğüm her şeyin gerçek olduğu anlaşılıyor... Her şey ortada işte...'

Az kaldı hüngür hüngür ağlamaya başlayacaktım ama o anda şeytan fısıldadı kulağıma: 'Sen ağla bakalım, duygusallaş... Bu arada onlar rahat rahat ayrılsınlar birbirlerinden, delil kalmasın ortada, sen de acı çekmeyi, kuşkulan-

mayı yıllarca sürdür.' Birden kayboldu duygusallığım. Tuhaf bir duygu doldu içime, inanmayacaksınız, artık acılarım biteceği için, karımı cezalandırabileceğim, ondan kurtulabileceğim, öfkemin dizginlerini bırakabileceğim için duyduğum sevinçti bu. Bıraktım öfkemin dizginlerini, yabani bir hayvan, kızgın, kurnaz bir yabani hayvan oldum. Salona yönelen Yegor'a 'Gerekmez, gerekmez,' dedim, 'sen hemen bir arabaya atla, doğru tren garına git... al şu makbuzu. Eşyalarım bagajda kaldı, onları getir. Hadi çabuk ol!' Yegor, paltosunu almak için koridorda uzaklaştı. İçeridekileri ürkütmesinden korktuğum için odasına kadar izledim onu, giyinmesini bekledim. Salondaki çatal bıçak sesleri, konuşmalar bitişik odadan duyuluyordu. Yemek yiyorlardı, kapının zilini de duymamışlardı. 'Şimdi dışarı çıkmasınlar, yeter,' diye geçirdim içimden. Yegor astragan yakalıklı paltosunu giyip çıktı. O çıktıktan sonra dış kapıyı kilitledim. Yalnız kaldığımı, artık bir şeyler yapmam gerektiğini hissedince birden dehşete kapılmıştım. Ne yapacaktım, henüz bilmiyordum. Yalnızca, artık her şeyin bittiğini, karımın masumluğunun söz konusu olamayacağını, biraz sonra onu cezalandıracağımı, onunla tüm ilişkimi keseceğimi düşünüyordum.

Önceleri de kuşkuların oluyordu, o zamanlar şöyle diyordum kendime: 'Belki yanılıyorum, belki doğru değildir bu.' Şimdi böyle bir şey düşünmüyordum. Her şey kesinkes kararlaştırılmıştı. Benden gizli, o adamla gece baş başa... Hiçbir şeyi umursamamaktı bu! Ya da daha kötüsü: Bu cesareti, küstahlığı, bilerek, suçsuzluklarının kanıtı diye gösteriyor olabilirlerdi. Her şey apaçık ortadaydı. Kuşku yoktu. Yalnızca bir şeyden korkuyordum: Birbirinden ayrılıp delilleri ortadan kaldırabilirler, yeni bir kandırmacaya başvurabilirler, beni apaçık delillerden, suçluluklarını kanıtlama olanağından yoksun edebilirlerdi. Bir an önce onları suçüstü yakalamak için, parmaklarımın ucuna basarak, oturdukları salona

konuk odasından geçerek değil, koridorla çocuk odalarından geçerek yürüdüm!

Birinci çocuk odasında çocuklar uyuyorlardı. İkincisinde ben odaya girince dadı şöyle bir kıpırdandı yatağında, uyanacak gibi oldu. Her şeyi öğrenince, zavallı kadının nasıl olacağını düşününce öylesine bir acıma duygusu doldurdu ki içimi, gözyaşlarımı tutamadım, çocukları uyandırmamak için parmaklarımın ucuna basarak koridora çıktım, odama gittim, kanepeye attım kendimi, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladım.

Dürüst bir insandım, iyi bir aile çocuğuydum, ömrümce mutlu bir ailenin özlemini çekmiştim, karımı hiç aldatmamıştım... Ama ne olmuştu? Beş çocuğumuz vardı ama karım gene de başka bir erkeğin kollarında. Sırf dudakları kırmızı diye bir müzisyen ile birlikte!.. Hayır, bir insan değildi bu kadın, bir fahişeydi! Aşağılık bir fahişe! Hem de her zaman çok seviyormuş gibi numara yaptığı çocuklarının odasının bitişiğindeki salonda... Bir yandan mektup yazıyor bana, hem neler yazıyor! Öte yandan yaptığına bak! Hiç utanmadan adamın boynuna atılıyor! Zaten nelerden haberim oldu ki benim? Belki her zaman oluyordu bu türlü şeyler. Benim diye bildiğim çocukları bile kim bilir hangi uşaklardan peydahlamıştı. Yarın gelmiş olsaydım, saçlarını güzelce taramış, incecik beliyle, tembel zarif davranışlarıyla, çekici, nefret dolu yüzünü görür gibi oluyordum, karşılasaydı beni... kıskançlığın bu yabani hayvanı sürekli oturacaktı yüreğimde, onu parçalamayı sürdürecekti. Dadı ne düşünecekti... Yegor da... Zavallı Liza'cık da... O bir şeylerin farkındaydı zaten. Küstahlık bu, diyordum kendi kendime, yalan bu, çok iyi bildiğim bir şehvet düşkünlüğü...

Kalkmak istiyordum ama kalkamıyordum. Kalbim öyle hızlı çarpıyordu ki, doğrulamıyordum. Evet, kalp krizinden ölecektim... Öldürecekti beni bu kadın. Onun istediği de bu

değil miydi? Beni öldürmek neydi ki onun için? Hayır, bu onun çok işine gelirdi. Bu hazzı tattırmayacaktım ona. Evet, burada oturacaktım, bırakacaktım, yesinler içsinler orada, eğlensinler, sonra da... Evet, pek taze bir parça sayılmazdı benimki ama gene de ilgileniyordu onunla adam. Hiç değilse güzeldi, en önemlisi de, onun çok değerli sağlığı için herhangi bir tehlike içermiyordu. Bir hafta önce onu odamdan dışarı atıp sonra elime geçen her şeyi yere fırlattığımı anımsayınca, 'Niçin o zaman sıkmadım gırtlağını?' dedim kendi kendime. O zamanki ruhsal durumumu çok iyi anımsıyordum. Yalnızca anımsamıyordum, o anda duyduğum karıma vurmak, elime geçen her şeyi parçalamak gereksinimimi hissediyordum da. Bir şeyler yapmayı nasıl istediğimi, bunu yapmak düşüncesinden başka her türlü düşüncenin kafamdan çıkıp gittiğini anımsıyorum. Tehlike anında yabani bir hayvanın ya da bir insanın fiziksel uyarı altında kararlı, hiç acele etmeden ama bir dakika da kaybetmeden, tek bir amaca yönelik hareket ettiği gibi hareket etmeyi istediğimi anımsıyorum.

XXVII

İlk yaptığım, çizmelerimi çıkarmak oldu. Çoraplarla kalınca kanepenin arkasında silahlarımla kamalarımın asılı olduğu duvara gittim. Daha önce hiç kullanmadığım, son derece keskin Damas kamasını aldım. Kınından çıkardım. Kın kanepenin arkasına düştü. O anda, kını sonra bulup yerine koymamın gerektiğini, yoksa kaybolacağını düşündüğümü anımsıyorum. Hâlâ çıkarmadığım paltomu çıkardım, ayaklarımda yalnızca çoraplar, sessiz adımlarla oraya yürüdüm."

"Sessizce sokulup birden açtım kapıyı. İkisinin de yüzlerindeki ifadeyi anımsıyorum. Anımsıyorum, çünkü acılı bir haz vermişti bana bu ifade. Bir dehşet fahişeydi yüzlerindeki ifade. Benim istediğim de buydu. Beni gördükleri ilk saniyede ikisinin de yüzünü kaplayan o umutsuzluk dolu dehşeti hiç unutmayacağım. Truhaçevski masada oturuyor olmalıydı, benim geldiğimi görünce ya da duyunca birden ayağa fırlamış, sırtını dolaba dayamış, öyle kalakalmıştı. Kuşku götürmez bir dehşet okunuyordu yüzünde. Karımın yüzünde de bir dehşet ifadesi vardı ama bu dehşet ifadesinin yanında başka bir şey daha vardı. Yalnızca dehşet

ifadesi olsaydı, o olan şey belki de olmayacaktı. Ne var ki, onun yüzündeki dehşet ifadesinin yanında bir de, hiç değilse ilk anda öyle gelmişti bana aşk ilişkisine, sevgilisiyle bir arada olma mutluluğuna engel olunduğu için bir hoşnutsuzluk, can sıkıntısı vardı. O andaki mutluluğuna engel olunmamasından başka bir şey istemiyormuş gibiydi. İkisinin de yüzünde bu iki ifade bir an belirip kaybolmuştu. Truhaçevski'nin yüzündeki dehşet ifadesi yerini hemen bir soru ifadesine bırakmıştı: 'Bu durumda yalan söyleyerek düzeltebilir miyim durumu? Bu olabilecekse, başlamalıyım. Düzeltemeyeceksem, bambaşka şeyler başlamak üzere. Peki ama ne?' Sorar gibi baktı karımın yüzüne. Karımın yüzündeki can sıkıntısıyla hoşnutsuzluk ifadesi, bana öyle gelmişti, Truhaçevski'ye bakınca, yerini onun için endişeye bırakmıştı.

Kamayı tuttuğum elim arkamda, kapıda duruyordum.

O anda gülümsedi Truhaçevski, gülünç bir soğukkanlılıkla:

'Biraz müzik yaptık da...' dedi.

Karım atıldı hemen. Tıpkı Truhaçevski'nin ses tonuyla:

'Hiç beklemiyordum seni,' diye girdi araya.

Ama ikisi de sözlerinin sonunu getiremediler: O anda da bir hafta önceki çılgın öfkem vardı içimde. Gene öyle, o elime geçen her şeyi kırıp dökmek, güç kullanmak, çılgınca şeyler yapmak istiyordum. Bıraktım kendimi bu isteğime.

İkisi de sözlerinin yarısında susmuştu. Truhaçevski'nin korktuğu, ikisinin de konuşmalarını bir anda kesen o şey başlamıştı. Karımın üzerine yürümüştüm. Kamayı göğsünün altına saplamama Truhaçevski engel olmasın diye elimdeki kamayı hâlâ saklıyordum. Kamayı oraya saplayacağımı daha en başta kararlaştırmıştım. Karımın üzerine yürüdüğümde Truhaçevski ondan hiç beklemediğim bir şey yaptı, kolumdan tuttu,

'Kendinize gelin, ne yaptığınızın farkında mısınız!..' diye bağırdı. 'Bir insan karşınızdaki!..'

Çekip kurtardım kolumu, bir şey söylemeden üzerine yürüdüm. O anda göz göze geldik, birden dudaklarına varana kadar çarşaf gibi bembeyaz oldu yüzü, gözlerinde tuhaf bir ışıltı belirdi, benim de hiç beklemediğim bir şey yaptı, piyanonun altından geçip kapıya koştu. Arkasından koşmak istedim, ama o anda sol kolumda bir ağırlık hissettim. Karımdı. Çektim kolumu. Bu kez daha sıkı yapıştı koluma, bırakmadı beni. Beklemediğim bu engel, bu ağırlık, karımın o iğrenç dokunuşu daha çok öfkelendirdi beni. Kudurmuş gibi olduğumu, öyle de olmam gerektiğini hissediyordum, buna seviniyordum da sanki. Sol kolumu olanca gücümle savurdum. Bu arada dirseğim karımın yüzüne gelmişti. Bir çığlık atıp bıraktı kolumu. Truhaçevski'nin arkasından koşmak istedim. Ama karımın sevgilisini ayağımda çoraplarla kovalamamın komik olacağını düşündüm, oysa ben komik değil, korkunç olmak istiyordum. Büyük öfkeme karşın, olayın her anını da, karımla Truhaçevski'nin üzerinde bıraktığım etkinin de farkındaydım. Bu etki bir bakıma yönlendiriyordu da beni. Karıma döndüm. Kanepenin üzerine yığılmış, vurduğum gözünü tutarak bana bakıyordu. Yüzünde bana, düşmanı olan bana karşı, fare kapanına yakalanmış bir farenin, kapanı açmaya çalışana bakarkenki ifadeyi andıran bir korku, nefret vardı. Hiç değilse ben onun yüzünde bu korkudan, bana karşı nefretten başka bir şey görmüyordum. Ancak başka birini sevmesinin doğurmuş olabileceği, bana karşı bir korku ile nefretti bu. Ama o anda sussaydı, belki de yapmazdım o şeyi. Ne var ki, birden konuşmaya başlamış, kamayı tuttuğum elimi kavramıştı.

'Kendine gel! Ne oluyorsun? Neyin var? Hiçbir şey yok ortada, hiçbir şey olmadı... Yemin ederim!'

O şeyi gene de yapmayabilirdim ama tam tersi anlam ver-

diğim, yani her şeyin olduğu anlamında anladığım, bu son söyledikleri yanıt istiyorlardı. Yanıt da sürekli *crescendo* (güçlenen), güçlenmeyi de sürdürmek zorunda olan o anda kendimi soktuğum ruhsal durumumun gerektirdiği gibi olmak zorundaydı. Çılgınlığın da kendine özgü yasaları vardır.

'Yalan söyleme, rezil!' diye bağırdım.

Sol elimle kolunu yakaladım ama o çekip kurtardı kolunu. O zaman, kamayı bırakmadan sol elimle boğazından tuttum, sırtüstü yatırdım onu, boğazını sıkmaya başladım. Ne sertti boğazı... İki eliyle ellerimi yakalamış, boğazından çekmeye çalışıyordu. Onun bunu yapmasını bekliyormuşum gibi, var gücümle kamayı sol kaburgasının altına sapladım. Öfke nöbeti sırasında yaptıklarını anımsamadıklarını söyleyenlerin dedikleri yalandır, saçmadır. Her şeyi bilerek yaptım, olayın her saniyesini anımsıyorum. Öfkeme, çılgınlığıma isim verdikçe bilincim giderek açılıyordu, ne yaptığımı daha açık seçik görüyordum. Her saniye aklım başımdaydı, ne yaptığımı biliyordum. Yalnız, ne yapacağımı önceden bildiğimi söyleyemem. Ama o şeyi yaptığım saniyede, dahası belki birkaç saniye önce bile, sanki yapacağımdan cayabilme olanağımın olması için, kendime durabileceğimi söyleyebilmem için ne yapmakta olduğumu biliyordum. Kamayı böğrüne sapladığımda içeri gireceğini biliyordum. Bunu yaparken, korkunç bir şey yaptığımı, bunun daha önce hiç yapmadığım bir şey olduğunu, bu yaptığımın korkunç bir sonucu olacağını da biliyordum. Ama bu düşünceler şimşek gibi bir an belirmişti kafamda, hemen arkasından da olay gelmişti... O anda apaydınlıktı bilincim. Korsenin, bir şeyin daha, kamayı bir an engellediğini hissettiğimi anımsıyorum. Sonra kolayca batmıştı yumuşak ete. Karım iki eliyle tutmuştu kamayı, elleri kesilmişti. Ama durduramamıştı onu. Sonraları cezaevinde, ruhsal değişime uğramamdan sonra o anı uzun

uzun düşündüm, anımsayabildiklerim üzerine fikir yürüttüm. O korkunç olayın bir an öncesini, yalnızca bir an öncesini anımsıyordum. Savunmasız bir kadını, karımı öldürmekte olduğum, öldürdüğüm düşüncesi dehşet veriyordu bana! Bu düşüncenin verdiği dehşeti anımsıyordum, kamayı karımın böğrüne saplamamla çıkarmam bir olmuştu. Yaptığımı düzeltmek, durdurmak istiyordum. Bir saniye kıpırdamadan öyle kalakalmıştım, ne olacağını, yaptığımı düzeltmenin olanağı acaba var mı diye beklemiştim.

Karım birden ayağa fırladı, bağırmaya başladı: 'Dadı! Bu adam öldürdü beni!'

Dadı gürültüyü duymuş, koşup gelmiş, kapıda dikiliyordu. Ben hâlâ kıpırdamadan olduğum yerde ayakta duruyor, olanlara inanamıyordum. Bu arada karımın korsesinin altından kan fışkırmaya başlamıştı. O anda anladım olanı düzeltmenin artık olanaksız olduğunu. Hemen verdim kararımı: 'Buna gerek de yok zaten, benim istediğim de buydu, yapmam gereken de...' Karımın yere düşmesini bekledim. Dadı 'Tanrım!' diye bağırarak koştu karımın yanına. Ancak o zaman kamayı yere atıp kapıya yürüdüm.

Yerde yatan karıma da, dadıya da bakmamaya çalışarak 'Heyecana kapılmamalıyım, davranışlarımı kontrol etmeliyim,' dedim kendi kendime. Dadı avazı çıktığınca bağırarak hizmetçi kızı çağırıyordu. Koridoru geçtim, hizmetçi kıza oraya gitmesini söyledikten sonra odama gittim. 'Şimdi ne yapmalıyım?' diye sordum kendime, hemen anladım ne yapmam gerektiğini. Odama girince doğru silahlarımın bulunduğu duvara gittim, tabancayı aldım, baktım, doluydu, masanın üzerine koydum onu. Sonra kanepenin arkasından kamanın kılıfını aldım, kanepeye oturdum.

Öyle uzun süre oturdum. Hiçbir şey düşünmüyor, hiçbir şey anımsamıyordum. Orada telaşlı koşuşturmaların olduğunu duyuyordum. Birisinin, arkasından birisinin daha gel-

diğini duydum. Sonra Yegor'un eşyalarımla birlikte odama girdiğini fark ettim. Bu eşyalar artık bir işime yarayacaklarmış gibi!..

'Ne olduğunu duydun mu?' dedim. 'Kapıcıya söyle, polise haber versinler.'

Bir şey söylemeden çıktı Yegor. Kanepeden kalktım, kapıyı sürgüledim, sigaramla kibritimi aldım, bir sigara yaktım. Daha sigaramı bitirmemiştim ki, dayanılmaz bir uyku çöktü üzerime, daldım. İki saat kadar uyumuş olmalıydım. Anımsıyorum, düşümde karımla aramız iyiydi, kavga ediyoruz, sonra barışıyoruz. Öte yandan, küçük de olsa bir engel var sanki aramızda ama gene de dostuz... Odamın kapısına vurulmasıyla uyandım. 'Polis olsa gerek,' diye geçirdim içimden. 'Öldü demek. Belki de *karımdır*, bir şey olmamıştır.' Bir kez daha vurdular kapıya. Karşılık vermedim, düşünmeyi sürdürüyordum: 'Böyle bir şey oldu mu, yoksa olmadı mı? Evet, oldu...' Korsenin kamayı engellediğini, sonra kamanın yumuşak ete dalışını anımsadım, sırtımda soğuk bir ürperti dolaştı... 'Evet, yaptım bunu... Evet, yaptım! Şimdi aynı şeyi kendime de yapmam gerek,' diye geçirdim içimden. Böyle düşünüyordum ama kendimi öldüremeyeceğimi biliyordum. Ama gene de kalktım, tabancayı bir kez daha aldım elime. Çok tuhaftır: Anımsıyordum, daha önce kaç kez yakın olmuştum kendimi öldürmeye, o gün trende bile, ne kolay, özellikle böylece karımı cezalandıracağımı düşündüğüm için ne kolay görünmüştü bu. Şimdi değil kendimi öldürmek, böyle bir şeyi düşünemiyordum bile. Soruyordum kendime: 'Niçin yapacağım bunu?' Yanıt veremiyordum. Bir kez daha vurdular kapıya. 'Evet, önce kapıya vuranın kim olduğunu öğrenmeliyim. Düşündüğüm şeyi yapacak zamanım olacak.' Tabancayı masaya bıraktım, gazeteyi örttüm üzerine. Kapıya gittim, sürgüyü çektim. Karımın dul kız kardeşiydi gelen. İyi yürekli, aptal bir kadındı.

'Vasya! Neler oldu?' diye haykırdı.

Her zaman hazır gözyaşları boşalmıştı gene. Kabaca karşılık verdim:

'Nedir istediğiniz?'

Ona karşı kaba olmamın hiçbir nedeninin de, gereğinin de olmadığını biliyordum ama o anda başka bir davranış biçimi gelmemişti aklıma.

'Vasya, ölüyor o! İvan Zaharıç söyledi.'

İvan Zaharıç karımın doktoru, akıl hocasıydı. Doktorun da geldiğini duyunca karıma olan öfkem yeniden alevlenmişti.

'O da mı burada?' diye sordum. 'Peki benden ne yapmamı istiyorsunuz?'

'Vasya, yanına git onun! Ah, ne korkunç bir şey bu!'

Sordum kendi kendime: 'Yanına gitmeli miyim?' Hemen yanıtladım sorumu: 'Gitmem gerekir.' Sanırım hep böyle olur, benim gibi karısını öldüren bir koca öldürdüğü karısının yanına gitmek zorundadır. Şöyle söyledim kendime: 'Öyle gerekiyorsa, giderim.' Tabancayla kendimi öldüreceğimi anımsayınca, 'O da gerekliyse, istediğim anda yapabilirim bunu,' diye geçirdim içimden, baldızımın arkasından yürüdüm. 'Şimdi ahlar, vahlar, ağlamalar... ama bırakmayacağım kendimi...' Baldızıma:

'Dur,' dedim. 'Ayakkabısız olmaz, bekle, hiç değilse terliklerimi giyeyim'."

XXVIII

"Çok tuhaftır! Odamdan çıkıp karımın yanına gitmek üzere tanıdık odalardan geçerken gene bir şey olmadığı umudu doğmuştu içime ama doktorlara özgü o iğrenç iyodoform kokusuyla fenol kokusu kendime getirdi beni. Hayır, olan olmuştu. Çocuk odasının önünden geçerken Liza'cığımı gördüm. Korku dolu gözlerle bakıyordu bana. Beş çocuğum da orada durmuş, yüzüme bakıyorlar gibi gelmişti bana. Kapıya yaklaştım. O anda oda hizmetçisi kadın kapıyı açmış, dışarı çıkıyordu. Gözüme ilk çarpan, karımın sandalyenin üzerindeki kandan simsiyah olmuş açık sarı giysisi oldu. Çift kişilik karyolamızda, hatta karyolamızın benim yattığım tarafında, oraya geçmek daha kolaydı çünkü, dizlerini kıvırmış, yatıyordu. Bluzunun önü açıktı. Başının altına yüksekçe birkaç yastık koymuşlardı. Kamayı sapladığım yerin üzerinde bir şey vardı. Odanın içini ağır bir iyodoform kokusu kaplamıştı. Beni en önce, en çok şaşırtan, yer yer şişmiş, morarmış yüzü, burnunun bir bölümü, gözlerinin altındaki morluk olmuştu. Sanırım, beni tutmak istediğinde dirseğimle yüzüne vurunca olmuştu bunlar. Güzelli-

ğinden eser kalmamıştı. İğrenç gelmişti bana. Kapıda duruyordum. (Yanına git, yanına git,' baldızım dürtüyordu beni).

'Evet, sanırım itirafta bulunmak istiyor bana,' diye geçirdim içimden. Yüce gönüllü olmaya çalışarak 'Bağışlayacak mıyım onu? Evet, ölüyor, bağışlayabilirim,' diye geçiriyordum içimden. İyice yaklaştım ona. Gözlerini, biri mosmordu, güçlükle kaldırıp baktı bana, güçlükle, arada bir durakSayarak:

'İstediğin oldu, aldın canımı...' diye mırıldandı. Yüzünde fiziksel acıların arasından, ölüme böylesine yakınken bile o eski, çok iyi tanıdığım soğuk hayvansal nefret gösteriyordu kendini. 'Çocukları... ne olursa olsun... sana bırakmayacağım... o, kız kardeşini göstermişti, alacak onları...'

Benim için en önemli olan şeyin, işlediği suçun sözünü etmeye değmez olduğunu düşünüyor olmalıydı. Kapıdan yana bakarak:

'Evet...' diye sürdürdü konuşmasını. 'Yaptığını gör de mutlu ol...' Birden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Kapıda kız kardeşinin yanında çocuklar duruyorlardı. 'Görüyorsun işte yaptığını...'

Çocuklara baktım, sonra onun yer yer mosmor, perişan yüzüne... O anda ilk kez unuttum kendimi, haklarımı, gururumu... karşımda ilk kez bir insan olarak gördüm karımı... Gururumu inciten bütün o olaylar, kıskançlığım öylesine küçük, değersizdi ki gözümde o anda... Yaptığım şey öylesine önemli, anlamlıydı ki... Karımın ellerine kapanıp ondan özür dilemek istiyordum... ama buna cesaret edemiyordum.

Karım gözlerini kapamış, susuyordu. Konuşmasını sürdürecek gücünün olmadığı belliydi. Yüzü titredi sonra, buruştu.

Güçsüz koluyla itti beni.

'Niçin oldu bütün bunlar? Niçin?' diye mırıldandı.

'Bağışla beni,' dedim.

'Bağışlamak mı? Saçmaydı bütün bunlar... (Sesini yükseltti. Doğruldu yattığı yerden. Alev alev bakışını yüzüme dikti.) Ah, ölmek istemiyorum!.. Evet, istediğin oldu sonunda!.. Nefret ediyorum senden!.. (Sayıklama durumunda, bir şeyden korkuyordu sanki.) Ay! Ah! Hepsini, onu da, onu da! Defol!.. Bırak beni!.. Hadi öldür, öldür, korkmuyorum senden!..'

Sayıklaması sonuna kadar sürdü. Hiç kimseyi tanıyamıyordu artık. O gün öğlene doğru öldü. Daha önce, saat sekizde karakola götürdüler beni, oradan da cezaevine. Duruşma gününü bekleyerek on bir ay kaldım cezaevinde. Orada kendimi, geçmişimi düşündüm, onu anladım. Daha üçüncü gün anlamaya başlamıştım: Üçüncü gün oraya götürdüler beni..."

Bir şey söylemek istiyordu Pozdnişev ama hıçkırıklarını tutacak gücü olmadığı için susmuştu. Gücünü topladıktan sonra sürdürdü konuşmasını.

"Ancak karımı tabutta gördüğüm anda anlamaya başladım..."

Hıçkırdı Pozdnişev ama ara vermeden çabuk çabuk anlatmayı sürdürdü.

"Ancak tabutta yatarken ölü yüzünü gördüğümde anladım ne yaptığımı. Onu benim, evet benim öldürdüğümü anladım. Kısa bir süre önce yaşayan, hareket eden, eli ayağı sıcak bu insanı şimdi tabutun içinde kıpırtısız yatan, balmumundanmış gibi solgun, soğuk yapan bendim... Artık hiçbir zaman, hiçbir biçimde asla düzeltilemeyecekti bu... Yaşamayan anlayamaz bunu... Of!.. Of!.. Of!.."

Pozdnişev birkaç kez yüksek sesle böyle diyerek içini çektikten sonra susmuştu.

Hiç konuşmadan uzun süre oturduk. Sessizce iç çekerek hıçkırıyor, tüm bedeni sarsılıyordu. Yüzü incelmiş, uzamış, ağzı genişlemişti sanki. Birden:

"Evet," dedi, "şimdi bildiğimi o zaman bilmiş olsaydım, hiç de böyle olmazdı. Kesinlikle evlenmezdim onunla... aslında hiç evlenmezdim."

Gene uzun süre sessiz oturduk. Arkasını bana dönüp kanepeye uzanırken:

"Eh, bağışlayın," dedi.

Battaniyeyi üzerine çekti. İnmem gereken istasyona geldiğimizde, sabahın saat sekiziydi, vedalaşmak için yanına gittim. Uyuyor muydu yoksa uyuyor numarası mı yapıyordu, bilmiyorum. Kıpırdamıyordu. Elimle dürttüm onu. Battaniyeyi yüzünden çekti. Uyumadığı belliydi.

Elimi uzattım.

"Hoşça kalın," dedim.

Elini uzattı bana, belli belirsiz gülümsedi. Ama öylesine acıklı bir gülümseyişti ki bu, ağlamak geldi içimden.

Biraz önce öyküsünü bitirdiğinde söylediği gibi:

"Bağışlayın," dedi gene...

1889

Yazarın Romana Dair Yazısı

Tanıdığım, tanımadığım birçok kimseden, *Kroyçer Sonat* adıyla yazdığım öyküde sözünü ettiğim olay üzerine düşüncelerimi sade, anlaşılır, açık seçik bir biçimde anlatmamı istedikleri birçok mektup aldım, hâlâ da alıyorum. Yapmayı deneyeceğim bunu, yani bu öyküde söylemek istediklerimi, bana göre bundan çıkarılabilecek sonuçları anlatmaya çalışacağım. (kısaca ne kadar anlatılabilirse)

* * *

Önce şunu söylemek istiyorum: Toplumumuzda, her çevrede benimsenen, yalancı bilimsellikle de desteklenen bir inanç yerleşmiştir.

Bu inanç şudur: Cinsel birliktelik sağlık için gereklidir, evlilik her zaman gerçekleşemeyeceğine göre de, erkeği parasal yönden başka bir yükümlülük altına sokmayan evlilikdışı cinsel ilişki son derece olağan sayılmalı, bu nedenle de teşvik edilmelidir. Bu kanı öylesine geneldir, sağlamdır ki, ana babalar doktorların önerileriyle çocuklarını ahlâksızlığa itmektedirler. Var olmalarının tek nedeni vatandaşlarının

ahlâkî mutluluğunu sağlamak olan hükümetler bile ahlâksızlık organizasyonları yapmaktadırlar, yani erkeklerin asgari gereksinimlerini karşılamak amacıyla kadınları bedensel yönden de ruhsal yönden de yok olmaya sürükleyen kadın sınıfları oluşturmaktadırlar. Bekâr erkekler de içleri çok rahat, ahlâksızlığa bırakmaktadırlar kendilerini.

İşte, bunun hiç de iyi bir şey olmadığını, bir kısım insanların sağlığı için başka insanların kanının içilmesi olmayacağı gibi, bir kısım insanların sağlığı için de başka insanların bedensel ve ruhsal anlamda yok olmalarına göz yumulamayacağını anlatmaya çalıştım.

Bu olaydan çıkarılması doğal olan sonuç bence, bu yanılgıya, yalana kapılmamanın gerektiğidir. Kapılmamak için de önce, sahte bilimlerle ne denli desteklenirlerse desteklensinler, bu ahlâksız öğretilere inanmamalıyız; sonra da, olası sonucu çocuklar olan böyle bir cinsel birleşmeye girmenin, oysa erkekler ya bu sonuçların tüm yükünü kadınların omuzlarına yüklemektedirler ya da en çok, onları çocuğun doğacağı konusunda uyarmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar, evet, böyle bir cinsel birleşmeye girmenin en basit anlamıyla bir ahlâk suçu olduğunu, bir alçaklık olduğunu, bu nedenle de dürüst olmak isteyen bekâr erkeklerin bunu yapmamaları gerektiğini anlamalıyız.

Bu konuda kendilerini tutabilmeleri için, doğal bir yaşam sürmelerinin yanında şunları da yapmalıdırlar: İçki içmemeliler, çok yemek yememeliler, et yememeliler, güç harcamaktan, jimnastik değil, insanı bitkin düşüren, çocuk oyuncağı olmayan ağır işten, kaçınmamalılar, başkalarının karısıyla ilişkiye girme düşüncesini (herhangi bir insanın, kendi annesiyle, kız kardeşleriyle, yakın akrabalarıyla, dostlarının karısıyla ilişkiye girmeyi düşünmediği gibi) akıllarının ucundan bile geçirmemeliler.

Kendini tutmanın olası olduğu, ayrıca daha da zararsız ol-

duğu konusunda delillere gelince, her erkek bu delillerin yüzlercesini görebilir çevresinde.

Bu birincisi.

İkinci söylemek istediğim: Toplumumuzda aşk birlikteliğine, bunun yalnızca sağlık için, zevk için gerekli koşul olduğu açısından bakmanın yanında, yaşamın şiirsel, yüce bir yanı da olduğu düşünüldüğü için, eşlerin birbirlerine ihanet etmeleri her çevrede (özellikle askerlik yüzünden köylerimizde) çok olağan sayılmaktadır.

Ben bunun da iyi bir şey olmadığı kanısındayım.

Bundan çıkarılacak sonuç, bunu yapmamanın gerektiğidir.

Bunu yapmamak için bedensel aşka bakışın değişmesi, erkeklerin de kadınların da ailede, toplum içinde, evlenmeden önce de sonra da sevişmeyi, bunun sonucu bedensel aşkı şimdi gördükleri gibi şiirsel yüce bir şey olarak değil, insanı küçülten hayvansal bir durum olarak görecekleri biçimde yetiştirilmeleri; evlenirken verilen sadakat sözünün tutulmamasının da, şimdi olduğu gibi, romanlarda, şiirlerde, şarkılarda, operalarda, vs. yüceltilecek yerde, en azından, parasal vaatlerin yerine getirilmemesi, ticari sahtekârlıklarda toplumun suçluyu cezalandırdığı gibi cezalandırılması gerekir.

Bu ikincisi.

Üçüncü söylemek istediğim: Toplumumuzda bedensel aşka verilen gene o yanlış anlam sonucu çocuk doğumu da anlamını yitirmiştir. Karı koca ilişkisinin amacı da, doğrulayıcısı da olan çocuk, bu kez hoş aşk ilişkilerinin engelleyicisi olarak görülmeye başlanmıştır; bu nedenle de, tıp biliminin uygulayıcılarının öğütleri sonucu, evlilikiçi olsun, evlilikdışı olsun, kadının doğurganlığını önleyen birtakım ilaçlar kullanılmaya başlanmıştır ya da eskiden olmayan, günümüzde ataerkil köylü ailelerimizde görülmeyen bir alışkanlık edinilmiştir: Kadının gebeliği ya da bebeğini emzirdiği sürede de cinsel ilişki sürdürülmektedir.

Ben bunun da iyi bir şey olmadığını düşünüyorum.

Çocuk doğumunu önleyecek ilaçların kullanımı hiç doğru değildir. Çünkü bu, insanları öncelikle cinsel hazlarının bir karşılığı olan çocuklarıyla ilgili birtakım gerekliliklerden, güçlüklerden, yükümlülüklerden kurtarmaktadır; sonra, insan doğasına ters olan bir çeşit cinayet anlamına gelmektedir. Ayrıca gebelik sırasında da, kadının bebeğini emzirmesi sürecinde de cinsel ilişkide bulunmak iyi değildir, çünkü kadının bedensel gücünü de, daha önemlisi, ruhsal gücünü de yok eder.

Bundan çıkarılması gereken sonuçsa, bundan kaçınılması gerektiğidir. Bunu yapmamak için de, evlilikdışı ilişkide insan onurunun gerektirdiği kendini uzak tutabilme kararlılığının, evlilikte daha da çoğunun zorunlu olduğunu anlamak gerekir.

Bu üçüncüsü.

Dördüncü söylemek istediğim: Çocukların ya zevke engel ya şanssız bir rastlantı ya da kendine göre bir zevk aracı olarak görüldükleri toplumumuzda çocuklar zamanından önce belirli bir sayıya ulaşırlarsa ana babalar çocuklarını, onları ileride bekleyen yaşamın sorunları için akıllı, sevgi dolu insanlar olarak yetiştirecek yerde, yalnızca kendilerine belirli hazlar verecek biçimde yetiştirmektedirler. Bu yüzden de insan yavruları hayvan yavruları gibi büyütülmektedirler. Şöyle ki, ana babalar çocuklarını insan gibi insan olacak biçimde yetiştirmek kaygısını taşıyacak yerde, tıp denilen sahte bilimin onlara dayattığı gibi, çocuklarını elden geldiğince daha iyi beslemek, boylarının uzun olması için çaba harcamak, üstlerini başlarını temiz, ciltlerini bembeyaz, karınlarını tok tutmak, onları güzel yapmak, toplumumuzun yoksul kesimlerinde bunları yapmasalar da, zorunluluktandır bu, yoksa amaç değişmez, kaygısını taşımaktadırlar.

Sonra semirtilmiş her hayvan yavrusunda olduğu gibi, bu

nazlı büyütülmüş çocukları çok erken, ilk gençlik çağlarında onların dayanılmaz acılar çekmelerine neden olan önüne geçilmez bir duyarlılık berbat ediyor. Süsler, okuma, görsel sanatlar, müzik, danslar, tatlı yemekler, kutu kapaklarındaki resimlerden tutun da, romanlara, öykülere, şiirlere kadar yaşamın her biçimi bu duyarlığı körüklemektedir; bütün bunların sonucunda dayanılmaz bir cinsel istek, peşinden de erkek çocuklarda her zaman görülen, orta yaşlarına kadar uzayan hastalıklar...

Bence bu da iyi değildir.

Bundan çıkarılacak sonuç da şudur: İnsanlar çocuklarını hayvanların yavrularını yetiştirdikleri gibi yetiştirmemeli, onları yetiştirirken güzel, tombul bir beden dışında kendilerine başka amaçlar edinmelidirler.

Bu dördüncüsü.

Beşinci söylemek istediğim: Genç bir erkekle genç bir kadın arasındaki, öyle ya da böyle, her zaman bedensel aşkı amaçlayan, aşkın insanlara özgü en şiirsel amaç diye yüceltildiği toplumumuzda (bunun delili toplumumuzda benimsenmiş bütün o sanatlar, şiirlerdir), gençler yaşamlarının en güzel yıllarını şunlara harcamaktadırlar: Erkekler durmadan aşkın en güzelini ya da nikâhı ararlar, elde etmeye, arayıp bulmaya çalışırlar; kadınlarla kızlar ise, erkekleri avlamaya, onları kendileriyle ilişkiye çekmeye ya da nikâh masasına oturtmaya...

Bu yüzden genç yaşta insanların güçleri yalnızca boşa harcanmakla kalmıyor, üstelik zararlı bir işe harcanıyor. Yaşamımızdaki anlamsız lüksün büyük bölümü bundandır. Erkeklerimizin işsiz güçsüzlüğü de, bilinen türden ahlâksız kadınların bedenlerinin erkekleri etkileyecek yerlerini açıkta bırakma modalarına uymayı ihmal etmeyen kadınlarımızın utanmazlığı da bundandır.

Bunun da iyi olmadığını düşünüyorum.

İyi değildir bu, çünkü evlilikte ya da evlilikdışı olsun, aşkla birleşme amacı ne denli şiirselleştirilmiş olursa olsun, insana yakışmayan bir amaçtır. Tıpkı birçok kişinin yüce bir şey olduğunu düşündüğü, insanın bol ve lezzetli yemeklere sahip olması amacı gibi...

Bundan çıkarılabilecek sonuç ise, bedensel aşkın yüce bir şey olduğu düşüncesinden vazgeçilmesinin gerektiği ile; insana yakışan amacın, (insanlığa, vatana, bilime, sanata hizmet mi, -bu arada Tanrı'ya hizmetten söz etmiyorum- hangisi olursa olsun) insana yakışır kabul ettiğimiz bir hizmete, evlilikte ya da evlilikdışı aşkta birleşme ile asla ulaşılamayacağının, her ne kadar şiirlerde, romanlarda bunun aksini kanıtlamaya çalışıyorlarsa da bunun insana yakışan amaca ulaşmayı kolaylaştırmayacağının, aksine bunu zorlaştıracağının anlaşılması gerektiğidir.

Bu beşinci.

Öykümde asıl vermek istediğim buydu işte. Bu durumların işaret ettiği o kötülüklerin nasıl düzeltileceği üzerine düşünülebileceği kanısındaydım. Bunu kabul etmemenin olanaksız olduğunu düşünüyor, kabullenmemenin olanaksız olduğunu görüyordum. Bir kere, ahlâksızlıktan, sıkı bir ahlâk düşkünlüğüne doğru yol almakta olan insan gelişimiyle de, toplumun ahlâk bilinciyle de, her zaman ahlâksızlığı suçlayan, ahlâka değer veren vicdanımızla da tam bir uyum içindedirler. İkinci olarak, ya inandığımız ya da (bilmeden de olsa) en azından ahlâk anlayışımızı dayandırdığımız Kutsal Kitap'tan alınma kaçınılmaz sonuçların özünü oluşturmaktadırlar.

Ama öyle olmamıştır.

Doğrudur, evlik öncesi de, sonrası da ahlâksızlığın kötü olduğu düşüncesini çürütmeye çalışan yoktur. Yapay yollarla çocuk olmasını önlemenin, çocukları bir eğlence aracı olarak kullanmanın, aşk ilişkisini her şeyin üstünde değer-

lendirmenin gerekmediği düşüncesini çürütmeye çalışan da yoktur. Sözün kısası, ahlâksızlığın ahlâklı olmaktan daha iyi olduğu görüşünü savunan yok ama şöyle diyorlar: "Evlenmemek evlenmekten daha iyi olduğuna göre, insanların daha iyi olanı yeğlemesinden daha doğal ne olabilir? İnsanlar öyle yapacak olurlarsa tükenir insan soyu. Oysa insan soyunun tükenmesi gibi bir ideal olamaz." Ama insan soyunun yok olması düşüncesinin bizim dünyamızın insanı için yeni bir şey olmadığını, bunun din adamları için inancın bir dogması, bilim adamları için de güneşin soğuması üzerine yapılan gözlemler ışığında kaçınılmaz bir sonuç olduğunu bir yana bırakın, bu tartışmada büyük, çok yaygın, eski bir tartışma söz konusudur.

Şöyle söylüyorlar: "İnsanlar bir gün tam ahlâklılık idealine ulaşırlarsa yok olurlar, bu yüzden gerçek olamaz bu ideal." Ne var ki, kasıtlı ya da kasıtsız, bu görüşü savunanlar iki ayrı şeyi birbirine karıştırmaktadırlar: Emirlerin kuralı ile ideali.

Ahlâk bir emir ya da kural değildir, oysa ideal en azından emirlerin koşullarından biridir.

Oysa ideal ancak düşüncede, akılda gerçekleşebilirse, ideal olur. O durumda ancak sonsuzlukta ulaşılabilir ona. Bu nedenle, ona yaklaşmak olanağı sonsuzdur. İdeal yalnızca ulaşılmaz olmakla kalmaz, bizler onun gerçekleştirilebilir olduğunu düşünseydik ideal olmaktan da çıkardı.

İsa'nın ideali (Tanrı'nın dünya üzerindeki hükümdarlığı) ile öteki peygamberlerin de söyledikleri gibi, bir gün insanların tümünün Tanrı'nın yoluna girmeleri, kılıçlarını eritip saban, mızraklarını orak yapmaları, aslanın kuzuyla yan yana yatıp uyuması, her yaratığın birbirini sevmesidir... İnsan yaşamının anlamı bu ideale yöneliştir. Dolayısıyla Hıristiyan idealine, ayrıca bu idealin koşullarından biri olan ahlâka yönelmek yaşam olanağını destekler. Hıristiyan idealinin

yokluğu ise ilerleme olanağını, bunun sonucu yaşam olanağını yok eder.

İnsanlar bütün güçleriyle ahlâka yönelecek olurlarsa insan soyunun tükeneceği düşüncesi, insanların var olma savaşında olanca güçleriyle dost düşman her insanı, her yaratığı sevmeye yönelirlerse, ki bunu zaten yapıyorlar, insan soyunun tükeneceği düşüncesinden farksızdır.

Bu tür düşünceler ahlâk yönetimi anlayışının iki çeşidi üzerine bilgi noksanlığından doğmaktadır.

Bir yolcuya yol göstermenin iki çeşidi olduğu gibi, gerçeği arayan insana ahlâk yönetimini göstermenin de iki çeşidi vardır. Birincisi, insana, karşılaşabileceği her şeyi anlatırsınız, o da bunu bilerek yola çıkar.

İkincisi, yanında bulundurduğu pusulaya göre bir yön verirsiniz ona, pusulasında yönünden başka bir şey görmeden, bilmeden, en küçük bir sapmayı hemen fark ederek yol alır.

Ahlâk yönetiminin birinci yolu dış belirlemeler, kurallardır: İnsana yakışan, yakışmayan belirli davranış biçimleri verilir.

"Cumartesi yasalarına uy (cumartesi tatil gününde din kardeşlerine karşılıksız yardım et), sünnet ol, malının ondalığını yoksullara ver, abdest al, günde şu kadar vakit namaz kıl" vs... Brahma dininin, Budistliğin, Müslümanlığın, Yahudiliğin, daha başka dinlerin de görünürdeki buyrukları bunlardır.

Öteki yol, insana hiçbir zaman ulaşamayacağı mükemmelliği, her insanın doğal olarak yöneldiği mükemmelliği, göstermektir: Bir ideal gösterilir insana, her an ne denli uzak olduğunu görebileceği bir ideal.

"Bütün yüreğinle, bütün ruhunla, her şeyinle, kendini sevdiğin gibi sev Tanrı'nı. Göklerin efendisi Baban gibi mükemmel ol."

İsa'nın öğretisi böyle.

Bir dinin öngördüğü yaşam biçiminin doğruluğunun kanıtı, o dinin öğretisiyle uyuşmasıdır. Bu uyuşma olasıdır da.

İsa'nın öğretisinin doğruluğuna kanıt ise mükemmellikle uyuşmamasındadır. Bir yaklaşma bile söz konusu değildir burada. Yalnızca, mükemmellikten bir uzaklaşma vardır.

Bir dinin yalnızca yaşamla ilgili yasalarına uyan, onları yerine getiren bir insan, direğe asılı bir fenerin ışığında duran biridir. Sürekli fenerin altında durur. Bir aydınlık vardır onun için, başka bir yere gitmek, başka aydınlıklar aramak istemez. Gereksinim duymaz buna. Oysa İsa'nın öğretisine bağlı bir insan feneri, uzun ya da kısa, bir sırığın ucunda taşıyan biri gibidir. Işık her an önündedir, arkasından gelmeye çağırır onu, sürekli kendine çeker onu, önünü aydınlatarak, onu kendilerine çeken daha aydınlık yenilikler sunar ona.

Farisi, dininin gerektirdiği her şeyi yapabildiği için şükreder Tanrı'ya. Varlıklı genç de çocukluğundan beri dininin gereklerini yerine getirmektedir, bunu yaparken neleri eksik yaptığını da bilir. Başka türlü düşünemez çünkü. Yönelebilecekleri bir şey yoktur önlerinde. Dinlerinin buyurduğu ondalıklarını vermişlerdir, cumartesileri din kardeşleri için karşılıksız çalışmışlardır, ana babalarına saygıda kusur etmemişlerdir, yasak aşk yaşamamışlardır, hırsızlık yapmamışlardır, kimsenin canına kıymamışlardır... Daha ne olacaktı? Oysa bir Hıristiyan için mükemmellik yolunda çıkılan her basamak bir üst basamağa çıkmak isteğini uyandırır, o da bir sonrakine... Böyle sonsuz basamaklar izler birbirini.

İsa'nın diniyle öteki dinler arasındaki fark buradadır. Dinin buyruklarındaki fark değildir bu, insanlara önderlik etmekteki farktır.

Hiçbir yaşam biçimi önermemiştir İsa. Hiçbir kurum, bu arada nikâh da, buyurmamıştır. Ama İsa öğretisinin özelliklerini kavrayamayan insanlar, dininin günlük yaşamla ilgili görünürdeki kurallarına uyan Farisi gibi, kendini iyi hisset-

mek arzusuyla İsa öğretisinin özüne tümüyle ters bir biçimde, bu öğretiden yeni bir öğreti çıkarmışlardır, böylece de İsa'nın ideal öğretisini çarpıtmışlardır.

* * *

Gerçek Hıristiyanlık öğretisinde nikâhın gerekliliğiyle ilgili hiçbir söz edilmediği için insanlarımız bir kıyıdan ayrılmış, karşı kıyıya varamadan orta yerde kalıvermişlerdir. Yani evlilik kurumunun Hıristiyanlık öğretisinde yeri olmadığını hissederek, bir yandan da kilisenin onlardan gizlediği İsa'nın tam ahlâklı olma idealini göremedikleri için nikâh konusunda bütünüyle yol göstericisiz kalmakta, bu yüzden de kilisede kıyılan nikâha inanmamaktadırlar. Din öğretileri Hıristiyanlığa oranla çok daha yumuşak olan Yahudilikte, Müslümanlıkta, Lamaistlerde vs. nikâh, aile, eşlerin sadakati konularında Hıristiyanlıktakiyle karşılaştırılamayacak ölçüde katı kuralların konulmuş olmasının, başlangıçta insana tuhaf gelen bu durumun, nedeni budur. Onlarda nikâhsız birlikte yaşamayı kısıtlayan sayısız buyruk vardır. Oysa bizde bu konuda tam bir başıbozukluk, kargaşa vardır. Hayali bir tekeşlilik perdesi arkasında ahlâksızlık diz boyudur.

Sırf birtakım insanlar bilinen o törenle kilisede yaşamlarını birleştirdiler diye, içtenlikle ya da yapmacık, tekeşli yaşadıklarını hayal etmektedirler.

* * *

Bir Hıristiyanın ideali Tanrı'yı, yakınlarını sevmektir; Tanrı'ya da, yakınlarına da hizmet etmek için özveride bulunmaktır. Oysa bedensel aşk ile nikâh insanın kendisine hizmettir. Dolayısıyla bu ikisi Tanrı'ya, insanlara hizmete engeldirler. Ayrıca Hıristiyan bakış açısından da günahtırlar.

Evlenenlerin amacı insan soyunun sürekliliğini sağlamak olsa bile, Tanrı'ya, insanlara hizmetle bağdaşamaz evlilik.

Çocuk yapmak amacıyla evlenen insanların daha önce, çevrelerinde ruhsal eksikliklerinden çok, yiyecek eksikliğinden ölen milyonlarca çocuğun hayatlarını kurtarmaya çalışmaları gerekir.

Bir Hıristiyan, tüm çocukların yaşamının sağlama alınmış olduğunu görüyor, biliyorsa ancak o zaman günaha girmeden evlenebilir, çocuk yapabilir.

İsa'nın öğretisini, yaşamınızı tümüyle doldurmuş, tüm ahlâk anlayışımızı içeren öğretisini, kabul etmeyebilirsiniz... Ama bir kez onu kabul etmişseniz, bu öğretinin kusursuz bir ahlâk ideali olduğunun farkındasınızdır.

Bilindiği gibi, İncil'de açıkça, başka türlü yorumlanamayacak biçimde bildirilmektedir: Önce, bir erkeğin, başka bir kadınla evlenmek için karısından ayrılamayacağı, evlendiği kadınla ömrünün sonuna kadar evli kalacağı (Matta, V, 31, 32; 29); ikinci olarak, evli ya da bekâr bir erkeğin bir kadına haz duyarak bakmasının günah olduğu (Matta, V; 28-29); üçüncü olarak da, bekâr bir erkeğin evlenmezse daha iyi yapacağı, yani böylece tam ahlâklı kalacağı (Matta, XIX, 10-12).

* * *

Çoğu kimseye benim bu söylediklerim tuhaf, dahası çelişkili gelecektir.

Gerçekten de vardır bu çelişki. Ama kendi aralarında değil, bizim yaşamımızla bir çelişkidir bu. Burada hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu anlamanın olanağı da yoktur: Bu düşünceler mi doğrudur yoksa benim gibi yaşayan milyonlarca insan mı? Şu anda açıkladığım düşünceleri benimsediğimde en üst düzeyde ben de yaşamıştım bu kuşkuları. Düşüncelerimin akışının beni buralara getireceğini aklımın ucundan geçirmemiştim. Çıkardığım sonuçlar dehşete düşürmüştü beni. İnanmak istememiştim. Ama

inanmamak elimde değildi. Bu sonuçlar yaşamımızın felsefesine ne denli ters düşerse düşsünler, önceki düşüncelerimi ne denli yadsırlarsa yadsısınlar, benimsemek zorundaydım onları.

* * *

Ama doğru olabilecek bu genel düşünceler İsa'nın öğretisi içindedirler, bu öğretiye inananlar için de zorunludurlar. Ne var ki, yaşam yaşamdır, İsa'nın ulaşılmaz idealini göstererek insanları üstesinden gelemeyecekleri korkunç sorularla yardımcısız, baş başa bırakmak hiç doğru değildir.

"Heyecanlı bir genç önce kaptırır kendini bu ideale, ama kaldıramaz onu, kopar, sonra, hiçbir yasayı takmayan derin bir ahlâksızlığa bırakır kendini!"

Genelde böyle düşünüyorlar.

"İsa ulaşılmaz idealdir, bu nedenle yaşamımızda bize yol gösterici olamaz. Ancak söz edebilirsiniz ondan, onun hayalini kurabilirsiniz, ama yaşam için uygun değildir, bu nedenle yaşamımıza karıştırmamalıyız onu."

"Bize gerekli olan ideal değil, gücümüzle orantılı, toplumumuzun orta karar ahlâk anlayışına uygun kurallarla önderliktir: Kilisede kıyılan temiz bir nikâh ya da tam anlamıyla temiz nikâh olmasa da, bizde olduğu gibi, nikâhı kıyılanlardan birinin, birçok kadınla birlikte olmuş bir erkek, ya da hiç değilse bozulabilecek bir nikâh; yasal ya da (bu düşünce yoluyla gidersek) hiç değilse Japonya'daki gibi süresi konmuş bir evlilik gerekli bize... Genelevlere kadar niçin sürdürmeyelim bu düşünce akışını?.."

Bunun en azından sokaktaki ahlâksızlıktan iyi olduğunu söylüyorlar.

İşin kötü yanı, insanın, zayıflığı yüzünden ideali alçalttıktan sonra, duracağı sınırı bilememesindedir.

Ama bu düşünce başından beri doğru değildi. Önce, son-

suz mükemmellik ideali, yaşamda yol gösterici olamayacağı için doğru değildi; sonra, ona bakıp, adam sen de anlamında kolumu sallayıp bu bana göre değil, hiçbir zaman ulaşamayacağım bir şey demem ya da ideali benim zayıflığımın isteyeceği düzeye indirmem olasıydı.

Böyle düşünmek bir denizcinin şöyle demesine benzer: "Pusulanın gösterdiği yöne gidemiyorsam, ben de bir kenara atarım pusulayı ya da bakmam ona artık, yani ideali bırakırım, yani pusulanın ibresini, gemimin şu anda gittiği yönü doğru gösterecek biçimde sıkıştırıp sabitlerim, yani ideali zayıflığımın düzeyine indiririm."

İsa'nın getirdiği ideal bir hayal de değildir, bir güzel sözler kitabı da. Denizcilikte gerekli, erişilebilir yol gösterici araç pusula olduğu gibi, bu ideal de insanların ahlâklı bir yaşam için herkesin ulaşabileceği en zorunlu yol göstericidir. Yeter ki, pusulaya güvenildiği gibi ona da güvenilsin.

İnsan ne durumda olursa olsun, neyi yapması, neyi yapmaması gerektiği konusunda en güvenilir işaretleri edinebilmesi için İsa idealinin öğretisi her zaman yeterlidir ona. Yeter ki, (bir denizcinin, çevresine bakarak yönünü belirlemeyi bırakıp pusulaya güvenmesi gibi) başka öğretilere inanmayı bırakıp bütünüyle İsa'nın öğretisine bıraksın kendini.

Yol gösteren olarak pusula alındığı gibi, Hıristiyanlığın da yol gösteren olarak alınması gerekir. Bunun için insanın önce kendini bilmesi, idealden ne denli saptığını belirlemekten korkmaması gerekir.

İnsan hangi basamakta bulunursa bulunsun, onun için her zaman ideale daha da yaklaşmak olanağı vardır. Hangi basamakta bulunursa bulunsun, gereken yere ulaştığını, ideale daha fazla yaklaşmasının olanaksız olduğunu söyleyemez.

İnsanın genelde Hıristiyan idealine, özelde ise ahlâka yönelmesi böyle olur.

İnsanların cinsel açıdan bir kısıtlamaya uymaları gerekmeyen masum çocukluk yıllarından evlenene kadar olan devredeki cinsel sorunlarını düşünecek olursak, bu konuda da Hıristiyanlık onlara neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiği konusunda en güvenilir biçimde yol göstermektedir.

Masum bir genç kızın, bir delikanlının ne mi yapması gerekir? Tüm güçlerini Tanrı'ya, insanlara hizmet yolunda kullanabilmesi, düşüncelerinde de, arzularında da yüce ahlâka yönelebilmesi için temizliğini yitirmemesi...

Temizliğini yitirmiş, ayartılmış, kendini olmayacak bir aşka kaptırıp Tanrı'ya, insanlara hizmet olanağını belli bir ölçüde yitirmiş bir delikanlı, bir genç kız ne yapmalı? Gene aynı şeyi: Kendini günaha sokacağını bildiği ahlâksızlıklardan uzak durmalı, böylece güçlenmeli, Tanrı'ya, insanlara daha büyük hizmetlerde bulunmaya çalışmalıdır.

Güçleri tükenmiş günahkârlar ne yapmalı? İşledikleri günahları nikâh kıydırıp doğruladıktan sonra, bu günahlarının (şimdi düşündükleri gibi) yasal birer zevk, eğlence, başkalarıyla arada bir gerçekleştirebilecekleri kaçamaklar olmadığını düşünmeleri, kıydırdıkları nikâhın ömür boyu sürecek bir birlikteliğe başlangıç olduğunu bilmeleri...

Bu birliktelik, doğal sonuçlarıyla (çocukların olması gibi), eşlere, Tanrı'ya, insanlara hizmet yolunda çok değişik, yepyeni görevler yüklemektedir. İnsanın çalışma alanını kısıtlar evlilik. Ondan çoğalmasını, nikâhın doğal sonucu, gelecekte Tanrı'ya, insanlara hizmet edecek yeni kuşaklar yetiştirmesini ister.

Eşler, durumları gereği, çocuk yetiştirmekten, böylece çoğalmaktan oluşan sınırlı görevlerini yerine getirirken ne yapmalıdırlar?

Yalnızca şunu: Günaha sapmamaya, kendilerini temizlemeye, Tanrı'ya da insanlara da hizmet etmelerini engelleye-

cek günahlardan uzak durmaya, cinsel isteklerinin yerine kız kardeş, erkek kardeş sevgisini yerleştirmeye çalışmalılar.

* * *

İsa idealinin çok yüce, çok mükemmel, çok ulaşılmaz olduğu için biz insanlara yol göstericilik yapamayacağı iddiası ise doğru değildir. Bize yol göstericilik yapamayacak olmasının asıl nedeni bizlerin kendi kendimize yalan söylememiz, kendimizi aldatmamızdır.

Doğrusu, bize İsa'nın idealinden daha sağlam kurallar gerektiğini, yoksa İsa'nın idealine ulaşamadan ahlâksızlık çamuruna batacağımızı söylersek, İsa'nın idealinin bizim için aşırı yüksek olduğunu değil, yalnızca ona inanmadığımızı, bu ideale uygun davranmadığımızı söylemiş oluruz. Bir kez düştükten sonra ahlâksızlık çamuruna gömüleceğimizi söylerken, aslında dengimiz olmayan bir kadınla birlikte olmanın günah değil, nikâh dediğimiz şeyle düzeltilmesi zorunlu olmayan bir eğlence, bir zevk olduğuna bunu yapmadan önce karar verdiğimizi söylemiş oluyoruz. Düşmenin, yalnızca nikâhın bozulmamasıyla, evlilikte dünyaya gelen çocukların iyi yetiştirilmesiyle bağışlanabilecek bir günah olduğunu anlayabilseydik; düşmenin, ahlâksızlık çamuruna gömülmeye asla neden olamayacağını anlayabilirdik... Bu, bir çiftçinin, sonuç alamadığı bir ekini ekin saymamasına, sonra başka birkaç yerde daha ekin ekip, birinde başarılı olursa onu ekin saymasına benzer. Besbelli, adam bu arada birçok toprağı da, tohumu da bozup yok edecek ama ekin ekmesini bir türlü öğrenemeyecektir.

Yalnızca, ideal olarak ahlâkı alın; kimin kiminle olursa olsun, her düşüşün, tek, ömür boyu sürecek bir evlilik olduğunu varsayın, o zaman İsa'nın yol göstericiliğinin yalnızca yeterli değil, üstelik bağlanılabilecek tek öğreti olduğunu açıkça göreceksiniz.

Bazıları şöyle söylüyor: "İnsan zayıftır, gücüne göre görevler verilmeli ona." Bu da şöyle demekten farksızdır: "Kollarım zayıf benim, düz çizgi, yani iki nokta arasında en kısa olacak çizgiyi çizemiyorum. Üzülmeyeyim diye ben de iki nokta arasında en kısa çizgi olarak eğri ya da köşeli çizgiyi kabul ediyorum. Elim ne kadar zayıfsa bu çizgi o kadar eğri ya da köşeli oluyor."

Hıristiyan öğretisi idealini tanıdıktan sonra, onu bilmiyormuş gibi yapmamız, yerine günlük yaşamla ilgili birtakım kurallar koymamız olanaksızdır. Hıristiyan öğretisi insanlara, bu çağda bulundukları düzeye uygun olarak yollanmıştır. İnsanlık, dinlerin günlük yaşamla ilgili kurallarının gerekli olduğu çağı geride bırakmıştır artık. Günümüzde kimse inanmıyor bu tür kurallara. İnsanlara yol gösterebilecek tek öğreti Hıristiyanlıktır.

İsa'nın öğretisinin yerine günlük yaşamla ilgili birtakım kurallar koymak olanaksızdır. Aslında böyle bir şeyi yapmamak da gerekir. Bu öğretiye temiz yürekle sıkı sıkıya bağlanmalı, en önemlisi de ona inanmalı...

Kıyıya yakın seyreden bir geminin kaptanına "Şu tepeye ya da buruna, kuleye doğru dümdüz git," vs. diyebilirsiniz. Ama bir zaman gelecektir, kıyıdan ayrılacaktır gemi, o zaman yalnızca deniz fenerleri ile pusula yol gösterebilecektir ona. Bunların ikisi de verilmiştir bize.

1890

Tolstoy'un ihtiyarlık yıllarında, bir ruhsal krizle boğuştuğu sırada kaleme aldığı *Kroyçer Sonat*, yazarın evlilik kurumuna yönelttiği şiddetli bir itirazdır.

İlya Repin'in çizimiyle Tolstoy, 1891.

Pozdnişev adlı bir asilzade, yolculuk etmekte olduğu vagonda, kadın-erkek ilişkileri ve giderek artan boşanma olayları üzerine konuşmaları dikkatle dinledikten sonra sohbete dahil olur ve bir itirafta bulunur: Karısının kendisini genç bir müzisyenle aldattığına kendini inandırmış, sonunda bir kıskançlık krizi geçirerek elini kana bulamıştır. Yayımlanma süreci tartışmalarla dolu olan *Kroyçer Sonat*, Tolstoy'un evlilik kurumunun 19. yüzyılda bulunduğu duruma dair düşüncelerini, sanat ve müzik hakkında fikirleriyle harmanlayarak anlattığı bir olgunluk dönemi eseridir.

"Sanatı öyle etkili... öyle özgün ve evrenseldir ki, vaazlarını kolaylıkla gölgede bırakır. Uzun vadede bir düşünür olarak ilgilendiği, Yaşam ve Ölüm gibi meselelerdi."

VLADIMIR NABOKOV

ISBN-13: 978-975-05-1861-4

iletişim